

Атыжырта
АРТАНУҘЫ

Шорена Лебанизе

Манана Ануа

аткæара ынџажæижæџа мшы

Аптага

ИРМА ОСИА

Адакѡаеиқѡыршѡара

ЛИКА СХИРТЛАЗЕ

Ахѡа адизаинер

ТЕОНА ЧАНИШВИЛИ

წიგნი გამოიცა საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა
დაცვის სამინისტროს მხარდაჭერით

ISBN 978-9941-463-42-6

© **Шорена Лебанизе**, 2016.

© **Атыжбырҭа АРТАНУҔԾИ**, 2016.

Ахқәа

1. Аб Андриа	7
2. Иури Ануа	17
3. Цьацьа Цалани	29
4. Раҕхьатәи аҕкьара	45
5. Ашьра зкәу.....	57
6. Аибашьра амиражқәа.....	75
7. Аныхабаа аҕны	95
8. Диодот	127
9. Рафик Аиба	143
10. Батал Тарнава	159
11. Ан	177
12. Бесарион Пӷлиа.....	197
13. Ацыхәтәаны.....	209

1. Аб Андриа

Аҕсны, акыта Каман 1993 шыкәса рашәарамза 4

Агәарҕ аҕны игылаз амәтәы аоны хәычы ашә аартын. Сгәы тытны ицо, аталарта аҕны сыҕсы еивахо саинҕасоит. Сталоит. Атзамц аҕны икнаҳаз апап ишәтатәы кнысхуеит. Зны аҕхын матәа, нас азын матәа, атыхәтәаны анаҕора, исшәыстоит. Скасы еикәатәа схысхоит. Схахәы сыбҕазара илеиуеит. Ахьяҕштә змоу схахәы жәпа хыҕара иеҕәысшоит. Иҕоу схцәы иҕшзаза сҕәакәа икәлоит. Ишькыруа сыхцәы ҕаны нас ишьтыхны иркәакәаны схи икәыстоит. Скасы сылахь интаршәны исхастоит, иреины, сыцлымхәа инатцкны, сыхәда иаакәыршаны сашьтахь иҕасхәоит. Снапкәа зышьцылахьаз аус, ирласны, афырхәа икартон. Снапала иҕасхәаз аба схи'сҕы иаакәыршаны еинаалаза икоуп. Сыблакәеи, сҕынҕеи, скәышәи роуп иубо, аиашазы аберҕхәыс слеиҕшхеит.

Ашәкәыкәтарта аҕнйтә Николоз аҕшыа Евангеле ыкәысхоит. Адәылтырта ахь сдәыкәлеит. Аҕхын, ашоураха сшыапы атәахуа исшәу аматәа сархынҕоит,

аха ашоуреи, ахуаеуреи сывам. Иааныскылар стахуп сытысра, ашыз еиҕш сцәа'сжыы иалоу. Зны – зынла сыпштэы схытуеит. Акасы еикәэтцәа итаку аблақәагы, уаанза ацкыс еиха ижәғанпштэызар қалап.

Ауахуама ахь схынхәуеит.

Ахракыра аҕны, ишьтоу аҕсы иаҕхья ишьамхыш-гылоу сан лыбжы рхучны дныхәоит. Аҕсы ихыиҕы тынч, илашоу аччара ыкәуп. Ицкьоу, еилыҕххауа ицәа, ҕаса амирон ҕшыа зхяхшыыз, уамашәа иубаша алашара анҕхалоит. Инапқәа еикәыршәуп. Ихәдацбал ашьа ахышуп. Иҕаҕшыны ишәуп, имцысуа ицәеижыы иакәыршәу еилацьюцьюаауа абырфынтә аба – анцәа имац аниуаз изныкымкуа ишәыитцахяз имацәа, адашьмагы шыла ишәуп, иааикәыршаны зегы каҕшыуп.

Сан лган сшьамхышгылеит. Сныхәоит. Сытысра сымззайт. Уи атыҕан агәыхракыра цәыртит. Стын-чхеит. Сеикәтәеит. Сыҕсы атынчра алалеит.

Уамашәа иубаша: рашәара мзатәи ашоура аҕсы акгы изнамуит. Ицәеижыы ҕхастахом, ацәашыы аҕштэы деиҕшхит. Ишьа еилалом, ҕыц ахәыра еиҕш иаакәымцзакәа, ашьшыахәа илжжауа ара иаҕуп. Шьяҕақәак инаскыаганы, аанда нхытц, ажәған аарты атака икажью аҕсцәа ирықәҕхоит акәыркәа, амра цеицеи. Ахауа иалагыжыаауа иблыз аҕсыбаф аффы каамет алоуп, иузымчхауа игылоуп, уи ауахуама ахахәшәпа иалху атзамцқәагы иааннамкылакәа иғналоит. Икааметха ихалагыжьюеит. Избоит шака, исылнахо, иарбго, иафо, мацк аҕхья аҕстазаара ала

итәыз сцәеижь, узшыша ашхам еиҥш. Шака иалатәо, ейкраны ашышьаха иалало, аҥхастахара иалагаз агуац хаа агьам цәгья аффы. Ауахуама азал хада аныхәарта атыҥ, амҕы бзиа ала итырәҕоу, ирҥшзоу аныхакәа оыгәта ишьтоу аҥсы иахьмацара изымнеит зегьы ыкәызхоз амч. Иаахакәыршаны зегьы еилахауеит, алашьцара иалоуп, уамашәа иубаша ахракыра атыҥ акны, арфы аффы ахьыкоу мацара ауп акгы амыхкәа, кыс амамкәа, илашаза иахьяанхаз.

Аа, сара сеикәзырхо, анцәа илҥха, уи сара сахьчар ауп, аҥшьара, уи сара гәык ала иелыскаар ауп.

Икаҥшыны ишәыз адашьма акны сеихәткәыкәланы, схьи сшьапи еикартәаша ишьтоу аҥсы иахь снейеит хәа саҕуп. Сгәы икыду аҥбар, анцәадзыхшаз лныхеи, ихәдаҥбал иалтцау ашьа иалсшьуеит. Каҥшыыла ишәу аматәа сгәыдырбәбәала икуп. Аныхәара – анцәа-ишьапкра сакәымтцкуа саҕуп, тынч ашышьахәа скәындкәындуа ашьаартцәыра иаганы икоу снапкәа иахьысшьуеит сызбьы, сылахь, сыцлымхәа. Исхьысшьуа снапкәа схы-сҕы ана-ара ейкрамкәа иашәоит.

Сшьапы сыкәгылеит сәыбәбәаны, сшьамхышгылаанза сзыказ ааста: еиха сыхракхазшәа, исыцлазшәа, сзыкәгылаз адунеи, ахәаа иахьтыцыз, сзыкәшәаз атагылазаашья зәакәзыршәаз, аха қәнагала, ахымҕа-ҥгашья еилызкааз азәы еиҥш. Ғыц ииыз, 27 шыкәса зхьтцау Камантәи аҥхәызба, Манана Ануа сакәзам, ичыдоу амиссия змоу анцәа дхазтцо азәы соуп.

* * *

Аб Андриа абцарамза антцэамтаз, мшаҕы аныхэа, ачгара иалагаанза мышкээк шагыз ақыта аҕны дцэыртит, Цхым- Аҕсны аепархиа аепископ хада, Меуҕе Даниел ила Камантэи Иауана аҕшыа ахтэыпҕыц ихыыз зхэу ауахуама аҕхьягылааыс дааишьтит, ахэатэхатааы Габриел дицны урт иаан-рыжьит Схалтатэи абер тып, Акэаҕа идэыкэлит, ақалақ инахыганы 14 километр Гэымста арха аҕны, ашьхахракыра иҕаз ақытаҕы Меуҕе иныхэа- пҕшыара икэитцаз анагзараз амға дыкэлит, ахэатэхатааы Габриел диманы.

Ирбгаз амғақэа, ирласны ршьапқэа абжы мыр-гакэа икэсит, ҕымт игылаз аөнқэа инрывс, зны адэы иашара икэлит –амғацэҕа ақэсра уи иаанагоз, адэы аҕны иумбо, зеытэахны итээз аснаиперкэа икылпҕшны рхысыра акун, урт азыиас Гэымста илеуиас ацэҕэырҕа дукэа иаарыкэыршаны атып ркэын, аха нас уи атцкыс иуадааыз ашьхара иағалеит.

Иаарыкэыршаны зыпҕсы таз акы ыҕамзт, акы уҕыломзт. Чыт бжык уахауамзт, убри аҕнытэ зны – зынла аҕша иарғааз амахэқэа рқахара абжы каа-метны иуахауан, атцлақэа ркнытэ иалыаэроз асы абжы, аҕсабара цқя аҕсы аивгара чыдала акы уанахэозшэа иубон. Избанзар, зны–зынла ағахэааы заа иуеихэо, угэы уеанызцо адыргақэа рымч илабғабахон, тынч инагзоит. Лабғаба акузар – иаххэап, адгьыл атца аҕнытэ итыоруа, анышэ кэалхақэа, иаарту адгьыл шышьарақэа, атышақэа рган – ацэахэа атцшыны

ишьакэнарбѣэоит иуахяхьоу, уаанза идыргаз лабѣаба
изакэытэ мчу иамоу, лабѣаба уанакэшэо. Асы алеира
иалагит. Ахэатэхатафы Габриел итачкэымкэа рыла
ирбѣэаны иикыз иматэа, ишьаргэацэа акнынза ишь-
тихит, деитцабѣэа, артилериатэ ажэыларакэа иты-
ржааз, инышэапъшьха иказ амѣа дыкэланы днеиуан.
Илахь еикэын. Игэы тытны ицон. Ишьтахька иаани-
жыыз амѣа атынчра, еиха узыршэоз атынчбжыы
ахылтра изымхозшэа, шыжыытэи анакэ зхыз ажэан
атцака узымхьчоз, итэахымз ашэарагы ацымлози?

Чыдала угэы кыдызшыауаз, узыршэоз алашьцара
акны лапъшытцашэараны ибон, иааиыкэыршаны иказ
атцлакэа рбъыц рацэа аблакэа реипъш икылатэаны
ихэапъшуазшэа акун игэы ишаанагоз.

Игэы иаамыхэуаз ацэанырракэа изцэыртцун азы,
иеалихырц ибѣа ааитцихит, ахэантэы илсны ицоз,
згэалаказаара бзиаз Аб Андриа уамашэа дбаны
дынихэапъшит, иара ихатэы гэалаказаара дацэы-
пъхашьейт. Иапъхья инеиуаз дизааигэахарц азы, илахь
– ицэамшь изатэит, аныхэа-анажьрала, хазшаз иахь
ихэыцра рханы, хшыѣрала иеазыкаитци, игэы шыти-
хит. Аб Андриа апъсабара алпъха иман. Акэазшыа
аеакэыршэара, ѣнуцкала деикэшэаны ауафы изенира,
еилкаара анырра ду иман.

Схалтатэ абертыпъ агэарпъ аладахьала, икэыршаз
аутра атыпъ акны, еиекааз анхамѣа хучы днахэапъшит.
Гэык ала дахэапъшуан апамирдор аитэхатэ ахьлаз
ашьата аиашара, ииашаза иалгаз еикэатцэаз, ацэа-
хэакэа икэамшэышэыыз адгьыл афы, зхафы ашэшь-
ыра иатэахуаз аб Андриа дгылан. Иццышэха иххыз

абаха ағы цырцыруан, иржуаз адгьыл аанаадырхэоз. Ахьпштэы еипш еилыпххауа, ицырцыруан адгьыл еикэатэа акнытэ итырхуаз акартошға. Ақыта уаа ишыртасу еипш, анхаџцэа рыпстазаара ала инхон, аха уи шака иазааигэаз анцэа иматтура, анхаџцэа рыпстазаара шака еипшыз атэы ахэара удаџуп, избанзар акыр иацэыхаран, иадтуан аттаки, амзызи ала.

Аутратых айтахаразы иалырхуаз атып ател ала ианкэдыршаз, апхзы рџахэа аус здырулоз адгьыл акны иларцоз рыцума, кэйдума аеаџра бзиа антаргалоз убри акуын адухатэ апстазаара иахэтакхаз.

Ессымшатэи аџаус хыкэкыс иамоу, уи ус баша абзабаа аиура, ахырхагара, иуаарыхыз аеаџра азын аџара азы мацара акэзам иаанаго, уи иара убасгы адоухатэ апстазаара иацхраауеит, ауаџы махэџыла, цэа – жыла аус аниуа ускан идоухатэ пстазаара иеџа ибеиахоит.

Хэтак ала, ас еипш икоу аус, еиха ирџбараны аскеттэи аформа аман аџаџы ахьырхэаразы, аџы асразы ихэыцыз абџартэыран, аха абитон хахэ тыпк акнытэ даеа тыпк ахь, нас еитах ашьтахька ааиагара абас инеига-ааигон Аб Андриа, уи лассы икаиталон. Аусура аан, ма абџартэыра, агэнаџара акнытэ ахрыцкьбарас ипхьязон – убри акнытэ дымтэакуа еснаг акы даџын, ихы аџабаа аиырбон, уи иаагарт ааматериалтэ аган ахашэала, ахырхагара иацэыхаран. Ихэыцра зегы адгьыл аус адулара ахь ирхан, акумзар еизгаз зтып икэцаз, чыдала аџара азы ирмазеиз аеаџра, акэцал итапсаз акэйд рыцкэа, уи алатцареи,

аарыхрей аамта рацәа зыкәирзоз, аҕстазаара агәнах-
ара ааста ишәартоу ҕырхаганы, ибжәахраны акун
ишибоз агәак.

Икоуп аха, афатә саиааиыр ауп, абас игәы иаанагон,
ахәатәхатәфәы Габриел иижәыз аҕәыд аниршышьоз,
ахәсхәа атара азин иитомзт. Ижәыз аҕәыд арыцкәа
ачанах инанҕсыланы аҕыкхыш накәырхәхәаны, аҕы-
мшы ақәиххуан уи ала шыжыи, уахеи ифатә
мазеин.

Аха амажәа кәымпылқәа иалхыз алитургиатә ача
хучкәа анырзуаз уи аус агәыхуара дула далахәуан:
аныхәафцәа анажәра рытаразы афәылахала змаз
ахәажәкәа адуха ашьтыхраз иҕан, афәы фымфакәак
наццаны уи ача катцкәаки рыфара адоухатә аҕсы
афәыхра иацхраауан.

Ахәатәхатәфәы Габриел изныкымкәа иҕашыахәыра
ааирҕшхьан актәи ашәышыкәса анцәаиматфцәа
дреиҕшнишьалон 27 шыкәса зхыцуаз Аб Андриа,
ауаажәлар рҕны Паата Курашвили, ихы дамеигзакуа
ҕхьяҕа анцәа иматтура анагзаразы иныкәигоз иус
азы. Анцәа данихәоз, еимақырак аан ажәйтәзатә
анцәаиматфцәа рхәамтақәа ихы иаиырхәон. Еи-
мактәу агәанагарақәа анцәырцуаз Силуан Афон-
тәи иҕстазаара аазырҕшуа ахәамтақәа рыла ишә-
кәирбәбәон. Евангеле ахы инаркны атыхәынза фенак
знык дамыҕхьякәа камалцызт, Андриа аҕхьянаҕхьяф
ипанихида кәимтакуа кәмлацызт. Зызынеира цәгъаз
атыҕ аҕны игылаз абернхарта аҕны, аскеттә уси
анцәа изааигәахара ахь инеиуа амфәа аҕшаарей азыи,

ихатара арттауларей рзы ацхыраара шиоуаз агэыб-
ра иман. Азын амш дукэа раан анцэаихатара иазкыз
алитература аитагарала аамта ихейгон. Азантаи анцэ-
адзыхшаз, зегы зымчу аныха минуткгы идигомзт.
Есангь апап – абер ишэцатэи, ибжа ахуымцъар
накэыршаны ишыапы хьарчхьарчуа дныкэон. Уахынла
аиарта еилихуамзт, иееилымхыкуа ауатах акуакь
акны игыалз арымз дныкэтэалон ацъар аанкыланы.
Ацэа иееитомзт, аамта – аамтала илацэа неихьишыуан,
ибла хыифон, имч еизигон, ианакэузаалак дмазеины
дыказарц, ихы афсшьара аитомзт, уи ала уи агэра
ганы дыкан анцэа еиха дшизааигэахоз, идухатэи
афстазаара зегы хазшаз изы дамегзакэа ишикэитоз,
имаз адырра ала ишидыруаз ала мачк адымхарггы
ацкьацэа дырзааигэахар итахын. Изныкымкэа ишь-
акэирфэбэахейт хэарада, иахьатэи абержэеи, абержэ-
хэеи, ииашацэкьаны урт ирылоуп афшьацэа, ацкьакэа
иракэроу ицабыргу ауахуаматэ хэфкэа, ауадафракэа
рхыгара мацара акумкуа, рыфстазаара зегы рыла
анцэа илгьа роуейт.

Абар, абри ала еилкаан апап кэыпгш илахь аартны
ипашэза иказ ихыифы иангшылоз алашара змамз
атынчра. Аб Андриа ифжэаз абомбакэа итыржааз
ажракэа гэххэарала дзырхысуази:

Зцэа-зжы ахылафшрей, зхы – зэы арфшзареи,
акнытэ зхы иакэитхаз, уи с еипгш икоу аркьынцыцра
иркэатцоу, змазара зегы зшэын, (Схалта акнытэ
иааигаз ицэыхха иказ ишэыра акны мафэакэак тан ауп)
афсра ашэара имазамзт, даргэамцуамзт. Ицэеижы
ахьаа атарала, ибфэхатэра ахьаа атарала урткэа зегы

акгы ишапсам атә еснагъ ишыакәирбәфәон, агәәкра азы адгбыл иалтыз, ентах адгбыл дагоит, уи апсра ахшыотакы ахушьара атара ауп ианаго.

Ахәатәыхацафы Габриел даеа знык дихәапшит пхьяка ицахыз апап – абер, уи иекәатәаз иматәа ишыклахауа ишәын, ихәхәы ижәәахыр иыкәпсан, асы уапыжәкәа ибабышја икәпсон. Нас илапш Гымстатәи аәхаа ахь инаирпшит. Ихракыз ахахәкәа рыла икәыршаз ацаауларакәа, еикуарпәаша етәәја, зны – зынла иахәапштәха иленуаз азыиас, абна, азын ажәәан ала ихәаз ашьхақәа ихәашыыз ашьхақәа ирыдпхаалоз ашәахуа рапхьатәи анхарта аәнкәа рыбжьара изуан.

Ари ақыта Каман акун.

* * *

*Шарғызныхәара анцәамта ахь инеиуан, сашь-
тахь ашә аартра абжы ансаҳаз.*

Афырхәа саахьахәит.

Ауахуама акны шыжьтәи анакәа гылан. Атыць-тә ацәашьтракәеи, ихракыз, ахьпштәы змаз акь-лантаркәеи рәы гәып- гәып ицырцыруаз ацәашькәа рымцабз аарла иубо еилнахон амаалыкьцәеи, ап-шьацәеи рыпшрақәа, акапшь-ахәапштәы злыцуаз еикәатәаз агага

акуккәа зегы анакәала иартәон. Ашә икылпхханы иәналаз алашара ашьшьаха иениуан амәы капшьы иалхыз итырәәаз акиотақәа иртагылаз аныхәкәа

инрывганы азал хада атуан акэцэ ахь. Ихэашьыз ахахәи аҕсламзи иалхыз атзы жәпа иадыз агага ишызбоз ыць-ара иааөшеит. Алашара ацәахәапа аҕны ауахуама азал хучқәа рыбжьара ахыргьагьа ала еиднакылон азал хада, ахыргьагьа ауатахбжьара алабиринтқәа анакәа иахьеимнадоз аҕны азәы даацәыртит.

Аныхакәтарта снадтит, шыаҕакәак насыргылеит, азал агәта саангылеит, иаасыкәыршаны иҕаз анакәа шейкәшаз еилкка избит, адәахьы аҕнытә иәналаз, ишәыз иашьамхы аҕныза ибаазаз, асы зқәыз амантия иеылахәаны апап-абер иакәун, уахьиыхәаҕшухз дызқаз убон, ицааршәха иҕаз инацәқәа рыла игәы анцәадзыхшаз лныха игәыдырбүбәала икын, ихәы ларкәны, раҕхьа игылаз аниаби ибжыы рхәучны акы реихәон.

– Сныхәа, Аб, – апап – абер игәы икыдаз аныха, нас ишәыз акалт дахьынхалан ҕхәыск.

– Ацқьаза Самеба.. – сыбжыы тыстысуа еитасхәит шыыжыныхәара ацыхәтәантәи ажәақәа.

– Итабуп хазшаз улҕха азы, акыраамтатәи хәхәара ахьуахәзи, аҕхьагылафы дахьаауышьтызи азы! – ихы – илахь – ицямшь изатәи Аб.

– Анцәа уихьчааит! – имцан иларкәны иҕаз ахы инапы ашышьахәа инықәшьны раҕхьатәи аныхәара ацқьаза Иоан ахьҕы ихьыз зхәу ауахуама аҕны аҕыц аҕхьагылаф Аб Андриа имәаҕигеит.

2. Иури Ануа

Акыр шыкәса раҕхьа Гәымста азы аҕыра аҕыкә аҕны, аоны аргылара зизбыз, Каман еилаҕсаз абна еилачы аҕны шәышыкәса зхыцуаз ашыц тлақәеи, ауаҕы ишьапы ахымыргылацыз, адгьыл аҕа аус здырымулахьаз, атыҕ ҕшзақәа рыла иахьычаз азы ауп. Араатәи ашьхаҕракыра еитыху ашьамсиа еиҕш, ашьха акалтақәа ирзеиҕшны еиҕыркаауан ахра наакәа реибаркыралей, аҕкьара змаз ашьхақәа тәәнтәы ицоз аҕракырақәа иахәәеуамзт, еитанакуамзт, уи еихаҕы, еиха еитнахуан, иартбаауан, ақәыҕшыра анаҕон. Аҕшра? Иками еилашьшыу аҕсазра лашьца. Аха уи иаҕсахуан уамашәа иубаша аетәара. Аетәара? Ихәашыу ажьақцаҕшрей аикәәтәарей зхысхьоу абҕыц ду змоу атлақәеи, ашәчи, атытәи иаганы ижәйтәзоу еиуеиҕшым атлақәа, аҕштәы рацәала итәу абна аҕны аҕажыи, аетәеи, ахыҕшәтәыи еилацүцүаауа убла хыркуан. Ахьа, аць, атәацла ашәч ала еилахәан, ашәч кашәқашәоз, икадифаха атла иакушаны икәын? Абарт зегы Каман аҕны акун иахыҕказ, уаҕа еснаҕь акадифа аилацүцүра гылан. Иҕәәәз. Ихракыз ашыц тла амахәқәа, ацәашыи рыхышьызшәа ицырцыруан. Абна

зегъы, азиас Гэымста аҕыкэ ҕшзја икэыз ахахэ дукэа индыркны зегъы атытэ рыкэын, амра иарцырцыруаз атытэ иатэа, иара убас иҕацкынха абна ата зегъы хнафон. Гэымста ахамелион еипш аҕштэы аҕсахуан. Зны ажэданҕштэты ихнафон, зных абна – аетэа ҕштэыла. Ацэгэырҕақэа? Иуызхон еилҕххауаз ацэгэ-ырҕақэа рыхэаҕшра, уака ицэыкаҕшыыз ицэоушьаша аҕштэы убон. Угэалаказаара ашытхразы иуызхон, азы илеиуаз иҕкыш-ҕкышзја ихумаруа иалаз аҕсызқэа рыхэаҕшра, иугэаҕыыр урт ртыхэақэа уркысыргыы улшон...

Иахбоз зегъы, иҕсабаратэымз, ахуцрақэа иреипш-шын, аҕхыз акун. Аохаа аҕшзара асахьяқэа ирныз цыаанат атыҕ аҕсы аханатон. Аха саб уи еиха ахадара ду змаз атагылазашья днаагит уахь. Зны аоны хэчык аргыларазы, нас азиас ахыкэ акны анхаразы игэы ихеит Каман дадҕахэалахеит, уи ала атаацэа зегъы рынасыҕ избит:

Ақыата агэта, ахракыра атыҕ акны, ижэйтэзоу, ашэышықэсабжьаратэи аамта иатэыз абазиликатэ, талартак змаз иааныжыыз, ауахуама гылан, аргылара ахыб амамзт. Ицэыз ахахэқэа рыла еикэтцаны иргылаз атзамцқэа, еилахахьаз, ашэч иалаҕатаны иакын. Ажэырт иаганы икан ахракыра зегъы, аонуцка аны-хэартақэа индыркны акэцэ акнынзја адацэқэа иргахьан атыҕ зегъы ажэыт иакхьан. Иахаҕата, ибанршэыраха иказ атыҕи, ари азыҕшыа ааигэа-сигэа атыҕи, Иоан Ахьҕы ихыыз зхыз ауахуамен, аберхэса рыргылареи иатэынхаз ...

– Азыпшыа ааигэа- сигэа? – афлымхара азиуеит еанк Гымста ахыкэ аҕны сасра иказ Иури Ануа, уи атак аниаха аҕшэма дицны дцарц дихэеит.

Иаакэыршаны зегы дахысны ибит, зны ауахуама иацэынхаз гееитит. Нас алада длеиын. Ауашэаа ахынхуаз давсны, ацха армарахь давсны, афкьара аҕны игылаз аонкэа иашьтахь иаанижыит. Адэышэткэа дрываланы азы днадгылит...

Ахырхыыр бжыы гомз, ицэгэырпжомзт, тынч фымт еилацубуцэуауан, иаакэыршаны иказ аҕштэы рацэа змаз ахахэкэа рыбжьара. Итбаан, амацэаз итакыз азиа еипшын. Ахытцырта амамзт. Ашьха “алабьырзкэа” рыла иазхауан, ианбацэырц раҕхьатэи азыхь ашьха аҕны? Уи аторыхтэ Камна ааигэа-смгэа иргэаҕыз Васелиска, лыпсы лхылхаанза анцэа дихэеит азы литарц. Ускан ахахэкэа ацэыкэбар анрыкэҕса, ицырцыруаз аҕсабара ҕаҕшьхит? Ускан ауп фыц ицэырцыз азыхь афыкэ зегы Васелиска аҕшыа лшыа иашэит. Уи аамышьтахь шака шэышыкэса ииаси? Ирацэаны. Аха уамашэа иубаша ихракыз атыҕ мызит, имхэашыит. Ази аамтеи риасра, азыи, аамтеи рыхарара ари атыҕ амҕсахит, акгы азнамуит. Аха, азы цырцыр ацэгэырпца хучкэаеи, иаакэыршаны ахахэ ҕаҕшькэеи иҕсабаратэымз алҕха анатит, адоуха арыцкьареи, ацэеижыы алзырго амч, уа аҕшыацэа рзы иныхэо ауаа реаныркуабо ирнатоит ацкьареи, алҕхеи. Алҕха ииасуеит. Ааи, ааи...Ицэаушьбаратэы икан. Азыхь мацара акуым, ашыц ала ихфаз ашьха афкьара аҕны иказ ахаҕгыы, уаҕа ашэышыкэсакэа раҕхьа Ацкьаза Иоан ихыбаф рбит.

Ицъашьатэмыи? Каман зыпъстазаара иалтцыз, ижу Васелиска лзыхь, лнышэынтра, арака ипъсыз Иоан ахьфы ихьыз зхэу абертыпъ, Ақәатәи акафедратә аныхабаа ақны аамтала ишьтаз апъшьа дызтаз ахахәтә асаркофаг, Иоан аззахьы ихьбаө апъшаара ахпътәи атыпъ. Абри зегьы еивагыланы, еилапъсоу абна аилачра, ашәышықәсатәи ашыц тлақәа рыла икәаршоу адгьыл ақны.

Уи кухейт: саб, Иури Ануа араантә даеа цъара ицоз иакумзт, Каман ақнытә икәцоз иакумзт. Ма уамашәа избатәи ажәабжькәеи, аторыхкәеи – адинтә хәамтақәеи рыла ирпъшзаз ахтыскәа рытцаарей, ақыта имазаз адацкәа рыпъшаара агәыхуара изцәырцит, анцәаиматцура ицәеижьы иалазма?

Очамчыратәи ақьырсиан апъсуа таацәа рқны диит, Елыра Аергь аныхабаа ақны дныхәалон. Ақыртшәала дцәажәон. Зехьынцъара ихәалон, дықам апъсуа, ақыртуара злам хәа. Абизнес ианпы анарикы, пъарала даеникәшәа, ибжа анеитцих, амилаттә атынхара апъшаара далагит. Қырттәыла зегьы дахысит. Они Ақны адгьылтцысра ала ипъхастахаз Гьаргь апъшьа ихьыз зхыз зегь зымчу ауахуама еиташьақәиргылеит. Ахыб ақәцә ақны ацъар ақәыргыларазы иатахыз ичыдаз аматәахә – ихатәы апъара ала иааихуаз, аихатә бәқәа – адац ала еидәахәаланы “авилис” иацрахәаны Рачақәа амөа дыкәлит. Қарт Барбаре ацқьа лыхьыз зхэу аныхабаа еиқикааит. Аа абар уажәы цъара хара ацара икәымшәеит, уацәқьа, иааигәаны инхарта атыпъ ақнытә шыәқәқәак ахьбжьаз, амрагыларатәи Ақәа, азыпъшьақәа рааигәара днаагит.

Зеггы даараза ирласны икалит. Иара еснагь ирласны аусура иадгылоз иакун азы, рагъхьатэи игэаанагареи, ихэыщызи ахьшэашэара алшара аитомзт, иаразнак аус ианпы аиркуан, агъцэара идикылон, аусура далагон. Агъара?

Атэыла аонутка, ма адэныка, хараза Сибрафы, дызлагазабизнес абзоурала, агъара, анырра, аимадаракэа акы аанижьюамзт. Ашыкэскэа рыонутка еизигаз амали, ицааулаз адырреи, агъышэареи, иааникылоз атыпкъэи ибжа дырбэбэон. Хгъа жэлэрбжыаратэи ахадара змаз апрокеткэа дракторын. Рагъхьа “Кыртакэарарбэбэара”, нас “Агъснкытанхамоа” аусбарта деихабын. Иухэр калоит еилагъсан анцааиматтура амиссиеи, абизнестэ агэыхалалреи. Атакгъхыкэра змаз иаматтура инатоз азин. Даеакала иаххэозар – агэагъхареи, алшаери. Уи иалтшэаны ихауит, ари...

Энак зны аргыларатэ матэахэ ала итэыз зхалаиказгъсо машынык Каман инеит. Амашына ақыта ахы акны ацха иныкэсит, ашэанцэа ахынхоз иавсит, ахы ахракыра ахь иархеит, аетцэара иаганы ика, ажэырт зхысхьаз арбгара акны иаангылит, иакэыз ахахэ агэгэахэа илканагъсит.

Акэантэ иааргаз аусуоцэа аныхабаа аитаргылара иалагаанза, иаакэыршаны абарди, ажэырти айгэышэи, аебыгеи, айхеи рыла ипашэшэза идрыцкэеит, абаха ала ахацкын баагъсы ытырхит, атзкэа ирыбжыиааз ачыккэа амырхит, ажэак ала идрыцкэеит, арбгарагы ааигэа – сигэгы.

Ихэаны ирымаз, излатэахыз акэыршэ акэырхызшэа, зны ахыб змамз атызкэа рхы аакылдырхэхэеит

азмах җштәы змаз җбахным аҗнытә, аҗыхәтәаны ахәаҗштәы змаз ахахәкәа ашәчи, аҗытәи еикуарша изкыз ақәырхит. Иҗәырҗыз аҗзамҗқәагы иебгаз ыҗкамзт зегы шышыаны иҗан.

Оналартак змаз абазилик раҗхьазатәи аҗшра ашыақәырғылара аҗара раҗәеи, аргылаөщәа раҗәәөныи иаҗахымзт, аха саб ауахуама агәарҗ архитектор – ареставраторҗәеи, асахьаҗыхөы – ачаҗәәөеи раҗәәөны иаазигит, Қырттәыла еиуеиҗшым аҗыҗқәа рҗнытә иааигаз аматәахәгы рықәиршәит. Ауахуама Асовет еидгыла аамҗа аан, акомунистҗәа афермақәеи, аclubқәеи, аеыкәабартакәеи злырхуаз, мамзаргы зынза иқәырхуаз ауахуамақәа ррахәкәа рыла иеташьақәирғылар иҗахын. Иаҗаххар, дмазеиын адәи- археи, адгыл аҗны тынха дамамкуа икаҗыыз аҗынхара, еилабганы икаҗыыз аргыларақәа анхаҗәеи ма анапхгареи рыҗнытә акыр аху җәгыаны аахәаразы. Иааихон, дашьтан, аидрамөангага амашынала, аҗшьганк рыҗнытә иааигон аҗахуа иалхыз аҗбар, асахьа зныз ахахә харыкәакәа, Каман Иауана ахьәы ихьыз зхыз абаа, ауахуама – амилаттә абеара еидызкыло тыҗхахарҗ, Қырттәыла акра дырагс аҗатцаразы.

Раҗхьа ахыб ақәҗ аргыларазы, арбгара зегы иаакәыршаны аҗат еиҗш аусуөҗәа зықәгылашаз, ирҗәҗәаны аҗәылых ақәгыларта дыргылит, аусура рәазыркит, арбгара аҗсы ахало иалагит. Абазилик хучы акыр иахыгахеит, ахыб аҗаҗа иҗаз азал шыҗахьҗа иаанхит. Нас амрагылара-аладала иҗаз ажәәахыр шыҗнахит. Аргылара амҗәыжәәакәа еиҗнахит ажә-

ѡакѡа еитцнахит, ѡналртак змаз ауахуама атбаара иазх-
аит.

Нас, иаакѡыршаны игылаз аргыларатѡ матѡахѡкѡа
анамырх, акѡѡѡ акны ахьѡштѡы змаз аѡьар ыкѡдыр-
гылит, агѡарѡ ианскьаганы, еиѡкааны иѡычаз, асахьа-
акуалѡьара ала ирѡшзаз аѡаѡшра ааѡѡьртит. Аркьа-
кьа алхны еиларѡтата еитахан азакѡа. Аѡьшаѡѡа
рсахьакѡа чаѡаны абетонтѡ кѡыршакѡа иртакыз
иѡѡыз ахарькѡакѡа, акѡара ахахѡкѡа. Уакѡ асаркьал
атыѡ ихьбны игылан. Ибеианы еиѡкаан. Аикѡатѡеи,
ашѡкѡакѡеи аѡштѡы ала еилаѡсаз адашьма. Амрамартѡ
аныхакѡтарта. Акьиртуа ажѡйтѡ анбан ала ирѡшазоз
аныхакѡа. Акѡатѡ акафедратѡ аныхабаа акнытѡ ирхы-
нхѡыз, акѡыршѡ кѡѡшьы зкѡыршѡыз арымз икѡ-
гылаз ахахѡтѡ Аѡьша Иоан ахьѡы исаркофаг, уакѡ
апараклискѡа ессы сабша имѡаѡѡахгон.

Каман ханхон. Аѡны хаман – ауахуама, Василиско
аѡьша лзыхь агѡта, азыиас ахькѡ акны игылан.
Ииашоуп ахыннатѡ аѡьхын азы ѡны хучьк хѡргылар
хтахын аха атыхѡтѡаны хеихѡагылак змаз, еикѡѡаѡа
икѡаз аѡныду хѡргылит. Избан? Изакѡузаалак, уна-
пы злаукыло, узлаго аперспективей, еилкаам амас-
шатѡкѡеи раѡьхьатѡи ашьяѡакѡа рыргылара аамышьтахь
аѡеитанхоит изуѡо ала. Аргылара агѡырѡьара, арбгара
еиѡш, уалазгало, иѡку усуп. Убри азы акухап адгьыл
аѡаѡа аналитѡа инаркны, саб изы Каман еснагьтѡи
анхартас, агѡыхалалратѡ тыѡьны икаитит. Еилкаан,
раѡьхьатѡи аплн тааѡѡак рзы иатахыз, адгьыл тызтыѡьк
аиѡкааразы иазалхыз аѡарѡѡкѡа акыр иахьсуан, акьта
зегьы атцанакуан.

мхэакэа исиркит. Сахуаҕшит, ақбаадқэа збит. Ах-
аирбаҕэазеи, ашахатэмѡаи рыхсаалақэеи, аескизқэеи,
инткааз апрооект акун искиз. Искгэалашэит ауаҕсаа
ахынхоз азааигэара, ихкааз ахракыра аҕны, иакымкэа
абульдозерқэеи, ачартқэа ртэын зхалаиказҕсо амашь-
ынақэа ргэыргэыр бжыы, адгьыл ариашара иалагахьан.

– Ахы, бахэаҕшы, – ацэаҕэанца аҕны иубон аргы-
ларатэ атыҕқэа рыхсаала, еиха ибзианы аилкааразы,
акарандашыла икэыршаны иҕаитит саб, – ари аха-
ирбаҕэаза ауп, ақэҕраара атыҕқэа, ашта хэычқэа,
Ерусалим, Аҕени, Сбампыли ааигэа сигэа иҕаз ақа-
лақьқэа рахь ишиашоу ареискэа нагзахоит. Ари – Аҕэа
– Камани рыбжьара, Гэмста арха инахакны ашахамѡа
ацэахэа, аихатэы цыргыла дукэа рыла, акабинақэеи
– даасыхэаҕшит, даахэыцын танч, дымгэамтқэа
ашышьахэа ари аус иамаз ахада, цакыс иамаз анаѡс
азы ишыхадаз атэы сеихэит, – ари изызкыда, актэи,
ма аѡбатэи? Уи Иоан ахьѡы ихыбаѡ ахынтэ раан
иахыҕшааз атыҕ аҕны иҕацаз зқьихэышэ шыаҕаҕса
змаз амардуан, адунеи зехынцэара аҕнытэ иаауа
атуристцэа, апилигримцэа, аныхэаѡцэа ари атыҕ
ҕшыа абаразы иаауа, акомфортра змоу аныкэара
ауп, ибжьоу амѡа аркыаѡра, амѡа армариара, Аҕсны
адоухатэ ацентр аҕнынза, абертыҕ аҕнынза, уи
Иоан ахьѡы иуахуама аҕнынза, аберхэса аҕнынза,
Васелиско аҕшыа лхатгэыни, Иауана аззахѡы ихаҕы
аҕнынза, иргылатэу ѡуахуамак еиднакылоит, даараза
амасшатб ду змоу аус халагоит, ус ауми? Уи адоухатэ
аган мацара адагьы, ихатца аҕшышэаратэ аган алагьы,
базхэыц: акультуратэ атынхара ахьчареи, абертыҕтэ

акомплекс айкэыршэара айдеиа, уи назажатэи аты-
нхара иашьатакуп, иарбынзаалак аполитикатэ арежим
айдеология ааста ихракны игылоуп, атуризм арфеиара,
уи атэыла апопулиаризация ахь хагоит. Избан,
мамзаргы дарбан, ари аплан иафеагыло?

Иатаскышаз акгы сывамзт. Зегы амш еипш
илашаза икан. Саб итахын, зынза еикэымшэоз аус-
кэа – чыдала адинхатаратэ амилаттэ аинтирескэа
ирыкэыбэфеоз ахыкэккэа, хазы антиадинхатаратэ
арежими, антиакыртуа ауаажэлар ргэалаказаара –
абарт еизааиргэар итахын, ихатэы уси, алабфеабареи
рыбжьара еидызкыло ацеахеа ипшаарц дашьтан, игеа-
бьны, ишэартамкэа, пырхага камтакэа ацха акэсра...

Ибзианы идыруеит, икаицо, саахэыцит, аха акгы
сывмхэит. Сышидгыло идырыц саапышэырччеит,
иаргы даапышэырччеит, нас иаразак дэагылан акы
дналагит. Ауашэаа ахынхоз азааигэара ателкэыршала
иказ ахаркыра ахь дыццакуан.

Уамашэа изымбит. Ускан аргылара аускэа иаа-
кэымтцакэа инарыгзон – ашьтыхга дукэа ркны, абетон
хахэ дукэа ркны, афсламз шьхакэа ркны, алэак-
зхылцуаз акэаб дукэа, ухэа ана ара хабалак – дызбон.
Имахэар хьеишышьауан, асахьякэа ааникылон, аинць-
нырцеа драцеажэон, феыц ишьтыхыз атзамц аиашара
гэеитон, зны – зынла амхап ааникылон, еилашуаз
акэаб инатишьуан, ауахуама иазкны иказ хахэцпхьаза
рзы дкыцькыцьуан, ахахэ дук ма ипфеу амардуан
акны цыара нцамтак, тырфеарак ибар, ма сахьяк, аць-
ар анны, азахэа асахья зну игэырбьара хэаа амамзт,
ахэчы еипш дгэырбьон. Ахыфы, ма аныхатыхөцеа

абиблиатэ асценакэа ртэы реихэон. Аҕштэкэа ака-
дифа еипш аитныпсахлара, ицэахьаз акаҕшыи,
акьылмытҕштэы змаз аҕшыацэа рхы иаакэыршаны
ишэыз аркьақьакэа дрыхэаҕшуан. Насгы иахьей
уахеи Акэеи Камани аусхэартакэеи, аргылара атыҕ
ахь иениуаз амөеи даакэымтцзакэа, ҕсшьара имамкэа
дрыкэын. Шьыжьи – уахеи 14 километр дыкэсыр акун,
ҕхьака акалақь ахь, шытахька ақыта ахь. Каман ахь-
хынхэра еиха игэы иаахэон, аусура амасштабкэа,
ацивилизация адемографиатэ аилафынтра, уака игылаз
ахэаҕштэы змаз аөнқэеи, алөақи, анакэи, зегы
игэаҕхон, Гэымста арха ацкьара иеҕишьон.

Икаитцоз зегы рыла ихэар итахызшэа, Каман ахь
дааины иҕстазаара зегы арака гэырҕьарала ихигар,
ара дыкэтны шыақак цьаргы шыкаимтцоз атэы.

3. Цъацъа Цалани

Латцарамза нтэон. Апъхынтэи апъышэарақәа анаста аамышьтахь, апъсшьара аамта рзы аоныка схынхэон. Қартнтэ адэыбъба ала сныкәеит, шырпъазы Акәа сықан, стаацәа Гәымста исызпъшын азы саргы саанымгылакәа сцеит уахь, аихамға апъхьа ашта акны, атакси ааныскылан Каманка сдәықәлеит. Сгәалақазара даараза ибзиан, Қарт амедицинатэ аклиникатэ амагистратура атцара салгахьан. Сапъхьака аспирантура аталареи, атцара алгареи аамышьтахь, аендокринологиа азаанати, сани – саби рган сгыланы, атаацәа атас анагзара-Каман аныхэартақәа реиқәара, рхылапъшра сгәы итан, ажәак ала сыпланқәа дууын, уи зегьы запъхьака ишьтан. Уи еихагьы, акатоликос – апатриарх икнытэ Иоан Ахьфьы ихьзала иргылаз ауахуамеи, Васелиско ацкьа лзыхь акны апараклискәа рымғапъгара азин изгаз хькәкык акун иамаз: ита-ауылаз анцәаихатцара апъсатала сынхон, еснагь сычгон, апатриарх амештэи иныхәара сазызыѳруан, аныхәара сеагсырхоизт, уи иѳарпъшыган. Сани – саби реибагара ианркны ѳажәихәба атцаразы, Самебатэ ажәйтэ ауахуама акны агәыргьын рхарцеит, уажәы

сан аберпұхәйсара лөазықалтон. Ессы аөашеи, ах-
уашеи иазпұхьагәатаз апараклискәа налыгзар акун.
Ахәаша – Қырсә иөар ахьызны азы пұшьа ақны, аөаша
– ауахуама ақны, Иауана ахьёы идамра ақны.

Исаҳахьази азёы изы, ма егы изы? Ахәамтақәа,
ажәабжьқәа, аёырхәагақәа. Ажәөанпұштәы змаз ақә-
ыршә ақны илза, зыпұштәы еитазымкуаз ашәытақәа,
ладала ицоз ашьапұштәы, апұшьа иргәәкра ашьташакәыз.
Ауахуама ацәахырта хучқәа рқны жәафшәышықәса
зхытуа ицёоушьаша лускум иаёымтрала итәыз, зха-
цара цөгьаз атоурых амоуп:

Бырзентәыла зегьы зыцәшәоз ахкәажә, Евдоксия
икёылцаз апатриарх, Колхтәи адгьыл ақны анхара
иалагаз өажәижәөа шықәса зхытуаз Иоан ахьёы
ипұсыбаө асаркофаг итарцеит, апұсыбаөыи асаркофагыи
иакхеит, еилалит. Ацъашьатәы қалит. Апұсыбаөы
хахәхеит, ахахә ипұсыбаөхеит ...абас өажәижәөа
шықәса иқан, ипұхастамкәа иқаз апұсыбаө асаркофаг
атыхразы гәнаҳара змамз абипұара аёыц, ажәйтә агәнаҳ-
арақәа – ииашамкәа ашьаура, рыцхашьарада иргәәқыз,
азабцөгьа – агәаартрала, ихьааганы рыерыцқьаны,
агәнаҳа рықәхны анс акухеит алшара анруыз. Нас
апұсыбаө ипұсадгьыл ахь ирышьтит. Дызтаз аанхит,
анаөс уи Ақәатәи акафедратә аныхабаа ахь инаргит,
уажәыааигәа саб еицашьақәыргылаз ауахама ахь
ииырхынхәит.

Аеи, сгәалақазара бзиан. Гәымыста апұшыхәра
савсны сениуан. Иаартыз асаркьа ақнытә италоз
апұша сахәы арқышәкышәуан, амра сықәпұхон. Алак
рыхьшыызшәа ашыц абыцьқәа цырцыруан, еилацбуць-
уауан ашәтқәа, азыиас ецәа сыбла хнакуан. Изакытә

цыпхькэази иказ! Шака ианпххалози ауахуама иаха-
гылаз ахьпштэы змаз ахыби ацар иакөпххоз амза
ацпхькэа!...

Азыхь пшья ааигэара савсит. Аоны сазааигэахит.
Амашына ахахэ ду аган акны иаангылит. Амашь-
ынаныкэгафы, аидаратып акнытэ иаажыцэыз счамадан
тигаанза, агэарп сталит, сгэyseанымзаара амшала
иара уака схахэхит. Сынрыхэапшит оба идууззаз ахьча
лакэа, рыбзкэа тхэаны, иаразнак ршьапы иныкэгылит,
инацкьейт, угэы еикэызжэаша абыжкэа рыла ишуа
рфаархит, етэала ишэы, ицырцыруа ирыцкьяз агэашь
ахь. Рыпшьяшыапык ирыкэсуа. Ацхапштэы иыркэыз
рхахэы еилакашэкашэон. Рыблакэа цырцыруан. Рып-
арала ихабжьяз аркьяфэра иафэын. Лабфаба избит,
ирэфыцуаз ажэзи, рхапцыц шкэакэакэа рыбжьара
икапшьяшьза ишэыз рыбзкэей, рлымхакэа кьякьаза
игылази, ршьапкэа рыла рыцака адгьыл ицырхуаз.

Уа сыпсит, амашына ахь сфынасхейт, аха
сагхахьан, сыжэфахыр ихьынтыз акы шыкэхаз, сызбы
акны акышэ цэаакы, ишыз абз ала ашыфшыфхэа
искьысуаз збит. Сканажьхьан акы аагымхит. Ач-
чара сакит. Ааит шэарт ахагкэа Араби, Апачи,
ашьшьаха скашэмыжын схэит, иаасышьшьитэ, рхы
снапы ныкэсшьит. Зынза ихагахит. Икарцараз рыз-
дыруамзт. Рыблакэа баазейт. Зны рышьтахьтэи ашь-
апкэа ирыкэтэаны сфэи, спынцейт дырбзон, ицы-
рцыруан, ргэы тыц ицон, нас ртыхэакэа ршэшэо
сшьапы иататэон. Зных ихагыжьюан, сган иакьысуан,
срышьшьон...Шака ишэызхаи схэит, ицъашьахэны
игэыдыскылон.

Иќан аамта сѣырахѣа ианакуаз. Ампышта еиѣш икѣыруан, рќышѣ еикѣатѣакѣа рќны напхыц змамз ршыапкѣа наќѣрыжбуан, уаантѣ рыблакѣа кылѣшуан. Ирыцќяз амарков рќышѣ ианыќѣслак, рхаѣыц хѣцкѣа рыла афара иалагон. Анаѣс амарковтѣ авитаминкѣа еиуеиѣшымз ампышта хучкѣеи, аканфеткѣеи рыфара иакѣытын ахьчѣаѣыркѣа рыкра иалагит. Адѣы ецѣа аќны анахь арахь иѣыруаз ахьчѣаѣыркѣа, ѣхьќа. шытахьќа рбылхатќыжыра аќнынза, ишуа ирышытан. Апальмакѣа рыцаќа игѣааны атыжаара иалагон, адацкѣа ирыкѣыѣбон, ахуача иакѣѣон, еишуан. Ауаа ианакѣызаалак акы рзыруамзт. Исгѣалашѣом азѣы хицхауеит хѣа рѣанархуаны. Иаршѣахьан хѣарада иќан, насгы ишѣа...Уи аѣынгы, сааѣшызар дабаќоу амашынаныќѣгаѣы? Ачамаданкѣа еикѣыжын. Аидаратыѣ аартын. Аѣскы азѣгы даќѣтѣамзт. Амѣан азѣгы дыќымзт.

– Иќалеи? – дѣааит агѣашѣ аќнытѣ саб.

Исызыдруам схѣит, сывѣѣахыркѣа сырѣыхеит, алакѣа, дара амашына иавагыжыбуа иѣуан, акур атѣа иатцалар рѣахын, акылаара хучы рќышѣкѣа кылакны икылѣшуан, адгыл рцѣыѣѣѣон, сыбжы рдуны сынрыќѣааит, ахы шыта шѣеиќѣышѣкы хѣа. Зынзагы ирмахаит, саб ибжы гаанза, рѣыхѣкѣа ларќены, иѣхашы – ѣхатѣо, шытахьла агѣарѣ ахь рѣынархит. Шыѣѣакѣак ныќастан, слаќѣит, амашына атѣа сныѣаѣшит, уа саанхит сзымѣасуа. Игѣы тыѣцны иѣо, аѣхзы хышѣашѣа даганы, ианпкѣа ихы акѣыршаны икны амашынаныќѣгаѣы адгыл дадѣабаланы дышытан. Аарлаха дхѣыѣахгеит. Ишыамхкѣа ыѣаќѣылон. Иѣы акы изаирхѣомзт. Имѣрада амшала иѣсы тыѣцхьан. Иќѣа

ирбаазеит. Иаразанк аоныҥа днахгит. Азыхьшәашәа ала иҕсы аахгит, дхарытнчит. Саб шәмаатк ицоз иакымкуа иаҕхьа иҕаз иҕыба инҕеиҕыгәеит, тынч амҕа дықәитцит.

Еех, Араб, Апач! Ихы аҕны ишҕааиуаз, амашынарныкәаҕы рыцха, ҕба агыгшәыг еиҕш рахҕыц шкәакәақәа еиххәаны, рыбыз тхәаны, ршьапхыцкәа дрымпыташәар ҕыхрак шиакумхоз, аха иибаз акум, уи ихы аҕнытә хәыцк шалымшәоз, ацхара акум, цаҕбәарак ширымтоз атәы иалидраази. ҕба аҕы иакраз ахьча лақәа гәнахарас аҕырҕалыккәа рышьталареи, апальма адацкәа рытхреи ада уаха акгы шықәымз. Нас шәара шәгәы ишҕаанагои, ауаҕы агәыхәара ирымтар, ма даршәар, игәы еикәнажәар алшоит иамоу абзиабара аарҕшразы иҕоу аинстинкт. Астериотипратә ацәахәа иахысыз агәырҕареи, ахақәитрей...

* * *

Абри амш ианркны, аргыларатә аилаҕынтра ақыта аҕны иҕаз атынчра еиланагеит, аамта иҕсны игылаз атыҕ аҕнытә иҕысит, иаангыланы иҕаз асахьа аҕсы талит, Каман аҕны зхалаиақәызхоз амашынақәа рцәырттра иштасыз ала азәгы уамашәа имбар акун.

Акыр аамта, Герлиан – Гвичианаа, Гурчиан – Пакелианаа, Чачхиан – Хахианаа арныкәага – агрегаткәа иаакәымтцакәа рыгәыргәыр бжыла илашон, ихәлон. Ақыта ахы ацха аҕны амашынақәа рыкәыр бжы уахауан. Амҕахәаста икәсуаз ахахә шкәакәа зкәыз амашынақәа асаба рхылцуан. Азыиас аҕшыхәа аҕны иртәыз амашына дуқәа ачаратцкы акалт еиҕш

еишьталаны ицон. Асабеи, алѡақи анеиқэтэалак, хэйлбыехала ма шырпъызы агэйлпъштэы змаз алашарккара а́кны ашьтыхгақэеи, ауахуама еитыхыз ажѡақэа р́кны аргыларатэ мардуанқэа рхытц, макъана излымгацыз ацѡахѡақэа, ахсаала цѡыртцуан. Ускак акгы уазымхѡоз, ус макъаназы еицчапъаз аихатэы ақэцэа азы, ахахѡкэа рцѡахѡа, акѡырша атыпъ, аны-хѡарта аѡэы, афронтонқэа кылхѡхѡо и́кан аха шака ахадара ду амази урт акуама-цамақэа. Уи иахьатэи амш иацытэы аипъшымра ауп иаанаго. Уи иалтшѡаны иахьатэи амш иацтэи ааста еиха идыун, аѡыцрақэа рзы.

Ахы, амашына дукѡа цѡыртцит, уыггы азѡггы уамашѡа имбар ауп, избанзар Каманаа ус баша ахтыск алахѡылацѡа ракухит сымхѡеи. Аха ухѡанк – схѡанк цѡыртцызтггы, уи зеггы рапъхьаза изхару арт амашына дукѡа еитцакы иаауаз аргылара матѡахѡы ацынхѡрас еилаѡѡы и́каз анышѡ еиқѡатцѡала и́тѡны иахьаауаз ауп. Уи адаггы еилыѡѡы игылаз асаба Васелиско апъшьа лзыхь азааигѡара ѡышықѡса рапъхьа иекѡыршѡаз апъсыз аазарта атыпъ а́кны иахьынцѡоз азы акун.

Уа ешьтагыла инеиуаз амашынақѡа ирццакны итарпъсон анышѡ абетон ала иргыалз азытарчы, уи артѡразы уа́ка имааинѡаскѡа ирласны даеа реиск азы шьтахь́ка ихынхѡуан.

Саб азтарчы ааигѡара дыспъшааит. Арезинатѡ каллошқѡа ишьан, ахѡынцѡыршьшыы дылан, ахѡазақѡа иртыпъхаз, азмахршьшыы ишьамхы а́кныза дылагыланы, амашынарныкѡаѡцѡа, абааѡѡы зхылцуаз атыпъ а́кны анышѡ ахкарпъсашаз атыпъкѡа инапы кѡо идирбон, уи арбага еипъш илалаза ицон, итарпъсоз тоннала анышѡ

ахаангы ари азмах танартэап хэа угэгы иаанагомзт, убас иубон.

Азмах акэҕара ихшыөдараны иубон, аха уи мзык аман, саб иикыз кны дызлагаз дакэытцаумзт: икан аамта, Каманаа азмах каамет акны акэуыбры иаганы иказ аҕкы акнытэ аҕыхраз зегы кайтар акун. Акомунистцаа рыла азыхь ааигэара аҕсызнхамөаз идьргылаз азтачы, азмах иаганы ессыуаха адаҕкэа ркаабжыы уаргыломзт, нас хучы – хучы ари атыҕ абаара иалаит уи афөы угэархынхэа игылан. Уи атарбарала ақыт аҕсы еивнагон. Ихэынтэха иказ атыҕ, ари аҕныш тыҕ, ичмазыөыз атыҕ рҕырыргар, еитах аетцэара ала итэуан. Васелиско ацкэа лзыхь ахь уназгоз амөа аартхон. Убри акнытэ Иури Ануа даакэымтцакуа амашынакэа рыла анышэ арахь аагара даҕын. Аха азмахь итарҕсзор анышэ хыхь минуткэак иаанхон нас илыташышыы ицон акгы тарымҕсазшэа, азмах иахэлабгон, тынч ишыказ иаанхон.

Ускак изсырххарызеи, ақыта өымш рыбжэара Акэа-Коман амөа акны иаакэымтцакуа еишьтагыланы иаауаз аидрамөангага амашына ааигэа – сигэа амөа, адөы, зегы хнаөуан, ахҕатэи амш азы уи иашьтагыланы ицырцыуаз “Волгеи”, “Москвичи” аауан.

Азтачы иазааигэахит. Хыхь азтачы абетонтэ ат-тамц акны иаангылит. Еикэатэаза ицырцыуаз “Волга” ипашэшэа иказ асалон акнытэ, ирбэбэаны иөахэааз рыхдахатца риашо, ркэаө акалтакэа иларыхо ашышыыхэа иаатыцит апату змоу аматцуөцэа, ахатар-накратэи аделегация ачынхракы змоу ауаа.

Убри аамтазы иахыказ азэы изымдыруа, адгьыл итцызшэа зегы зусу аоператор – арепортерцаэагы

инкаҗо инеиын раҗхья инагылит ртелекамерақәа аанкыланы, амикрофонқәа кны. Урт “азакуан аилагара афакт ала иаанкылаз” Иури Ануа атыҗынтәи ателеуаҗшра аҗны ауаажәлар рхатәы аҗхастатәреи, хыхь иарбоу аиҗкаарқәа рықәшахатрада аҗшыгареи, азакуан ала җалашья змам ахыаҗызараны алагара амшала дааныркылар акун.

– Ари аҗсызанхамҗа атыҗ ауми...Ишҗаугәаҗы! – дхәауан азәы, апартия аган ала зегы реиха иҗаркыз атыҗи, азини змаз, убри аҗкынтә аус амҗаҗысраҗы ибзианы издыруаз.

– Аҗсызнхамҗа измаххаз, ааи, ааи, зқыла амцкықәа, ахәазақәа ирганы иҗаз атыҗ ауп! – чыдала иреихәон саб.

– Ари аҗәлар рыфатә ауп...

– Афатә макъаназы адаҗкәеи, ахәазақәеи крырҗарҗоит...

– Абеиара...

– Уи Камантәи аҗсабаратә абеара арбгоит...

– Амц шәхәоит, анхацәа аиашамра рылашәымҗан...

– Шәара шәхала шәахәаҗш...Абар азтрчы, абар анышәыршышы...

– Амц ухәоит схәит.

– Аа абар шәахәаҗш, шәыблақәа рыгәра шәымгозар, ауаа шәразцаа ма.

– Аҗыза, ақәла! – ицәажәоз ибжы ааирыцкәеит, минутк даангылит, иихәаша дазхәыцит, нас аҗбеҗхәа дналагит, – сгәы иаанагом азәы игәаларшәатәуп хәа, асоциалистратә аихабыра иахъеи, уахеи ишьямхышгыланы аматцура шынанаҗзо, иаанымгылакәа рхы

иамеигзакэа инарыгзоит асовет уаа раҕхьаҕа алашара аргыларазы. Камантэи аҕсыз аарыхра анхамҕагы ареаспублика аиҕабыра аган ала рыуаажэлэр рыбзабаа азы, ессыминуттэи рхылаҕшразы иргылоу шыаҕоуп. Аеи, нас иҕалома ас ахы мҕаҕгара, абас иаразанк унапы нахьшьны аиҕабыра ауаа рзы иаргылаз, рыбзаабаа айҕтэразы еиҕкааз ирзеиҕшыз рхатэра ақэхра? – Иҕалар алшома шэарт агэрамгара аарҕшра Марксизми – Ленинизми апартия амч ишамеигзо азы.

– Шэат шэеилагама? – иаразнак азэы ибжыы аагеит.

– Аламыси – апатуи зынза ишэцэызма? Шэызэу закэызей? Акгыы шэацэымҕхашьязои?

– Ицэажэоз, игэыҕыны зажэа ҕыртэаз, иҕамлацыз ахымҕаҕгара убрыскак даршанхеит, акыр аамта акгыы изымхэакуа дгылан. Ғытк аамышьтахь ихы аҕны данааи, имч ааизиган, ганк ала Иури Ануа дааир-хэан, аха иааикэшаны игылаз Каманаа идирбарц азы иблақэа аарцэгьаны даарыхэаҕшит:

– Иҕалеи?

– Иҕхашэшья схэит – ишьакэырбэбэаны, иҕацаза еиҕа геит, ибэбэаз, бжык.

– Шэызустада?

– Цьацьа Цалани.

– Ажэа зхэоз иаҕхья ҕшьынҕажэа шықэса инахысхьаз, блаҕрычкэынк, лхылҕы асы еиҕш ишкэ-акэаза, лхахэы шлаза ҕхэыск дгылан.

– Саҕамз пату зкэу аха...

– Ари ахатца иҕхастартэыз аус ирееиуеит хэа даҕуп, ицхыраара ацынхэрас, иҕхамшьакэа шэиацих-ауеит?

– Ип̄хастахтэыз аус?

– Шәләшәхама, шәдагәахама, ма ишәыхыи уаха? Арахь шәаины пату хакәцара шәгәафьызар, нас шәыблақәагы аахышәтыр иауеи, харт хазтагылоу акаамет, арыцхара жәбап. Ахәынтцәы ршьшыы хгәарп̄қәа рыкны азхыҫеа еип̄ш инеиуеит, азрыжәтә абаафьы ахылцуеит, ик̄ышьит. Адажәкәеи, ахынчкәакәырқәеи хәфатә иалап̄лоит. Амап̄қәа зехьынцъара ихәазо ихәлоуп. Уахынала ханацәы иакроу акәыбырқәа хлымха тшьаауа, хшьа ржәоит. Ахәцкәа адәахыка ихәздәылгом. Азы цкәа ажәреи, ахауа цкәала хп̄сы еивгареи гәхәаахгоит.

– Хатыр зкәу ишәхашәмырштын, ари...

– Шәара ишәхашәмырштын, ишәахаз! Ааи,ааи шәаины хбылхатц шәыргыжьуеит ара, еибууп араантә шәыкәтыр, шәахп̄ырхагамхар!

Ицеит. Игәааны, рылахь еимарцъахәны, рыпату хны, ршьап̄п̄ынца икәгыланы, инахынхәын рмашына “Волга” цырцыр инакәтәаны, ахәынтцәы ркымсырц, асалон пашәкәа иныртатәыны, ашәкәа, амақарра злаз агәамтрала инаркны ицеит хынхәра рымамкәа Акәака.

Адырфәены саб апокуратура акнытә ашәкәы иоуит.

Ифәхәы ифәхра, аилыргара, арзахалқәа абри зегы мызкы иназеит, даараза ирацәаны иофициалыз ахракыракәа дрылсит, аха саб зегы акоуп иара итәы иаиргеит.

Аихабыра анхамфә акәхраыз адцара рыдыркылеит.

Азмах дырбеит. Азыхь п̄шьа ааигәа сигәа аецәарала икәыршахит.

* * *

Цъацъа Цалани хара хгэыла лакун. Хъык ачкунцэа лыман: Олег, Вахтанг, Лимин. Лхата Мурза Чхетиани дыпсхъан. Ишпъа?

Аеи, лхата ипсра атэы ахэара ускак илтахымзт Цъацъа, ахышьтыхрагы лнатомзт, аха угэы ухъуа, лхъаа еилукаауа улазцаар, хымпъада иуалхэон. Мурза акы амшала акыта акны азэы дигэампхейт, диаф-ахит. Азэгы издыруамзт ирыбжъаз, еимаркыз, уи ахата дызиафахаз. Ашыцра аума, афы ыжэны акы еибырхэама, ма ус ажэак, иееимкэа ихэазма, мамзаргы ахыбаара, игэааны икоу ауафы ихы акы анташэалак, хабалак алапшыпашэара иоуейт, уи ахата Мурза тып иитомзт. Дахъцозаалак, ажэкэа гэарицозма, ахэырта ахь икеицозма, азы апшыхэ дыкэызма хабалак иаргы дыкан. Зны- зынла ажэван далыфрызшэа, дахынтэааз узымдыруа дцэырцуан, ма адггыл дхэытцызшэа, даагылон, зны иапхъала, зных ишьтахъла ажэак ала апсцаха иитомзт.

Энак зны, згэалаказаара еимз Чхетиани, уи зехынцъара, атла аган, афны авара хабалак игэыла иафа дибон, уи амшала ицэа дытзызауан, ацысра далагон, уи ала ичхара нцэейт. Амца акерасин акэтэара еипш, амцабз ихкэо ашэарыцага ашэакь инапы инаркны, дынтуаа дцейт, инацэы ашэакь ианцаикын, диршэарц акухап, ааи, ааи, – лгэы дасуан Цъацъа, – ус баша диршэарц, инацэыла днацхейт ашэакь.

Адыд абжъныфэра анааикэтэа, ашэакь иахылцуаз алфак хучы анааикэтэа, Мурза иикыз ашэагь длахейт,

адгьыл икәжьыз зыпсы ахыхра иафыз дизааигәахит, дынихәапшит, игәы еикәжәахьан, уи дазпшымызт.

Ахы иуатәа шшара иалсны, адапшь иаахит. Ашьа азыхь еипш игыланы иауан. Ирласны иикәа пжәаны ашьа аанкылара далагит. Аха баша. Ашьа аанкылара псыхә амазамт.

Адырәаеын Цьацьа лыхәхәабжы ақыта арфыхеит. Ашәхымс акны ишьамхышгылаз апхәыс апсыыхра иафыз лхатца ихы лкалт илан, лыхәхәабжы укә-намаргыло, лгәылацәа рыцхыраара дахәон, излалылшоз ала. Мурза ахырхыр ихылтуан, зны ипсы мапхон, нас даалтуан, имаз ахьаа бәбәа, апхзы хьшәашәа икәнатон, дызкәыжьыз адгьыл инапала ицәабәбәон, ахауа изхомт, еихарак дтынчын, нас мап-мап, ахырхыр ихгоз тынчхон. Ихәәози? Издыруада...Ипсуаз лхатца иажәакәеи, атәыцак азы ажәреи рыбжьара ифыз ашәкәыбьыц ианыз зыкыз Цьацьа мацара лакын:

“Бәырбәбәа Цьацьа. Арыцхара сакәшәеит. Ауафы игәнаха сыкәстцит. Издыруеит, ацәбаәцәа анажьра зсырымто, ршьашыруа, ачкәынцәа иркысуеит, сып-стазаара цьахным итадаргыларц, сцәа сжы сара схала афара акнынза снаргоит. Сыешьра ала исыкәысхоит машәырла икастцаз ацәгәаура, уи ала ашьаура акнытә сычкәнцәа сыхьчоит”.

Ашьаб цәыкәбаркәа зкәыз акьаад пжәа хәычы, итачкәым иларбәбәа икын. Акыр аамта дызтагылаз апсратә гәәтеира аамышьтахь, дантынчха ауп иа-нырбаз, деилахәаны итып икәцаразы инапы игәы ақәцаразы ианааитцырх уа еиларкәчны илан.

Цъацъа лымацара дазаанхит ицъбараз, лынасыпъ аҕны.

Лычкәнцәа рызхаит, амѡа иқәылттит. Зеггы реиҳаза дзыкәгәыѡуаз аитцбаза Лемин иакун. Лемин ипъшреи, исахъалеи узыргәырѡъашаз иакун (иаб еипъш аукы, еинаалак, ихы – иѡы алашара ықәын, аеы данақәтәаз ихахәы шкуакуа шәыршәыруан, изыѡқәа еилпъххауан), иқәлацәа рыкнытә ипъшра адаггы – игәыртқәыли, ихшыѡи рыла дрылукаауан. Ашкол даналга Москватәи аргыларатә – аинцьныртә аинститут дталеит, актәи акурс қәғиарала ихыиѡеит, еггы акурс ахь даниас...

Еггы акурс ахь даниас, апъхын амшқәа, апъсшьара аан игәы рахәымкәа дқалейт. Ибѡақәа ихъуан. Ахыхь дагон. Иблақәа лашьцон. Ицырцыруаз, амца зқәыз ибла етқәақәа еикәйпъсаанза, икапъшьза иқәпъсаз аилшәшәара хәычқәа дынрыхәапъшит. Уи акухеит нас илашьцейт зынза.

Цъацъа Цалани рапъхъаза иылмаз ацәынырра еипъш, лцәалжыы, лшьа иалаз ашәаратә ақыґқыґера лыманы акун ишылгәалашәоз илархәаз адиагноз даназызыѡруаз аамта. Хылагәытқәкра. Ихшыѡ иаакәыршаны аинфекциатә ахьталаларатә чымазара. Хылагәытқәкра!

Еидкылаз лшьамхқәа ирыбжъакны илкыз лнапқәа, ақәардә атәымаѡь еипъш иаларқәаца иқәырѡѡәа илкын, лыбла мкәырсқәа дихуапъшуан амца еипъш ашыра зыхкьоз, икапъшь кәпъшьза иказ ампышта хәцқәа зықәпъсаз ицәа – ижыы, ибла етқәақәа акыр аамта аңарда еипъш иекәпъсаз ирацәқәа, атыхәтәаны, иаатцысит.

Имтысыр иеҫа иҫзар ҡаларын. Ҙаҫа Ҙалан агәырҫара дахымзеит, амацәыс зысыз еиҫш даршаенит. Аҫсра шьтахьҫа ихьатит. Ицьюшьаша ахтыс ҡалит. Ацкәын иҫсы еиқәхит. Аха ачымазара цьахнымк изыннажыт: илаҫш, ааи, илаҫш, зыҫшреи, зсахеи узырғәырҫьоз, зыхшыҫ еилҫяз иахдыруз Лемин зынза иааигәарагы иҫамзт. Зынза даеа наҫшырак иман. Атәым дуней аҫнытә иҫшуаз ауаҫы, зыбла анаҫ хыз инаҫшра иман. Ецәаза итыцьяуаз иблақәа анаҫ рхылазшә аҫн дзыҫаз.

Ақыта ахь ихынхәит. Ацкәын ачымазараҫшра иман иҫштәы ихыгга иҫаз ихәҫы еснагь аччара ықәын. Дахьҫшуа изымдыруа, хыхь ашьха ахь дыҫшуазшә, ақәыҫшыра еимидозшә. Угәы иаанагон, зынзагы иузымдыруз атыша аиқәатәара, алашьцара шәкәакәа, акымзарак ахь дыҫшуан хәа.

– Аа, абар Каман, – диахәйтхәытуан иан, – иудыру, уара рыцха, Лемин рыцха?...

– Лемин рыцха: – абас дыздырит акыр шықәса аамышьтахь, ҫыц ихырхыз ашәаза сиҫтит, инапы ахаз ахьшын, нас дсазцааит – ибдыроо ауашә бызшәала Лемин иаанаго?

Схы аасырцысит:

– Алым.

Дааҫшәрччеит.

– Ааи – хучтас, мацк дыҫхашьаны дналагит, – ибыҫшаар ҡамлои Камантәи алым.

Лемис иман аамта рацәа. Иаашар, агәарҫ агәта ҫәардә хәучык днықәтәон, иган азыиас иқәнажьюаз амацәакәа, адацқәа, идигаланы ишьтеитцун, нас

шыжыбы инаркны хэлаанза, даднакылазшэа, амашына еиҕш еиҕраны ицэуан. Цыаца лшыапы аҕында дыкэгыланы дныкэон, лычкэун дтынчза дахьтэаз акы ала дысмыршэандаз хэа дивсуан, аха ажэдан цкыа акны амацэыс аацэырцуан. Иицэыз атцэкэа иманы, апырпыл еиҕш еицраланы иказ Лемин, Гэымста аҕшыхэа илабақэа ахэымпал еиҕш икны дкаауа аибашыра ддэыкэлон, амдан арахеи рыкаареи, ауаа рыхэаареи абыжкэа ацлон. Еилафынтрахон. Лхахэы еилажэжэа Цыаца абжыас еиҕш иаҕхыа днагылаанза, инапы днамцасны иаанылкылаанза, инацэкэа лхаҕыц рыларбэбэа иаанылкылаанза, ҕсыхэа ыказамзт.

– Уаала, – лыбжыы ҕацаза иалхэон иан. Лемин азыхьшэашэа зкэыртэаз еиҕш дааикэтэон. Инацэкыа аатынчхон. Итачкэымкэа ауижьтуан. Амацэа иалхыз атэы адгыыл иныкэижьуан.

– Уаала, – ачкэун ихэатэы хатцаны ихы ааиртысуан. Инхынхэуан. Ишэаны аандакэа ирываз ауаа ишырбоз ашышьахэа еицны амда иныкэлон.

– Иауана ахыҕы зыхыыз ахыз ауахуама аҕхыагылафыс Аб Ефрем данарта ианркны, Цыаца абжыагафы икнытэ мчыбжык хынтэ амлакра, мамзаргыы ачгара аангзара азин иымлхит, издыруада еилагаз, ихагахаз ачкэун, ицьбароу ачгара мѳаҕызгар цыара ишҕаицымхраари хэа, аха аамта цон, акгыы аеаҕсахуамзт.

4. Раџхьатәи атџара

Амчындар атака акы ахәатхәатуан еипш, мину-тқәак набжымсит, угәы кыдызжәоз абгара абжы, иацны атзамц аҕнытә ацџхы, асабеи аакылаџсеит.

Абрыскак атахызаарын аиха џеқәа рықәгара ари атыџ аҕнытә. Хахә хәычык иақран иамкыаз аха, адунеи артысит.

Адгыл тысит. Алџақ игылаз ажәџан иатцалит. Иаацәыртцит адыд зысыз еипш агәда еикәшаны игылаз атцла. Иаразнак издырит, аибашыра иаанагоз. Зқышә тырза иқаз абомба акама еипш адгыл иалалит. Згәы цаз алакәа иқрымшәрымуа ашә инадгылит, ашыапқәа рыла ашә быџчуа. Араби, Апачи рлымхәқәа кыацәза, рџынтца кылтәарақәа рыла аџсра ашәџы ркит. Ари аибашыра ахәмарра иеџшымзт, апальма адац ахы-тыржаауаз, ахуачеи, аџырџалыкықәа рыкра иеџ-шымзт. Ари ииашацәкыаны еибашыран, уи зегыи, зехынцъареи еиқраны иркысуан. Ажәџан атака еитыхны ишытаз адгыл етәа аҕны амза ацыџхықәа зқәыџхоз, иумбоз ахимерақәа рышытра акуазмзт. Уажәы алџа зхылтцуаз амцабз ала ихџаз аркыақәа ахы акырцхқәа аанашытуан апальма абыџкәеи, атцлақәеи,

алакәа рышьрей азы. Ейкәырцкәааз ашәыр ақуапа – сапахәа цәка икахауан. Избон, шака итысуаз зыббы хышышызы агәилкәа аихатәы ацпхкәа анкахауаз. Шака иалагыжьюази ацшатлакә. Ахахәтә абы аґацшыра, итәаауа иадкьон иакәшәооз ахьпштәы хкәа. Ахыб ақун амца зыкхъаз, аыблра иаґын. Ацинктә ббыцкәа аччахәа рыбжбы гон. Узхәаеышаз аләа актәи аихагыла зегы артәит.

Исгәалашәом әөнүцкә, избан, ианба, иззақуи саныәналаз.

Абомба кахара агәрпц акны сақәшәеит. Абцарамза алагамта амш цха гылан. Алакәа иаакәымтцакәа еибарыәәуан, ажымжәа зкәыз амчындар инатцакны, зны – зынла иаангылон, адгьыл ршьапкәа нытыршыуан, рпцынцакәа рыла ахауа иафәуан, еитах иәцкьаны әбра иалагон, иаакәымтцақуа ашра иаґын.

Иеимшәа избит. Аха ус акгы ыкамзт. Атәатцла иакәпапа иакәтәаз атцарақәа ашәыр ашәара иаґын, ичырчыруан, инаскьаганы цьмак ахацкьын аркәкәра иаґын. Зеырбаба иказ ашәишәи иаамтамкәа ақыркьыра иаґын. Ажәәан акны ацтақәа еилысуан. Агәашә нтыц, ақәа амшала ишьтыцыз Гәумста агәарахәа илеиуан. Исгәалашәом, ақыта атыхәан арахә рыхәда ихшызы атәтәа абыжыгы сахаит хәа сыкоуп. Убри ақун, уаха акгы. Аха усгы...Зынза минут азтәык ала иаасыкәыршаны зегы, азисцәкьагы аангылазшәа сгәы иабит. Алакәа рышра, ашәишәи ақыркьыар, атцарақәа рычырчырбжбы ааныркылеит. Ацма ахшыәда мацара ақун ацлымхәа аанымкылақуа ажахәара иаґыз. Ацта еикәатәәкәа имтысуа иаангылит ажәәан акны. Ахауа

зны аеизнагеит ухээратэы икан насх еилытит...Иара
убаскан...Ааи, ииашаны убасканцэ́кья, угэы иаанакон
апъжэара акнынза еицыхыз акэпышыра агэатцэ́кья
ипъжэеит, акы атэаа бжыы егит...

Цасла, акгы уамашэа исымбар акун: айбашья
иалагеижьтеи фымзи бжаки цуан. Ауаа ахьчпъапыркэа
реипъш амца иакэпъсон. Адэы, ажэван, амшын акапъ-
шыра ахъан. Акэытакэа ыкэццышэауан. Акэхра-
ашьра, фыла иузымхэо акаамет итагылан Апсны
инхоз ауаапъсыра реихарафык. Гэмста нхыцаа мызкы
апъхья, жьтаарамза акы азы, ирбит, уахынла икалаз
рыкаамет, уи рнатаз агэакра, икэццышэааз, ашьала
ирхэаеыз Гагра -Леселиез- Гантиади уцэаутызшыауа
арыцхара ду, уи ануахауа ушэаны ухы – ужыы гылоит.
Фныда – гэарада иаанхаз ауаа рапъхьатэи агэпы, амфа
икэлит атэыла ганк акнытэ егы анаг ахь, иабантэ
аауаз,иабаз.

Аеи, аиашазы смазеины сыказар акун рапъхьатэи
аткъаразы. Сзапъмлеит. Адунеи сыцапъеит.

– Биа, цака биа- дсыкэкаауан азэы.

Мап, исылшом...Анцэа ! Анцэадызшаз !...

Сыфуан.

– Бышьтал!

Еитах сыфуан.

Схытакырта сашьтан. Истахын, иаразнак акы схы
ытаскыр. Сеыларкэны, снапкэа схы иакэыршаны.
Сылмхакаэа бзианы истэахит. Истахын алеиа нцэар
– иаартыз аполегон еипъш, алашаракаэа сыкэпъхо
еытэахьрта сымамкуа, ацэ́кья еипъш сгэатеиуа сыкэн.
Мап. Мап. Амчындар атака ишьтаз ашэкаэкаэ- аетэа

ахахэкэа сыбла хыркуан. Ашхам ала еитцатаз ахкэа, царта сырымто исышьтан сахьцалак. Итыртыруа. Итэаауа. Ашшы рыхго. Арбгара. Ахьхьахэа иңеуан аңенцьыркэа итрыхэтэаза акама еиңш цака икаҳ-ауан. Ахьча лақэа рыешьюа ашэ иадгылан. Саб!

– Аоны бадт! – амардуан длыбаауан, дсықэкаауан, – ибмаҳазои? – снапы ааникылеит, ашэхымт садигеит, агэарпъ ахь дсыхеит.

Акы сшыапы иаахит. Скахаит. Иара иесықэыжьны ситэахит.

Снапқэа схы аҕнытэ сыхэда ахь ииасгеит. Слымҳ-акэа иңэбэаны искиит.

Итабуп хазшаз, анцэадзыхшаз!

Итабуп саб !

Саб, сара уи мацара...Уи мацара, ахытцакырта акун истахыз, сзышьтаз...

* * *

Абцарамза 3 нза схэыцуан, айбашьра, атакы амазам. Уи азы акгы узеитахэом. Икалар калоит, хтыск угэалашэар. Иаххэап ишьаартцэыроу ашытакэа, адгьыл ата аҕнытэ итафруа ахахэкэеи, азыршэкэеи, икалоит уцэанырра еитоухэар, аха ахтыс акум – асиужет ада, аңштэыдара амшала, иңбароуп аха алахьеикэцаратэ асахьақэеи, ауаарацэатэ асценақэеи роуп икоу, уака уара аңшрей, ахьзи змам еиңш ухы убоит. Нас иаразнак иудыруеит уара урт ируаку азэы шуакэым, уара ароль хада назыгзо уоуп, ахафь хада, ахадара змоу аминут азы уара утоурых – угэы

тызшыааша атагылазаашыакэа рыла итэу – айбашьра атоурых.

Уиҕшаауеит, уалагоит айтаҳэара. Зкынтэ, шэны-зкынтэ уазыхынхэуеит алагамта. Ахьаа акнытэ угэы пжэоит, аха ухаҕыщкэа еихырбэбэа, ма ухэыцракэа ркны уеурбэбэоит, ушьаппэынҗа укэгыланы ашьа-шьыхэа еитах уанылоит узхысхьоу амѳа, ҕыц иухы-угарц, ҕыц еитоухэарц.

* * *

Абиблиотека акгы амышьзакэа иҕан. Атзамц зегы, атуан акнынза шэкэыла итэны игылаз ашькаҕкэа рсаркыакэа шыеит. Абыратэ ишэа, акулупкэа тыѳрны, иара аархэны икажын, ашэкэкэа аартны, адашьма икэжын, абри зегы асаба шкэакэаза иакэҕсан.

Раҕхьатэи айлыргара халагит, ашьшьыхэа ашэкэкэа рыцкэо, уаанзатэи ртыҕкэа ирыкэыргыло, хамц-цакыкэа. Атцаарадырратэ – атоурыхтэ, афилософиатэ – адинтэ акыр тцазкуаз чыдала ртыҕ икэх-тцон, амонографиатэ аҳэамтакэа – хазы, асахьаркыратэ алитература – хазы. Архив, аган ала ажанркэа рыла, ахронолагиала еилырганы, еиҕкааны икэхаргылон.

Хэнызкы шэкэы зкуаз абиблиотека алабиринткэа рымѳа заа идырыз, аизакхьынҗа ала акун айкэыршэара алшара зыҕаз. Анбантэ – атематикатэ аизакнҗакэа саб еикэиршэит. Ижэйтэзаз, изатэыз ашэкэкэаггы саб, ашыкэскэа рыѳнутҕка еизигон.

Асовет Еидгыла ду аҕшьганк рыкны, иарбан калакызаалак, дахыҕказаалак, ма абукинистцэа ры-

дөкбан, ма азэы изымдыруаз дөкбанк, мамзаргыы чыдала ашәкәеизгаөцәа рыкнытә шәышықәса зхытуаз, ма ичыдаз шәкәык имамкуа аоныка даауамзт... Ацәа зхаз ашәкәкәа. Еикәыршаз асахыкәа рыла ирпшяз апергаменткәа, ахьчпагыр амтәыжәа еипш еилпхаауа иказ абъыцкәа, акыртә ишәпаз, ипашәшәза иказ абъыцкәа. Ахьпштәы змаз, акәырша итакыз. Ашәышықәсабжаратәи аамта иатәыз, иааигәаз аамтатәикәа, даараза идууыз инаркны, унаргәыца иакуаз ашәкәы хучкәа. Ашәкәкәа, урт зегы рхатәы насыпши, агәахәтәи рыман, ауникалра змаз акыпхьракәа, атыжымтакәа еизган арака, адырра амшын, ахафәыаагара аокан.

Шаkantәы избыхәзи: саб еитытуа амардуан, дныкәгылуан. Хыхьтәи ақәтарта акнытә шәкәык аакәихуан. Ажәакәа рыбжьара ихәамз мазак, зегы ирхаштхьаз, икамлоз амистика кәышарк титцаар итахызшәа иааникылон, антцамта ус илапш нахыгон, ибла зхәапшуаз абъыц инацәгы ацын. Акыр аамта аамышьтахь длалбаауан, аторшер ацака игылаз акресло дынтатәон, уака ашәкәы апхьара наигзон.

Абри хәнызкь шәкәы ацәахырта, иара убас аамтакала абиблиотека, апхьарта зал, саб иусуратә уатах – акгы амыхьит, иацәынхит абцарамза 3 иказ абомбакажьра.

Хәапхьа, аныхәарта акны...

Хәапхьа, аныхабаа, азал хада аформа змаз аныхәарта, уи ауахуама еипш, еидцаз аркыкы аоналарта акны иаахәычыз ақәыргылартакәа өба гылан,

уақа ахысра иалагаанзагы ацәашьқәа каччо иаркын, ианеикәтәа аамышьтахьгы иаркны ианхит.

Сгәы ианангон абомбакажьра тыхәпцәара амамзт хәа, аха уи минуткәк роуп иахьыказ. Агәашә аталарта аҕны ахьчафы еипцш игылаз шәышықәса зхытуаз атла еимкәыфрны икажьын, агәилшәткәа рыла ирҕшзас абахчеи, иҕшзаны ихырффаз адаҕеи рдац ианркны итцхны иқан, ахыб азганк амхын. Аөнүтқа сан лнапы ала иқатцаз, сан лнапы ала иалыркыз ацәышьқәа тынч, еикраны абылра иафын. Амцыбз иахылтуаз алашара атзы икыдыз аныхакәа ирныпцхон, урт итынчыз рхафқәа убон, арақа иказ атынчра акгы еиланамгеит.

Аныхәарта аган, аобатәи аихагыла аҕны, ауаҕах-бжьга инамакын ацәарта уаҕахкәак ықан. Ацәарта атуан иалыфрыз ашьыхи, аҕенцъыр асаркьякәа иҕеыз ракәымзар арақа уаҕа рбгара камлит. Аха аөнүтқа, азын афатә ацәахырта, аөныматәа ахәтак ацәахыртас иказ ахҕатәи аихагыла ахь хандәыкәла, абылфөы хахаит. Иаахакәыршаны асаба гылан. Аимхәара халагит. Иаахакәыршаны ихәашьшьза игылаз анакәа амшала еилкааны акы абара алшара хамамзт, хаха хнад-гылит, иахдырит: ахеитцаца аҕехала амца зыцралаз аха иаразнак ицәаз, ацинктә хыб архәеит, атуан пцхастанатәит.

Цьацьа Цалани ахыб ақатцара абжьаратәи лычкән идылцеит.

– Уи калашья амам ! – мап икит саб, – зхы зцәымҕ-оу иауп уажәы ахыб дықәланы ақатцара иалаго.

– Нас, ишҕахаури? Ажәфәан ацақа шәаанхажьюама?
– дакәытуамзт Цьацьа.

– Нас, ачкэын силазома?

– Ачкэын шэицэымшэан. Ҳазшаз дихъчоит, дрыцх-аишьоит.

– Мамоу, – иаагъдэаны ихэит саб, – Вахтанг ахыб дысыкэтом, хатыр зкэу Цъацьа.

– Ааи, дкэуцоит, хатыр зкэу Иури.

– Мап, изом...

– Ааи...

Вахтанг дааин, ахыб кайтит.

Актэи аихагыла акны уаххы хфит, уака акалам ала иакътаз атъамцкэа, амца зтаз ауацьаак акнытэ икагъшыын ипъхоз амцабз икагъшьза иашэуан ауатах зегъы. Амца ахра агъштэы агъсахит. Агъшатлакэ амч ду аманы айбашьра ашьата акнытэ зны ацэашыы цкъа лашараны, атыхэтэаны ипъхараны, атаацэа ридилиа ахь ииасит.

Цъацьа ғымт дтэан. Афатэ лнапы акылырсуамзт. Лемис изы иылкэыз ағатахыы иамшума хэа слазцааит. Мамоу.

– Нас, икалеи? – сылкэамтит сара, – хазшаз илпъ-хала, зегъы тынч хаикэхит иахьатэи акаамет акны.

– Ааи, аха икоуп айкэхара, айкэхарагы, – лхы лаларкэит. Иламаз лхэыцракэа, ғац хэыцрак рыцлит. Лемис игэырға. Рыцха иакз абжыы – агэыргэырра убрыскак даршэеит, алашэ еитш анахь -арахь дыкэын, зегъы драахон, кырахэыхэра хэчык дкылатэон, инапы илахь ианикьон, игэы тытцуа дууон, иблакэа тытын ицон.

– Изулак дсыртынчит, – лыбжыы аалыргеит, – ахысра иалагар, изыихыгом...Еибууп цъара дганы азэы инапы даныстар.

– Дзыбтода?

– Загорскитәи Аб Феогност дышәгәалашәо?

Дызбасгәаламшәо. Иоан аҗшыа ахьҕы иуахуама айташыкәыргыларә аан Каман дцәыртцит. Акыраамта аныкәара амшала иимаа ашьхәкәә ыкәхаа, җарк, деимыжәжәә, ибҗа амака ацынхәрас, шахак акәыршаны иҕахәан, аатцәак ишәын. Ажакыа шкәакәә зәҗаз илашаз ахаҕы, абла цкыакәә змаз азәы иакәун. Цыаца лыкны анхара далагит. Ауатах кыарла игит. Амш зегы дныхәон. Зны, шырҗазыла Гәмста арха дныкәлон, хәлаанза дызны дыкан, абахча акны иҕихуаз ашәыр, чакыакыак, дыркыымскуа икан (иҗсы такны изкыуи, уамашә илбон Цыаца, лара лхата мчыбжык хымш дымлашыуамзшәә, илыкәылтазлҕатахыазы). Ауахуама аргыларә акны дхцхраауан. Акы мап ацәыикуамзт, анышә аршышыра аума, ма ахрыкәкәә реитагара аума. Хәатәхатаҕыс дыкан. Ауахуама дахылаҗшуан. Лемин дибон. Уи изы хазшаз дихәон, дрыцхәишьарц, илҗха иитарц, дшьамхышгыланы дныхәон еснаҕь. Иҗшыоу амазаеи, ацкыацәеи, аҗшыацәеи, апокалипсис азы иахзеитеихәон. Дҕан җажәижәәба акнынза ихытуан, дыҗхыашыаҗхатца, ахәатәы хатаҕык, ацара змаз азәы иакун. Мызкәак дыкан. Данцоз иетах иаатцәә ишәитцит, икәхаахыаз иемаакәә ишьеитцит, Камантәи ашьхәкәә назаа аҗсшәә рахәаны дыкәтцит.

Шыкәсык ааымшьтыхь, Москва иказ, уажәтәи Сергиев – Пассад, уаанзатәи Загорски, аберытҗ аком-плекс акын, Серги ацкыа троицатә Лавр акны аныхәара сызбит.

Лавр архитектыртэ азхэыщрақәа иамаз атбаарей, арҕшзарей, хыла ичаҕаз аныхакәей, аган рацәатәи афасадкәей, хыхь иезгаз иркәакәаз ахыб акәцәи, уи зегы сбылхатц аргыжьбит...Исымаз ацәанырра сҕы исзархәмзт, аха зегы реиха иҕьасшьашаз саҕхьака исызҕшызаарын.

Ауахуама акны Аб Феогноси хәа стааит. Издыруан, Загорск акны амациуан, излаздыруаз ала, дхәатәхатаҕын.

Анцәаиматуҕцәа иааилагьежьбит, аонутқатәи ашта иналганы, абертыҕтә акомплекс анхарта хада ахь иаасыҕхьейт. Иаарласны аҕхьагылаҕы, хыла ирҕшзаз инхарта ахь снанагит, итбааз, ибеианы иҕычаз азал сныкәнылейт. Акыр аамта аҕшра сыкәымшәейт. Амардуан акнытә айкәацәа маҕәа зшәыз аберцәа дрылсуа даауан. Ихы ларкәны, инапкәа игәы икыдцаны, ҕымт длыбаауан. Атцыхәтәантәи ашьапҕаршә акны даангылит, игылаз ҕыцбараны реааршейт, раҕхьа игылаз ацкьаза амҕа иртәрц.

Уака схахәхит..Ааи, аҕьашьахәтәы. Ғцәахәакны игылаз аберцәа рыбжьара, ауархал зкәыз амардуан акны, иара ихата, Аб Феогносте дгылан. Иаатцәа ацынхәрас ахьтәы архәыц ала икәтпаз ауапа – амантиа ишәын. Ус баша лабышьак ацынхәрас, аепископ илабашьа икын. Ихы, итырҕҕаз атыҕкәа рыкны аныхакәа тацаны, еиуеиҕшым ахахәкәа рыла ирҕшзаз ахьтәы хыалҕарч ахан.

Сшынхейт. Дабаказ шыта- мтада игәараз, имаҕәа еикәыжәжәа иказ аныхәаҕы, Камантәи аныхабаа аргылаҕ, ахәатәхатаҕы. Цьацьа Цалани лынхаҕы,

ари Москватәи апатриархра уааназтәи анхарта, Урыстәылатә адоухатә центрны икоу, Серги аҕшыа Троицатә алавр аҕхыагылаә, аепископ? Анцәа, улҕха хат!

Инапы сагәзит, сылахь – сыцьымшь сзатәит. Сгәышьтытра сзыцәахуамзт. Ажәакәа сзыҕшаауамзт. Дараза дгәырҕеит. Гәыкала дыччеит. Итәыз аишәа ахь дсыҕхьеит. Ибеиаз, еиуеиҕшымз афатә сҕеитеит. Иидыруз дразцааит. Гәмстатәи арха игәалаиршәит. Мазала исеихәит, сгәы Каман иаансыжыт хәа, иауны икалар даәа знык, еиҕуп алаба аанкыланы хымҕада снеиуеит...

– Нас? – слазцааит Цәаҕа. Ғлымхарас исыман, изакәытә еимадараз иказ Загорсктәи аепископи, Чхетианаа ацыхәтәантәи рыцкәын, ахага Лемис ирыцх-ареи рыбжьара.

– Ишҕа нас? Аб Феогности, хазшаз диныхәоит, ари арыцха Лемин Москвака инеины, дберхарц идигалеит. Иахьанза слакәакуан, сәааныскылон. Уажәы...

– Дожьт, Цәаҕа, – ашьшыаха дналагит сан,- дышьты, баргы бицца. Аамтала, аибашьра иалгаанза.

Цәаҕа Цалани ҕшыынәажәа ирхысхьаз лакәун, Цәаҕа Цалани, изылшоз, аәы акәәкәа дақәтәаны, дмааҕсакәа арыөрра, лықәра иакәнамго лыбба еицы-хны дықан. Лхафы ҕсахра змамз аҕшра анын. Лыбла чыбрақәа, уаанзатәи ацырцырра хымзт:

– Мап, Зоиа, – лыбжыы ныцакны, аха еилкәаза ил-хәит, – сара ара саанхоит.

5. Ашыра зкәу

Сымѡашьейт: аиашазы ацәипырыга акун. Азмах пьштәы аманы. Акышә тәырза, арратә ацәипырыга. Азениттә ахьейтацала итәыз ацыр иалхыз ашҳ-ам змаз ашхынцәабы. Харантә идәыкәцаз ахейтаца ажәѡан акны ихәашьшьза ацц ейгьш иаххагыжьбуан, икылпъшын ихәхәуагышуан, изыкәкны ирымаз ауаѡы ддырфырхатарц азы, астинг аршәраз иакәикуан, ацәы ейгьш алада илталит, иаахатәиын, Шуабри – Ахалшьени ахь ахы рханы иньташәкәа ицейт.

– Иубоу, иубоу, – рнацәкәа рхха ейбадырбон аху-цкәа. Уат ртыгь ейтыхны ашхынцәыбькәа ейлаѡуа ейлагыжьбуан.

Ақыта ақәтра иалагит. Акәа – Каман амѡа абомба зыкәрыжьыз, еснагь ейха ейха ирацәахах ахаирпланкәа ирыцәшәаны амѡа иазааигәахомзт, ахацәа рыхәсархылтц Гәымста арха иавганы, бна-бнала инаскьаргон Шрома ахь. Рнапкәа аидара зкәыз аекәа рыбәракәа иркылхны иаанкыланы, ахәцкәа хыхь инакәпсаны, рыжәахыр автоматкәа ныкәцданы. Ртацәа наскьаганы шытахька иаразнак ихынхәуан.

Ханѡажѡаѡык ыкан. Зегы раткыыс еитѡбыз. Етер Чхетиани лычкун, Мераб жѡыхѡ шыкѡса ихыѡуан, зегы иреихаз, Валдимер Кахиани – ханѡажѡеижѡеиѡышь. Егнате Квициани, Елгѡыѡыа Гвичиани ханѡажѡа ирхысижыѡтеи акыр ѡуан.

Егнате Квциани еѡдырыз ашѡарыѡаѡ иакун, Елгѡыѡыа Гвичиани – арратѡ азаанат иман, Асоветтѡ абѡьармѡкѡа уаанзатѡеи аофицерын. Амшынфлот алеи-тенант, адгыл абѡьармѡкѡа ркны дмаиорын, Асовет Еидгыла ачемпион зиудо акны, ѡажѡеиааба шыкѡса зхыѡуаз Адам Гвичиани аѡыѡынтѡеи аидѡара даихабын. Камантѡеи ааратѡ аштаб анапхгара азиуан ѡажѡеижѡаѡа шыкѡса зхыѡуаз Заза Пакелиани...

Аибашыра аѡѡы алан ахауа. Зыбжа ѡаѡѡхыаз акыта, ѡымт игылаз аѡнѡѡа ирзаанхаз ауаа даараза рыбжы ларкѡны, ихѡытхѡыѡуа акун изѡѡажѡоз, рыблаѡѡа аѡада ирхан, ажѡѡн иаѡаѡышуан, ашѡарта уантѡ изаауаз рдыруазшѡа. Уажѡшыѡа игоз агѡыргѡыр быжыкѡа еилхарго халагит, азениттѡ абомбаѡѡа рбара. Абомбаѡѡа еихарак хгѡылара иѡаз акыѡаѡѡа – Шубари, Ачадареи, Зегани, Ешыреи, Амзарей аган ала, Акѡакѡа иѡоз амѡа ыкны акун иахыѡаѡоз. Каманѡа иѡаѡѡоз, урт амѡа иахыѡаѡаз, ус баша иахыѡѡыѡырѡѡо рзымдыруа идыршѡуаз ахеитѡаѡѡѡа ракун иѡаѡѡоз. Ас аку, егыс аку, артилериатѡ аргылара абжыы аагар, аснаипер ахы ааткьар, автоматѡѡа рхысра. ѡынѡажѡеи тзы иѡаз ауашѡѡа ркыѡа, ханѡажѡеихѡѡык ахаѡѡа – зегы, азѡы ида, иаразнак ааратѡ алагерахы ииасуан, имазеины икан.

Зегы, азѡы ида.

Уи сара саб иакэын.

Ахаангы азцаара исымтацыт: Избан? Аха шьюуки рыбз анаахэы, агэрамгара анаадырпш, аефныхэеи, ухэансхэани нцэарц азы сымхэыцзакэа атак кэцит:

– Избанзар Иури Ануа айбашьра иалахэыра иара ихы аёагылара ауп иаанаго. Саб ихатэ акра, мамзарггы ишьтреи, именталитети, ицэеижьи, ихшыёи ракра ала ишьакэгылаз ицэеижьи-идоухатэ айбакапанра, айлагара иуамзт. Уи дафсуан, насггы дакыртуан. Убри акнытэ иаёагыло аган иакухомзт. Итаххарггы, дарбан, дызустаз дызёагылоз? Атоурыхтэ Мырзакан итыпэ акны агырцэа рыбжьара ишьакэыргылаз афсуа айбэарала ма Елыра, Гьаргэ ацкэа иуахуама афхэагылаёцэа иаанрыжьыз аума. Ишьа иалаз ахац, ма ихшыё иарбан гэаангароу ицэыртцаз? Итаххарггы, илшарызу еиларфатаз афсуа – акыртуа адацкэа руакы алхра, атхра? Хэарада, илшомзт. Убри акнытэ – ма нак, ма аак! – башан, ииашамзт. Аракеи, накеи изеипшыз акун. Аха зеггы акоуп аёлымхара шёымазар, Иури Ануа иаихрызи хэа, атак шёыстоит: акыртцэеи, афсуааи реинаалара.

– Калашья амам.

– Избан? Саб идыруан, еиёагылаз аганкэа аиаша рхэар акун, атцабыргра аилкаара, ахакеитра афшаара акны ирыцхраауан, ирэилнаргон: ииашоуп, афсуааггы, акыртцэаггы ргэы иаанагоит, рхатэы дгьыл рыхчоит хэа, айкэырхаразы икэфоит, аха ишэзеилымкаазои, шёыззыкэфо шёыпсадггы шёыёцаггы шэзы акы шаку.

– Уи хэашьас иётози?

– Ажэала, аус ала, ихатэы ғырғышыла, ипҕстазаара атас ала.

– Ихатэы ғырғышы?... Ихы шҕаныкәиго, ма даба-казаауа ахадара змоу аамта ааныр, уи аамтазы тыҕс иалихои, Каман ажэылараз ашэарта калар?

– Ауахуама акны.

– Икаитцои уа?

– Анцэа дихэоит аҕсуааи, акыртцэеи рзы.

* * *

Ухэансхэан аҕкы иабызоуп. Амацэыс еиҕш ирласыны иалатцэоит. Ихадоуп ахшыҕ згым, афан-тастикатэ ахаракэцара иакэымшэар ауп, акумзар, аиаша – амц ала еилацаны икоу ихыигар илшоит ауабы.

Бомбеи инаркны Лондон акнынза ибжыргаз аҕ-аҕкылцэа ус баша хэамтак акухоит. Схаҕы иааиуамзт, ҕажэижабатэи ашыкэстэи акаҕшы агэымбылцьбара, аан иказ атагылазаашья кааметра аҕшра ҕсахны сара слымхала зны исахап хэа.

– Изхэыцда, ма ихазцада?

– Агэарҕ акны икэыз амосаика атцака аилазаашья цэҕья змаз абункер тыжааны ихамазаап, уака заа итцэахны аконтробанад мҕала ипҕшаз абцар рацэа, хкыла итцэахны ихамазаап акыртцэа итцаулыз ргэаанагарала, Гэдота, аҕсуаа ргэаанагарала уи Акэака иахгон. Мамзаргы Каман адгыл атцака аказаара аҕганк дара ртэала ихартон. Еиҕшымкэа икан “атранзиттэ канал” ахырхартэ иазкны иказ аверсиакэа рзы азцаара

аныкәгыла: хабаго алабиринттә аха – амрагылара ахь, ма амраташәара ахь?

– Хәҗаҗхья, хгәыла, саб иҗыза гәакья, Иури Герлиани, ауаа ирылаз ухәансхәан атәы анхаихәа хшынханы хаанхит.

– Издыруанда зхы аҗны зыхшыҗ ыҗоу, дарбан изызбыз ас еиҗш иҗоу абсурд? – иҗыашьаны ианапкәа ааитихит саб, – нас җынҗажәа километр тызжааит, Каман инаркны Гәдота аҗнынза, абҗьар хкы раҗәа аасхәит, ииазгеит, насгы уи сара сымацара затәык, азәгы симбакуа, иумбо иеҗш, уажәы зеггы рыла сеикәах, жәҗыҗхак зәҗоу, амца иамбло, җардак, ма сахьак ашьтахь асеиф аҗны иҗәахны исымоуп аҗыҗхакәа, мамзаргы сҗыба иҗазар....

– Ухәансхәан аҗырҗылыкь еиҗш җымш аҗсы тоуп. Ианиз ианркны иҗсоит, – диртынчуан Герлиани.

– Зеггы ус баша имарианы иҗам Иури...агәрамгара плоит. Имарианы иузыкәхом. Ашьара, иҗкалар калоит уатәы еикәыҗыр, – гәыхьрала, илахь еикәны даагәҗсынчхаит саб, – иубоо иҗакәоу? Агәрагара сашьтан, агәрамгара сыкәшәит. Аиашара рыдызгалон, аҗгәауаҗра сыкәырҗит. Сгәыкра шыкәсырҗәҗәон, аҗ-ара сыдырҗеит. Ғынтәтәи аҗа!

– Ааи, аха уара ухатагы иумдыруеи, Иура, аибашьра алахәра мап ахьукуыз, уатарҗом. Улакәакуеит хәа ргәы иаанагоит, арахьгы уатәым, анахьгы уатәым, – аарла игәыҗыны ихәит Герлиани, нас инаҗиҗеит, – сгәы иаанагоит еихә еиҗыршьоит аҗа уыхьзызар, абжьагылаҗы иаҗкьыс. Ускан ииашаны ирдыруеит, уара узы рхы шыҗәҗыргаша. Уажәы

ирыздыруам. Акгы рзеикаауам. Икарцара рыздыруам. Ма ааи, ма мап ауп иртаху. Иуыхэоит иалухырц. Акгы ахрылымшо аза ахара укэцаразгы шыата рымам, алакукэа еикэдыршэоит, нас дара рхата уи агэра ргоит...ицэгьоу, ибзиоу алаку...Иртахуп уара укэцара аморалтэи ашьата амазар.

Мачк ҕымт икан, нас Герлиани ихэит:

– Укэцны уцар еиҕьзар, Иури.

– Саб дныиҕаҕшит.

– Мап, абналара акум сгэы иаанагаз...Истахын иуыдысгалар...Истахын иуасхэар, ахтыскэа урыдц хэа.

– Излеиҕшымы ыы.

– Герлиани дааҕхашьейт, иблакэа наҕшы- аҕ-шит, иикшаз акы дашьтазшэа, итабыргыз шэкэык, аргэумент иаашк дашьтазшэа, нас иаразнак иҕшааит, иҕсы аавигейт сыбла дынхҕшылейт:

– Уҕхэыси, ухыцкэеи ма иалуганда. Манана дрыцхауп...Мап хэа схы аасырцысит, ажэак мхэакэа, истахын сгэаангара идырыц, сыбжыы тыганы исхэар, иамаз амч иацэызуан исыҕхьазейт: Каман акнытэ цьаргы сызцомзт, избанзар, атаацэартэ агентикатэ акод исылаз иҕэбэан, еилагара амамзт. Саб, сан, сара, хазхазы хыкаломзт. Сгэы иаангон харт хэхэык азэы еиҕш хакны хкалит хэа.

* * *

Избахейт: ахаракэцара амш аани, уи атыпъ аќны, икэыртцаз ашыра, инаркны џажэйпъшьба саат аамышьтахъ Каман аќны инагзахар акун. Асаат быжьба рзы иааираны иќан. Минутк иахмырпъакэа. Хэылбыхан быжьба рзы! Ашэ аркыга пъыреуан, акэакъ хныгэадыргылон, ашэакъкэа нхаќэкны ихаихсуан. Рнацэќэа асампъал иатырхуамзт апатронќэа зегъы нтэаанза. Абас иќан аќыртуа аган рызбыра: апъсахџы, ачархџы ипъсра!

– Апъсахџы, ыы!

– Машэырла, абрезенттэ ауапа икэыршэны, зыфџы гоз агэам аќны ишьамхкэа рыќнынза ахэын-тэыршышы дылагылазшэа сыбла дыхгылан саб, имахуар хьаршышыаа, апъхзы ифашы, аиахбыра “Волга” ицырцыруз асалон аќнытэ итыцуаз ачиновникцэа, азмах арбара ахымпъадара атэы зейхэоз. Нас куакъ-куакъ иезгаз зхалаиаќэызухаз амашынаќэа, ахахэќэа рыла иртэны, фыц еитаргылаз ауахуама афэапъшыраќэа, ахыб акэцара, аргыларатэ матэахэы агэта, ана ара дхэатцхэатцо сыбла дыхгылан Иури Ануа, еихашуаз акэабќэа амхапъ ала еилырхэа иахагылаз, азахэа иалхыз ацьар сахьаќэа шаќа дрыхзызаауаз, абарт срызхэыцит: абри ирызбыз иарбынзаалак ахшыра, кэыф-арак иатцанакуам, азыхъ цќа иаакэыршаны ажэырт зрыцќяз, уажэы аконтрабанда мџла иааигаз абцьар, дзыхзызаауаз иќыта акэхра азы аума? Ахшыџ ду атахым, илабфэабоу аиќэымшэараќэа абареи, адырреи азы, агэыхалалџы, арбгара аќнытэ иалыхыз аргыла, а

насгы ишџалихи имчи, ихарџ дуи алатаны, уажэы уи еитах арбгара зтаху иоуп хэа узыхэма? Иури Ануа дызакытэ уаџу жэдырыр шэтахызар, уи азы аймакреи, амакарреи атахым, иазхоит Каман агэта шэнагыланы шэнаџшы -ааџшыр.

Аха уи збар зылшода? Адџа катџоуп, ашьра икџоуп – икџоуп: ашьаура мџаџыргар ауп! Иури Ануа акыртџэа рнапы ала дрышьыр ауп! Уака инџеит! Аибашьратэ ахтыскэа рыламхэыра, анеитралтэ апозиџиа алхра уи атматџара ззырымуа ахара ауп, уи ауахуама аргыларэ изакапануам, Иоан Ахьџы исаркоџаг архынхэрагы ахэом. Васелиско аџкэа лзыхь арыџкэареи, ашыџ ала икџыршаны айкџыршэарагы, зкыихэышэ шыаџарџа аргыларэ аџада ахунаразы уыгы ихэом. Ажэак ала акгы ахэом.

Аибашьра зегы аннахит. Ааи!

* * *

Иааилашэшэеит. Аныхэарџа сыџнылит, анџэа-дзыхшаз лныха аџхэа сшьамхышгылеит.

– Анџэадзыхшаз атџха,-сыблакэа хэаны схэыт-хэытуан, – бгэырџэа, арыџхашьаџы Мариам, хазшаз бара дбыџуп, анаџэа зегы ркнытэ иныхэоу боуп бара...

Стысуан, сыбжы кыџкыџуан, иџџэон.

Анџэа! Сгы анбатынчхо, аџлымхара агэта акны икоу Иури Ануа, зака дуаџы хадоу рсырдырырџ? – схы саџэажэон, нас еитах аныхэара ахь схынхэуан:

– Бымгәа итаз дныхәан уаҕа, избанзар хазшаз хаҕсы еикәирхон...

Сымхәыщыр стахын, хазшаз сыеистон, сикәгәыҕуан. Нас еитах избон схәыцакәа рахь сшыхынхәыз, саныхәынхәыз сгәалашәом аха:

Еилкаауап, Иури Ануа ус баша азәы иакумзт. Уи иахь акун иахьырхаз аҕшракәа зегьы. Ишьаҕа иргылоз ирымбар каломзт, ишьклаҕшуан. Уи изы еилацәажәон, еимаркуан. Аха саб, итынчу, ихалалу, ибзиоу аҕлымхара акумзт изыкартоз, уи иахь ирхан ииашамз, аҕа изы иказ аҕлымхара.

Избан аҕа? Анцәаихатара рцәыззар акухап, рмилатра, ма даеакы, астатус еиха ахракыра змаз, ауаҕы ипату ала ишьақәгылоу абзиара ахатара, уи икаиттоз агәыхалалра, хәыда-ҕсада, гәыкала икаиттоз абзиаракәа рыкнынза имнеит. Убри акнытә Иури Ануа иуаҕра ацәахәа ахьыршыит, икаиттахәыз абзиара, уи ахушьара итаразы зынза даеа критериумқәак цәыртцит, ма ицәырыгеит. Иарбан? Ауаҕы, аҕсабара иацәхкьаз, ичыдаз ахақәитра, адоухатә хытхырта иацу, ус баша иаххәозар астатускәа: иабшьтра, адинхатара... ақыртцәа рзы уи даҕсуан, аҕсуаа рзы уи ақыртцәа рызгәыбылҕы иакун.

– Срыцхашья, сыхьча иубои, иумбои аҕацәа рыкнытә...

Аха уамашәа изымбар ауп атопонимтә – адинтә авақханалиа, адоухатә аполитикатә аконтекст ала ихәыцу атоурыхтә афакткәа рыла ахуаахутра избоз? Исзеилымкаазози, аполитикатә аиҕацәажәарақәа имачу атцәарадырратә аимк акнынза иениуеит ауп,

аха атцаара, атоурытдырра, аидеологиен, апрапагандеи аусура аҥны игылоума? Уамашәа ибатәым әажәатәи ашәышықәса антәамтазы Аҧсны аҧеипҧш ажәытә антикатә аамта Қашқа – Абешлаелаа, ма Агениохцәа рхылтшҧтра акуызма изыдхәалаз? Амрагыларатәи Амшын Еикәа аҧықәа ашьагәытуаа ретникатә абиҧҧара ашьақәырҧәбәара азцаара, акыртцәа аҧсуа-адыгцәа ирыцкарзу, ирыцкарамзу, уи ихадоу азцаара акухоит? Аҧсны тоурыхла изтәыдаз, азцаараз-атак, уи ихәаакәнатоит, анхара азин змада ҧсоу инаркны Игры аҥнынза.

Аа, сааҧсеит. Еиҧьуп сымхәыцыр, акумзар сахьынзананаго азәгы издыруам, аҧынць аамта инаркны ари адгьыл иқәынходаз, изтәыдаз уи ашьақәыргылара азәгы ихәом, бзиара инатом, акгы иаҧсам хәыцроуп хәа исызбит. Аромантика ала итәыз аколхаа, ма абаз – аҧсилаа, асанигцәа, амисмианцәа – ззы атыхәтәанза еилкаада, ззы уажәыгы еилкаам – агенетикатә ахытхырта амаза аҧара ахь ииасыз уи атәы урт рыбә-ақәа ирыцны ицеит.

Ашьа азеипҧш атыҧ, адаҧшь, адашқәа, ака-пилиарқәа зегы зқыла еилытцит, урт шьоукуы ықәыз-заит, шьоукуых аҧыц амҧа ылырхит. Антикатә аамта инаркны иузымҧхьазо аҧара адгьыл тьыхьейт. Ишьақәгылахьейт, ибгахьейт ацивизацияқәа. Иа-аихьейт, ицахьейт абиҧҧарақәа. Иқәыззахьейт, еиҧах ицәырцит, еилацәейт, иелытцит ацутақәа, ауаажә-ларра, аетникатә агәыҧқәа. Зәызымҧсахи? Иаан-хеи, зны иҧаз шьақәзыргылоз амаҧәахәи, атоурыхтә адокументқәа роума? – Афон Ҧыц, Ивертәи ашьа,

Симон Кантэи, Пантелемон ацкба ихьыз зхэу ауахуамакэа, Бедиатэ абертыҕ, Лыхнытэи анцэа-дызшаз лылацэеикэҕса ауахуама, Елыра аныха, Камантэи иҕшьоу аныхэартакэа...

Сааҕсеит сымхэеи. Схэыцракэа сызтагылаз аамта самырхит, (сшьамхышгыланы исхэоз, хшыџк аман хэа сыкам, зхэыцра иелататаз азҕаб лхэамта) аха ииашаны уи сызтагылаз алабџабара ахарштра азы акун изыстахыз? Исыздыруам. Аха ибзианы исгэалашэоит, сгэы атака акы сгэысеанымкэа сзыршэаз ажэа: уи иаамтоума?

Асаат снахэаҕшит. Фба акалара жэа минутк агын. Ациферблат акны ахыц хучы ачыкчыкҕа инеиуан. Уи имариаз амеханикатэ апроцесс акун. Аамта анеира аззырҕшуаз. Абстракция аматериалтэ алабџабара. Назатэи азцаара узхэыҕшыша аматэа. Аамта, уи атагылазаашья заа идырым, аха зегы акоюп хыҕшыра амамкуа икоюп. Иаангылом, иццакуам. Ашышьахэа инеиуаз инеиуеит ахыцхырта инаркны, ахыцхырта ахь. Убла иабо ала хазхэыцыр, минут аҕхья шытахка иаанхаз атыҕ, асаат акны иарбаз ахь ицон... Ааи фба акалара жэаминутк агуп, мап ааба. Уи иаанагоз ахыц хучы уажэы ханџажэиааба иакэушар акун ахыцрбага, нас инанагзахон уи акушара ҕкыра амамкуа... Зышьтахь? ...

Сыҕсы аангылит. Сылаҕш иныцашэит аамтак ала азыршы сыкэыртэазшэа, сшыа цаазшэа. Ахаракэцара анагзара акнынза саатк инеиханы иаанханы икан, аха сара еилкка избон илахь ахь ирхаз автомат, уака избон икэатэа ҕштэы змаз аҕсра сара изсыхэаҕшуаз.

Аа, абас акухап изыкоу ахарақетара анагзара азыпшра, аха угэы тызшыауа акгы зхарам ауафы изы ашыаура, апату хызеуаз ахара ақетара амшала. Шака ейкрахоз ацэгьахээрала ахара ақетара агэакреи, аҕсра ашээрери.

Зегы ерихаза ицэгьаз акгы ахулымшо акухит. Азэы ила, даеазэы ихатэы гэаанагарала имоу аҕсахра ацакыда иаанхоит. Уаҕхьа абжы змахауа, идагэоу атзамц ыкоуп. Ацыртэ акуалз, уи иарбынзаалак ажэа иадкьоит, иарбынзаалак абжы ду ажэа ахэаеуеит...

Снапы иахаз асаат еиҕа сахуаҕшаанза, ашыаура еиуеиҕшымз авариянткэа илабфеабаза сыбла иаахгылеит. Мап, исылшомзт. Снапыкэа сёы инаҕыраскит, истахымкуа сыхшыо иалалаз азхэы-царкэа сымбарц азы. Нас апсалмун адакья аасыртит. Аҕхьара салагит.

* * *

“Калашников” икьякьяза ахьяҕарч агэыркэа ишрылало еиҕш, ашыафеа мҕсахкуа аадара иаёысны агэашэ инадгылит. Аибашьра аҕкнытэ иццакы иаауаз аинерция ала, амашына арныкэага аҕыхрагы реазырымкит, уамашэа иубаша гырфеа змам реиҕш агэашэ интысын агэарҕ инталит.

Рхаекэа сара исымбит. Аха ахэыцра ду атахымзт урт изеиҕшраз аилкааразы. Иури Ануа иҕаацэа рыкэхразы, агэнаха акум, ахыыз – апату ауп хэа

изыпъхъазоз. Афронт ацѣахѣакѣа руакы аќны апату ахыра усны ирыпъхъазон.

Анцѣа! Лабѣаба избит илашыцаз, икааметыз ашѣакъ. Асампъал иаѣаршѣыз анацѣы, уи атысра ауафы ипъсра – ипъстазаара азцаара азбуан.

Аныхахъ сыбѣа насырхѣит, аха аныхѣарта ааныжъра сагъазхѣымцит, избаны исыман сыпъстазаара алтра сыкѣзар, араќа аныхќѣа рыгѣта сшымышгыланы, анцѣа сихѣо сапъылон сыпъсра. Исыздыруам избан. Анцѣа илпъха снатама сыхѣара, сшѣара схаштит, ма сшѣара сылнахит, арысќак апъшра аку сыздыруам аха сахыгылаз сакит, садырсазшѣа, акы сыыќамто саанхит. Адѣахы иќаз абара ауп сызлацѣажѣо, сгѣамтыр ацынхѣрас еиха стынчхит, сцѣасжыы аатцасит, схы ахъ иааиуаз амазеира сыман, хшыфла сеазыыќастон, иааиуаз апъсра, сыызпъшыз, аѣапъшразы ашѣара сымамзт.

“Анцѣа хазшаз” сналагит. Сныхѣара мацара азызыфѣрра акун сызѣыз, агѣарпъ аќны игоз аќаабжыы сара сыбжыы ала ихызфѣар стахын, ажѣакѣак исахауаз рцакы айлыргара саламгарц азы.

Башоуп. Абыжъќѣа ирхыцуаз аќѣыпъшыра иалан, атзамц иалсуан, амардуан иќѣсуан. Нас уаха слымхыагы сзаанкыломзт, сыблагыы сызхѣомзт, сыбѣагыы сызрхѣомзт. Сыфныцќа мап искуаз смыхѣеит, исахауан, игоз абыжъќѣа шаќа иреихаз издыруаз, саб ибжыы гѣаѣа.

Аимакра зны зынла иааиќѣтѣон, насх иеќа иналагон еиха абжыы ахатаны, еитах иаатынчхон, абжыы зынза

имго. Нас чыт бжык аагон цъара, угэы иааногон амца акерасин ақэыртэеит, ухы ухызшаз амцабз ҫахӕон. Зеилкаара цэгъаз аӕаабыжӕа, уи иацыз ацэхара, иркыз абцъар аикӕшара быжӕа, ацэхара, аикӕтӕара, абжыеинаала иааикӕнартӕон (Саб иоума? Исыздыруам. Нас дызустада, оо анцӕа дызустадаз?). Адца, ахӕара, адгалара, аинаалара ма аиӕыхара, ма итынчыз аинтонациаӕа, амақарра ма ус ахӕаратӕ апатос ала – рыззаггы еиларӕата еилан.

Сбылхац аргыжыуан. Зны иалгеит хӕа сгӕы иаанагон, инцӕеит, ахыхх, еита иалагон ахысра, амардуан икыдланы ицоз акалошӕа рыбжы, абар уажӕы. Зных сыхшыӕ аӕны иаануан, саб (ма даеазӕы) зыбла ашыа хылаз ауаа дахынзарӕагылоу, хазшаз илӕха аиура агӕыӕра макъана ихамазар ӕалоит. Зны алахӕыхра, аӕӕӕара ацӕанырра сыман, зных- сыӕсы цаны иӕан. Зӕыӕсахуаз ацӕанырраӕа, сыӕнуцӕа иеилаӕынтра, сныхӕара еикӕнакуан.

Аӕшра акыр иенит. Асаат жӕжӕба ӕалит, жӕба рахь идӕыӕлеит. Абыжыдура хчыхчы имацхит, амш иацны иныкӕзза ицеит.

Аӕсалмун хызӕеит, иаразнак сшыапы сыӕгылит, аныхӕарта снадӕӕӕалит.

Адӕахы лашыцан. Аӕххатӕи ашӕ аӕны иӕналоз алашара ашӕхлымси, цӕа ацӕаӕаӕа рыла иӕтаз адашымеи акун иарлашоз, агӕарӕ акуакыӕа зеггы алашыцара ицан. Аӕшра салагит, аха алашыцара

аҕны азэҕы сылапш дытамшэит. Уамашэа иу-
башаз ацэанырра сыман. Иаразнак иҕалаз атынчра
сеикэнакуан, сархэыцуан, аха еиуеипшымз ацэа-
ныррақэа сызтоз имазаз атагылазаашыа еилкаашыа
сзамтит. Изцаараны исзаанхон, ҕалашыа амазма
сыпстазаараз ихымҕадахаз, уажэы ааигэа цыахным
ашэарта стазыргылоз, сықэызхуаз, аха иара убас уи
ада ҕсыхэ ыҕамз: ауафы изааигэара.

Иразнак – сыбла сажыама? – избит, имтысуаз ацх
тынч, минутк аҕра иааилагеит. Алашыцара еитыхыз
ашыта, хатцак игага еипш, иаалцит, зны илашаз
ацэахэа аҕны ашэхамс ахь ағынанахеит, нас – угэы
иаанакон агэарпҕ агэта иҕаз еиҕэшаз алашыцара
айдкылара иҕахазшэа – дналаба дцеит. Иаартыз ашэ
дыһнаҕалазар акухап.

Сгэы агэакы – агэакыхэа аисра иалагит. Актэи
аихагыла аҕны азэы дныҕэон. Агэра ганы сыҕан, абас
еилкааа иҕаз, ажыахэа асра абжыы зхаз ашыаҕақэа
аруаа рмагэқэа заахоз адашыма акун изхылтуаз...

Адашымеи амардуани жэеиза ашыапҕаршэа, ахыа
иалхыз ицырцыруаз аҕэқэа рыбжыан.

Акы, өба, хҕа...ажыахэа аҕшыбатэи, ахэбатэи
асра...абар, жэабатэигы...ахы, жэеизатэи...

Иаанымгылеит. Цыаргы дмиасит. Амаакырта дах-
ысит. Ауатахбжыара дныһналт. Абиблилтека давсит.
Иашыҕахь ашыталартақэа аанхит. Атуан ахь ицоз
амардуан давсит. Иазгэатаны, ииашаны аныхэарта ахь
амҕа дықэлит. Ауатахбжыара ахэта хуычыи, атзамци
хаиһашон. Акы, өба, хҕа...амҕа нтэеит. Атзамц ауп
ианнахаз! Оо анцэа, атзамц мацара!

Схы сәәхейт. Ашә сахуаҕшуан. Сшәаны аны-
хәартә ашә сахуаҕшуан, сҕыба иҕаз ацыҕха снапы
накьсырсит, саныһнала ашә иазбзиахозар збахьан,
ҕшынтә иаасырхәит, аха издыруан алыкәи-
асапатыи аҕастаргы, аихала исшәахаргы, ахыхчара
ахшығ амазәмт, автомат ахысра акы иазаанкыломзт.

Исцәыуадаһуп ахәара шаҕа аамҕа цаз, ашәышықәса
еиҕш иецыхыз минутк абжа, сызхәыҕшуаз ашә акыл-
цәартә сыбла аадхны ашәаркыга ахь ииазгаанза.:

Абәа иалхыз ицырцыруаз ашә амаа маҷк иаатысит,
иаацәиит, ашышьаха, бжы ахамкуа иалкәит.

Раҕхятәи ацысра маҷк иласын – амаа иахейт.
Нас еиха ибәбәахейт.

Слымхакәа ибәбәаны искит. Нас иаразнак:

– Иаарты !

Ашә архыҕыцра, асра, напыла аҕәәк-аҕәәк,
ахкәа рхысра ацынхәрас, ачыгәчыгә бжы иааса-аит,
аха агәра ганы сыҕамзт, ас еиҕш абыжкәа ару-
аһы ианпкәа, асамҕал знапы аҕакыз, аҕыркьаразы
имазеиыз, анпы иалшоит хәа.

– Иаарты, исзаарты, Манана!

Сҕыба аҕа иҕәахыз ацыҕха сыҕшааит, иаатысхит,
иаҕастит, ҕшынтә иаасырцәиит.

Сыбла агәра зымгит.

Саб ашә дылагыалн.

Саб!

– Хцап, – ауаһы иҕшра ихамзт.

– Ишҕа?

– Дамиани Қардава дрыцын. Шрома аҕкытә дааргит.
Хәһык еицын. Зны ахаҕы, ахаҕы хәа иаҕәытцаумзт.

Агэарѣ зегы ажра ртахын. Нас рееикэыркит, итын-
чхит. Дамиан агэра диргыит, иакихит, шытахька
ирхынхэит, – иѣсы аарла еивигон, илацэкэа ытла-
шыцаа икан. Иѣсыз исахьа иман.

– Ишѣа? – егырт азтааракэа зегы сыхшыѣ
илалза ицеит.

– Авторитет ду имоуп...

– Дарбан? Иаба?

– Дамиане Қардава...Акэа, Шрома....Хатыр икэ-
ырцоит...Еилыбымкаауеи?

– Ахы, –дысгэалашэит, еикэзыртэаз, абжыеиеѣкаа
змазгы, – Уаргы? –сыхшыѣ сзааит, игэакыз ахаѣы
снаѣаѣшит, – ухы шѣоубо?

– Хар сымам, – илахь еикэын, – бан лахь хцап.

– Дабакоу?

– Цака, ацхзегы сгандадымтит. Сааѣышэрчазшэа
зуит. Сшыамхы цакаылон. Сыхэда ианпы нхыишыит.
Саагэыдыкылит. Дааѣсаха дыкан. Адэахьыка хѣынах-
хит.

Асаат жэаба калон.

6. Аибашьра амиражкэа

– Иахьа Лампроба ауп, – лхэит Цьацьа ґыц ил-
зыз акэакэаркэа рыла итэыз асаан аишэа инькэ-
лыргылеит.:эабран 14 акун, милкма амш, Нанхэа аaira
жэа мчабжы бжъан, – Гьаргь ацкьа илпъха шэымаз,
Шэихьчааит цьграг!

Ух,ух,ух анапыцкэа, агэыхалал, лышыкэса иану-
мшьало дласын Мурза Чхетиани ипъхэыс ейба, За-
горск акны аберс иказ Лнмин иан. Лмахуаркэа
хьашьшьа, лпъырахэа ашыла иаганы, аплита шы апъхьа
игылаз лызбкэа капъшьза, аапсара лнубааломзт. Аха
изакэытэ аапсароуи? Ишпъа сгэаламшэо, ускак туам
аеы кэадырны дэакэтэаны Гэымста арха ирыооуа
даныкэыз? Ицъашьатэыми? Аха еиха ицъашьатэыз даеа
акы акун избоз:

Аамтеи, лынасыпъи пъшындэажэи оба шыкэса
зхыцуаз Цьацьа Цалани лзы апстазаара агэырбъ-
ара лзамнамхит, лыбба замырхэеит, лыжэахыр за-
ланамыркэит, издыруада, макъана лыбла дыхгылазар
калон, апсхыхра иафыз, зхы лкалта илакыз лхаца
ихафы. Издыруада занзагы илхамштзар хара ипъшуаз
лхылтц илашьцахаз, анакэа зхыз ипъшра. Издыруада

ацхкэа икказа лацэы еихьшьырада илыршозтгыы, Аб Феогност икалт итакны имаз, дызхылапшуаз аберс икалаз лхылтц рыцха уажэы дызбакоу хэа лхэыцракэа илымаз, еснагь айкэатэа зшэыз, арыцха, арыцха Лемин. Ииашоуп ан икалтцоз зеггы лытцшэа рымамкуа ианхит, мап, мап илылымшеит Цьацьа цъара ашьхакэа инрыкэкны акггы зымбоз етэкакара иказ аблакэа рыла ипшуаз лхылтц, илдыруаз апшыра ахь ирхынхэра, аха издыруада икалар камлози, абла пшзакэа Загорсктэи аепископ ихылапшреи, иныхэarei рыла ирхынхэыр Чхетианаа рыцкун еитца ипсы атынчра. Икамлози?...

Ааи, ихафсхэоу, атынчра ала еикэыршэоу аамта азхэыцра камлои. Ихэааз агэаларшэааркэа реипш ииасуан. Агэаларшэаракэеи, ахэыцреи, аха мап ажэакэа мап. Цьацьа атэым ахэаакэа еилызкаауаз, атэым уаа еиха илыкэгэыпбуан, лара лхатэ ахэаа иелызкаауаз ипшаара ааста.

Убри азы акухап шыжьыла саанаапшлак, ессы-мшатэи аус салагаанза, рапхэаза аныхэарта ахь сне-иыр акун, Чхетианаа ргэарп агэта, атэатла ацака, амэы кэардэ икэтэаз Цьацьа Цалани дызбарц. Слы-श्यकлапшуан, шака иалылхуаз, илрыцкэоз, еилы-лпшаауаз, илрыцкэон апша рылалырсуан лкалта илагылаз акэыд зныз асаан, лшьамхы акны ишьтаз ацкэrei лапкэакэа, араса, пхынла ласа шлыркэкэоз, акылпэад шылпэоз азын ааиаанза, лгэарп шака дта-гыжьуа дахылапшуаз, араху лбон, ашыц рылтон акэарти, акучаркэеи, икалалак лара лыцьымшь ты-суамзт, лшьапы лырцакуамзт, ажэа пылтэомзт. Ус баша акггы камлазшэа. Уажэы ааигэа атэипшыра

абжыы ала хамшээзшэа, ахеитата арѡаш, айбашьра
ыѳамзшэа.

– Мшабзиа Мананико, сычкэн, бышѳаѳоу? – дѳы-
шэарччон, илдыруан амцыбз ацѳхь, алѡакѡа, уамашѡа
иубаша алашараѡа зыѳазгы аѳстазаара нагзон.

– Гаьргь ацѳа илѳха шѡымазааит, Цьграг шѡи-
хьчааит!

Ах, ах, асаан иаѡыршѡыз аѡѡсхит, акубдар шѳѡа
аѳѡы лаха лахауан. Згѡы аартыз лакун Цаланаа
рыѳхѡыс. Лѳыраѡа лѳыраѡаны амца иахагылаз,
лызѳѡѡа шахѡшаѡѡ, алѡаѡ зхылѳуаз, ача бабаѡа
ыѳѡын, ма ачвишьтарѡа рыла иѳѡыз асаан ыѳѡгылан,
зных аѳѡѳал аѳны иршыз аѳѡыд, ма ѳыц ихыхыз
ашѡаза.

– Ахы, Мананико, исымх, сбыкѡыхшоуп, анѡѡа
халалс ишѡитааит, ихааза ишѡѳы...

Усаѳѳ ѳуам Меуѳѡе Даниел даѳтааит, ауаа ицны.
Саб адѡахьынтѡ аѳыдѳѡа ааигит, ауаѳѡаѳ амца ѳеитѳит.
Акрыѳара аѡазыѳатѳара халагит. Цѡаѳѡа лмахѡар
хьалшьшьааит, лкасы лылахь инѳаршѡны иналхалѳеит,
амажѡа аѳатѳара далагит. Аѡны шыыбжьонза ѳынѡажѡа
чазны аматѳурѳа айшѡа иѳѡын.

Лассы сазхѡыѳхьан, иѳашьѡатѡуп ауаа реизыѳа-
заашьа хѡа. Аѳѡѳа айѳѡшара ус баша агѡыла игѡ-
ыалаѳазаара маѳара аѳузам, аѳхыраара, иѳалашаз
айѳшара акун иаанагѡз, аѳѡѳа-абзиа. Аѳѡѳѡ ашара уи
ала агѡыхѳѡы хѡуазшѡа хгѡыѳарѳѡа еиѳеизахшѡзшѡа
акун, амч ейбахѳон, хѡѳхара иетныхѳсахлон, агѡырѳь-
ара аѳѳхьѳѡа иезахгон ихарплон, иалахартѳѡн.
Аныхѡѡѡѡа рнапы аѳѡѳа иѳѡу аѳѡымза аѳѳхьѳѡа

шалатэо еипш, алпха еипш азэы икнытэ егы иахь
иасуеит, аѡбатэи икнытэ ахѡатэи иахь убас гэып
гэыпла ацырцырра, алашара иацлоит.

Ари аидгылара еипшышн, анцэаихатцара, ажэа,
аѡтата ашареи, аизгареи ала ишыакэгылоу адунеи, уи
хахьчон арыцара иакэшэаз имаца иаанхара акнытэ.
Зегы иахзеипшызы ача хфон. Иахзеипшызы аѡстазаара
ала ханхон. Хакын. Агэыла дзыргэамтыз, ибла дукэа
ирынпшылоз атэипшырыга асилуеит – зыжэа еитыхыз
ахьшь еипшызы агыг – хара хаблакэагы ирынпшылон.
Ахатэ ажэа даеа азэы иртынчразы иахэаз, уи шытахька
агэыбра аманы ихынхэуан, уи даеа азэы иртынчразы
иахтаын.

Иумбоз акуырша иедылон: уи ускан акэын иа-
ныкалоз аѡенцдыр аартны, сымч аизгаразы атэатцла
атака икэыкэза итэаз Цыаца Цалани данызбоз, саб,
зымацара иказ абыргэцэа – Дадеи, Константины рахь
днеиуан, ргэабзиара дазцауан, ахэшэ ритон, иреи-
хэон:

– Шэымгэамтын, аиабшьра иралсны интэоит...

– Амин, – игэхьяаганы атак иртон абыргэа, ускан
игэакуаз рхырфы итабуп зхэоз алашп нрызыкэлон,
ѡба хѡа ѡны инырхыган, ашыла ахура, ма аласа
зрыцкэоз Цыаца, лхы даѡхон афырхэа, уи апхэыс
санылѡапшлак, амч, уаха сылымшо, сыказаргы сы-
пстазаара лашахон. Зегы бзиан. Сыпсып ибзианы
илазгаѡзгон. Ашэарта зхыгара кааметыз ауп хэа
избомзт. Итабуп Цыаца!

– Анцэа биныхэааит!:

Аха еанк зны...Уи амш азы абцарамза шыжы...

Лампроба азы илзыз, ампахышы илахээз акуб-даркэа, афыѳ хаа рхылтцуан, Ыаѳа лгээрѳ аќны, исзымдыруаз шыоуки збит. Снаѳшы ааѳшит. Аѳхэыс ѳаргыы дызбомзт. Амѳтэы арымз аѳыхэтэантэи амзаќэа рзы раѳхыаза итаѳэын.

Сшыал насыќэыршэны амардуан сналбааит. Агэ-ашэ аќны сшыамхќэа сыѳаќэылит. Сылаѳш Чхетианаа рбарѳа иѳагылаз ауаа зхаѳы мччоз рахь иансырхеит, рнапќэа рышыѳахь иќэтаны, ршыапќэа иеларсны, ашэ-аныуа хылаѳаќэа рхаршышыы ѳаќа адашыма иахэ-аѳшуан.

Азэгы акгы симазѳааит. Ауатах сыѳналит. Ыаѳа слыхэаѳшит. Аѳэашыы ѳштэы лѳан. Аѳэыр-дѳэы дыќэырѳит, лыблаќэа хырѳеит, ланпќэа лгэы иќэырѳит.

– Ауыха дыѳсит, – азэы ихэит, –дыѳэан уаха дза-амѳшит рыѳха...

Иаразанк амаѳэыс еиѳш схи иааталит, акы зееимз здырит, аѳаса исгэалашээз аимадараќэа, сѳэасжыы иаалаз, сзышыѳѳылаз зегы еилагеит, еилыѳрит. Уажэшыѳа агэыла лгээрѳ ахь ирхаз аѳенѳыыр аарта зѳаѳахызи, атэатла аѳаќа игылаз арымз иѳаѳэза исѳылозар?

Ихьчамз, азэы еиѳш схи збит. Сзыќэгылаз ад-гыл сыѳыууааит. Чхетианаа... Мап, мап, акыѳа ахэаа иахыѳыз даеа ѳсрак усгы иауадаѳыз, агэаќра са-зааигэанатэит. Амаѳурѳа аиышэа аќны Ыаѳа лнапы ала иќэыргылаз аѳыхэтэантэи асаан сгэалашэит, аѳыхэтэантэи ирмазеиыз ишаз аѳатаќэа. Сылаѳырз аѳаанахит.

– Ас хабцәуозар, уажәыщәкәа хаззегы хищцәсуеит.
– рхәит ашәануаа.

Ацәбабащәа иакәсыршахатит, ацсыбабы Шрома
акны акумуля, агәарц акны аоны ашьтах анышә дартарц.

Милкма амш ыкан, Лампроба адырәаены. Мшагы
ачгара ацалара хымчыбжәа агын.

* * *

Ашырцызтәи анцәаиныхәара антәамта ах ин-
еиуан, сышьтах, скәакәала ашәа абжы ансаха.

Иаразнак саатәыиит избит, ашә акнытә ионалаз
алашара налацхеит иаакәыршаны ишьтаз анакәеи,
адәны акантә ионагалаз асы ашьатей.

– Меуцәе Даниел ицшьарала, – ибжы ларкәны,
дыцхашьаны ихәит, – иахәа ианркны ацкәаза Иоан
Ахьфәы ихыз зхәу ауахуама ацхьагылаады соуп.

Хагысы ааивахгейт. Аб Ефрем ичымазара амшала
Каман анаанижь инаркны, афьц ацхьагылаады
ищәыртра, аныхәа – ацшьара анагзара ажәван аартра
еицш хазыцшын.

– Хныхәа, Аб.

– Анцәа шәиныхәааит !

Адәахы хдәылтцит. Ауахуама агәарц акны игылаз
амфәгы оны хәычы ах хдәыкәлаанза, саб, агәашә
нтыц игылаз әеихагылак змаз аоны дахәапшит.

– Ари апатриарх инхарта аума, – ацхьагылаа
еихәит, – ижәбома? Аусуәцәа азалкәа атызкәа шьтырх-
хейт, ирхыбит, ашәи, ацәнцьыри фартит, абетонтә
ататцәы акны абарта ашьатакәа рчапгейт, афәпшырта

ахэтак ршэхьейт. Аибашьра акумзар, аонуцкатэи аусурақэагы хрылгон, аусуөцэа рзы иазгэатаз аоны-хучы ацынхэрас, анхарта аҥны шэыөнахтон.

Аб Андриа атак дааҥышшэырччейт ауп, мац даахэ-ыцын ихэейт:

– Анцэа илҥха дуны исыҥхьазо заку жэдыруоу? Зызенира цэгьу ахаҥы атагылара. Алҥха сьмазтҥы, аамтаҥы хазы акузар, Каман аҥны аматура иамоу ахадара ибзианы исзеилымкаауазар, гэыхэарала исы-ҥсахуан аҥхьагылара, аҥэйтхара, ма атакара икэу абер ила исыҥсахуан.

Аоны хазааигэахит, ихэчу, илашоу, ауахуама ахь ирхаз аҥенцьыр зөаз ауатах хаөналит. Схалтантэ шэыра затэык ала иааигаз аматэакэа ртыгара аамта рацэа амгит, акуакь аҥны игылаз ацэырдыбэы акэыршэ ыкэиршэйт. Апап ишэцатэы – азын, аҥхын ашэцатэы анафора.... акнахаразы, атзамц аҥны атэымаф алаитцит. Апсалмун, ҫыц еитагаз ашэҥкэы (“Хцыҥхак аонуцкатэи аныхэаразы”) егырт анцэа изкыз ашэҥкэа акэцарта икэйтцейт, аныхакэа рган. Нас уахь инахгейт ишэа хэчыки, кэардэҥкэаки. Убри акун уаха акгы.

Акрыфара аамышьтахь, ахэатэхатацэаы Габриел ауахуама амрагыларатэи атзамц аҥны икыдыз аихатэ амардуан дыкэланы асаркьал асырта ахь днейт.

Асаркьал бжы цкьа атыхэтэан абжы гэаөа ацэгырҥақэа реиҥш ақыта иналаөөит.

Ашэ иртбааны иаахартит.

Иоан Ахьҫы иныха аныхэаөцэа ирыҥхьон.

* * *

Мери Пакелианы асаркьал абжы дашьтагыланы даауан. Даараза тынч, лшьапыпъынца дыкөгыланы азал даафналт. Аныхэарта аҕны игылаз апап афлымхара кацаны дынихуапъшит. Уамашэа ишылбоз лнубаалон. Лхылфы лашон. Аныхэа аамышьтахь дысзааигеин, исалхэит:

– Исызбит аб Андриа ауахуама аилыргараз афшьара сихэарц. Ессыминут аныхэафца ирызпшу ауахуама, аилыргара, ахылапшра атахуп, сара сеипш иҕоу, башак уи ацкыс еибу икастцараны иҕоузеи.

Адырфаены ауахуама аҕны дсыкэшэит, адашма рыцкьага алабей, афмсаги, аҕьамсаргагеи, акасыжэқеи кны. Аберпхэса иршэырцо аматэа иефшыз лшьапкэа хызфоз тцкык лшэын. Лылахь аберхэса реипш касы еикэатэак интаршэны илхан. Азал аилыргара дахьзахьан. Уажэы аган иказ атыпкэа лрыцкьон, илпсон. Азы аныгакэа рыла иаалгон, дшьамхышгыланы, лнапкэа капшьшьза ахахэтэ амардуан лрыцкьон, акэыршакэа, амфлых, атырфеақэаггы зеггы гэык ала арыцкьара дафын. Ацэашьтаргылартакэа рыкнытэ ихыжжаз ацэашы лрыцкьон.

– Заа бааит, – снылпышэарччеит.

Ларггы дааччеит:

– Уатэы ацкэунцааггы аазгоит, истахуп шыжьныхэара иалахэыр. Итабуп зегь. Аб еснагь анцаа дихэоит.

– Ацкэунцаа? – уамашэа избит. Сгэы иаангон егырт аниаби реипш лчкэуынцаа икэылгахьан.

– Ааи, – сызлазцаауаз еилылкааит, – сахэшьа Галынтэ иаалыцхаит арахь исзааг хэа. Исыздыруам, исзеикаауам, аха уаха исзымзбит...

Иузеилымкаауаз акгы ыкамзт. Лычкэынцэа еидкыланы рыиагара зылзымзбыз, илцэыхантын амца ацэахэа иакэшэаз, илеифсхэаз ахаштра, уааназа зны илыдылкылахэаз агэаанагара акэшахатра, зегы еилгахьеитхэа, ажэытэ аамта пусит, шытахька ахынхэра амца назаза ипцэоуп, аоны акгы ыкам, ашэкэа ркыдцара ада уаха псыхэы рзаанымхит. Мери слыхэапшын, саахэыцит, атынчра ыкоуп хэа иабалпхызо, хэа. Гал аума? Анцэа, изакытэ гэаанагарази иамаз ари ажэа, шака игэыбрьрази – еиуеипшымыз ахтыскэа аимадаракэа. Уамашэа избар акумзи, Каман азааигэара ахкэа цэаауан, Каман агэта ауахуама асаркыал ацэцэа абжы гон? Атаацэа руазэы атыптынтэи аруафы, Саша Гамсахурдиа ауахуама акнытэ хкилометрк атыша тижэауан, ааигэасигэа дыпшыхэуан, акэыларэ ркэигон, егы ахатарнак Саша ипшэма, 35 шыкэса зхыцуаз Мери Пакелиани аныхэарта акны игылаз Аб ихэамта дазызыфоруан, ажэлар рыбжьэра афарей, ауафшьрей агэнахэра иазкны имцапгигоз алабжьэра?

– Бзызхэыцуеи? – дсазцааит Мери.

Апцстазаара акны аифыгаларатэи аганкэа срызхэыцуан, апсреи, абзэарей, аибашьрей, атынчрей еизааигэаны рыказаара. Ахатца абцэар инапы иакын, апцхэыс лынцаахатцара гэыкала, хуцсарада аматцуан, угэы иаанагон, ахыб атака иказ анцэа илпцха анажьэра

ма даеакы аҥны аҕсахра ахаангы лгэы итам хэа. Убри азы акухап ауахуама аилыргарагы зылзбыз, абри азы ауп ажэытэ аматэа зылшэылтцаз схэит.

– Ааи, аиаша, – атыхэан иласхэит, – аҕаса аарла быздырит.

Ицбалшьеит:

– Избан?

– Аберҕхэыс бакуз цысышьеит.

Илшэыз днахэаҕшит. Лкасы лыриашеит. Ииашаны аберҕхэыс длеиҕшын. Леилахэашыа азы мацара акум, еиха лыҕхашыареи, лхаҕы ианубаалоз имтцысуаз лыҕшрала.

* * *

Аоны иҕатцаз афатэ зымацара иҕаз аҕхыагылаҕы изы, ахэатэхацаҕы итаны инасышьтит, аха Габриел асаан шытахька ирхынхэит:

– Аб афатэ азы мап икит. Ачакыакьей, азы мацара ахь диасуеит. Ишҕахаури, афатэгы имачны итахуп, ажэагы, игэашэтазар акухап акыр аамта алабжьара бзиа ишыимбо. Иҕабыци, ажэахэареи ала дузалкаауамзт. Иҕаанкыланы дыҕоуп, аныхэарта адагы, аишэа данахатэоугы. Оба, хҕа ҕатца лалбааидон, иҕы асапат нҕаитцон, нас еҕа уихэаргы акгы улшомзт. Зны затэык агьам ибахьан снапы ала иззыз атэа иалхыз ахаатэ. Ух, ух ихаан. Ма уамашэа избатэи? Афатэҕатцаҕы икурскэа дрылгахьан. Уаха ахаатэ дакымысыцызт. Исгэалашэоит, ан Кристина ампахьшыы илахэаны ашоколадқэа хзаалгеит. Хаззегы ишаны

ихалтит, ари – Аб Андриа изы, – ари Габриел изы. Абжыгады нак днахеит, аҕышэарақәа хыҕа-шэымтан, ҕырхага хыжэымун. Аха ан Кристина уи анлылмырха, лтэы данакэымтц, ампахышы шытахыҕа днахеит, “ишэфы” ахэарагы атахымхеит аҕхара ду аццаны, даеа ажэак “сычкэунцэа” – нацылтит, убаскан ауп даараза дангэааз, ачкэын сакузам, сара сберуп...

Габриел ахэара дакэытит. Агэарт акны хтэан. Ауахуама ашэ аартын. Мери лнапы ала илрыцкыаз ацэашытаргылартакэа цырцыруан. Адашыма пашэшэза икан. Хыхы ишытыхны икэгылаз ацбар, хэыжэкырамзатэ амра аныҕххалон. Ауахуама аган игылаз асаркыалкэа тынч икан. Мачк ауп иааигхаз Габриел, ауахуама аттамц акны аиха иалхыз амардуан ахалара далагон, ашахақәа аанкыланы, даарыхэон, архэара далагон, архэара...

Уамашэа иубашаз аминуткэа гылан. Аибашыра сгэалашэомзт. Уи агагақәа цыара, хара, анакэа шкэакэа зхыз ажэфан акны изызшэа. Хаанхит ауахуамеи, хэыжэкырамзеи, амреи, хареи.

* * *

Аб Андриа анцэа изкны алитургиа амсаҕгара далагахыан. Шыыжыла анцэа дихэон. Шыыбжыонла Иоан ипанихида мсаҕгигон. Хэылбычехала агэырса иазкыз аныхэа мсаҕгигон. Хэылбычехатэи, уи иашытагылан шыжытэи, ацхагэтатэи уи иацын ҕшыаамтактэи. Калашыа амамзт, инагзатэыз бжыныхэа ҕшыара иазкыз аматура намгзакэа. Мчыбжык хынтэ аныхэаери,

аеыкэабареи азы Васелиско лзыхь ышыа ахь днелуан. Лассы афронт иказ аруаа иныхэон, иышыон, азы изааихуан. нак бжысуамэт, апсалмун, ажэацкыа ахы ианркны атыхэанза дамаыхыакуа. Уахынла, хэылпыазы ианркны шырыазынза махэфыла аус иуан. Апатриарх инхарта аргылараз ишытаз абетонтэ хахэкэа ышыэ инейханы агэары кэакы акнытэ егыи акуакы ахы инаигон.

Уамашэа ибаны срыхэаышуан аргыларатэ матэ-ахэы зны арака зных нахыхыи иезга ишытаз апирамида. Иаразнак сыбла иаахгылон ихынтыз аматэахэы архэазарала ицэыхха, азаы зныз анапкэа, урт иаарласны аныхэаразы иааиыз ауаа рзы ацкыаза ихыыз ала аыар дирбар акун, азыышыа рылаитэар акун. Исгэалашэон, афыц амш имазоу аныхэара ала иалагар акун, аныхэара адрэаеы шырыазынза инагзатэыз фба аматцуракэа ацын. Еитах апараклис, агэырэа, ахыргэакра... Нас еитах Давитиани, анцэаиаажэа...Еитах иысы тызхуаз ацх...

Ааи, даараза ихы иргэакэаун аб Андриа. Угэы иаанагон иыстазаара сааткэак ауп иазаанхаз, дыццакуан, минутцыхыаза ичыдаз ахадара аитон, иблакэа реиыш дрыхзыауан. Акы дахызар итахын. Ицбараны изалхыз аамта ус баша арзра, ацэара азгыы изыгэаыуамэт.

– Ас скалаанза, – исеихэит енак, – Евангеле саыхыит. Ицэоушыаша ацэанырра снатит. Схаангыы исхаштуам. Сгэы раыхыатэи абзиабара еиыш, икэымшыэшэза иартэит. Анасыы сыман. Сыблакэа хыстызшэа. Сыысы цкыахит. Ирласны азысыезасхит.

Зны астихар сшэыртцит. Схалтатэи абертыпъ адикунс сыкан. Нас сберхит. Ачара а́кнытэ, ишыжэбо ала, Апъсны́ка саарышьтит. Камантэи ауахуама а́пъхь-агылафьс срыпъшьеит. Абри зегьы атыхэтэантэи фышыкэса рыфнут́ка и́калит. Ааи ус ауп. Фажэеихэба шыкэс рыфнут́ка акы иа́пъсаз касымтацызт. Зынза снымхозшэа. Аамта схызгэозшэа. Атабыргы аилка-аразы аамта ааит... Еилыбымкаауеи? Сзақэшахытыз ала схы аасыртысит.

Аб Андриа ихы зиргэакоз атэы уажэшьта идырын.

– Хыхь и́коу хазшаз ухыыз дууп, атэылазы, атын-чреи, ауаа рыбжьара абзиара арфеиареи азы.

Шыжьныхэа хучы нтэеит.

Алтарь аартын Аб Андриа аныхэарта а́кнытэ даа-дэылтит. Амазаратэ аныхэара иацны арфы аффы ааф-налит азал.

Хмачны ха́кан. Ануаа ртаацаа. Мери Пакелиани лычкэынцаа лыщны. Брыгцаақэакгы. Ани, а́пъхаи Со-неи, Лали аинвалидцаа рыфны а́кнытэ.

Апап а́цар наххигеит. Хазшази, анцааиани рныха днагэзит. Еита аныхэарта ахь дхынхэит. Аха иаагеит:

– Шэеазыкашэ́та шэымазақэа рзы.

Аб Андриа иахь хнаскьеит.

– Иацы, – ма́чк, а́пъхашьара зхыз аблақэа рыла дсы-хэа́пъшит аныхэафцаа ирылаз п́хэыск, уи уажэы ааигэа азал акуакь а́кны лымацара дшьамхышгыланы гэыкала аныхэара дафын – амазахэара аан, абжьагафы схы

игэасырпұхейт, анцэа иажэакэа ахаангы еиласымгацт схэйт (сызшаз синькэейт, исхэаз зишаз агэра агны сьқан), аха Аб, уамашэа избаратэы, ицьеишьейт, ихы ааиртысит, нас даапышэырччан исеихэйт: “Қырса агэнахара змаз рзы ауп дзааиыз ари адунеи ахь. Агэнах-ара змам ацхыраара итахым”...

Сыбжыы смыргейт. Баша схэыцит ауп: ииашоуп, абжыагафы амажа иахэаразы ихы имырхейт, ауафы ипұсабаратэ, иакэымшэо ацкьарала аегэырпұхара уи аехырззаратэ агэнахара ауп, аха агэра ганы ськоуп, хазшаз уи азы анажьра иитарц азы гэык ала дихэейт.

Изеилимыргеи? Габриел диашан. Аб Андриа акыр иапұсаз аминуткэа рыдагы ажэагы ихьчон, аамта икны акун изныхоз. Ихшыф иазгэатаны иааирпұшуан. Ипұхьазаз асааткэа ус баша изныхуамзт. Икацатэыз аус давсуамзт. Аха ибзианы ихэан, ирыцкьон. Ажэа рацэа ифамзт, иажэа икапануан. Аха еснагь ибзианы идыруан иихэоз иаба, ма иззыихэоз.

Қырсиа ишьей, ицэеижьы Аб инапала исыдыс-кылит.

Адэылтырта ахь хдэыкэлейт.

Схы бзианы избон.

Имац мачыз афыцракэа рыпұшаареи рыхэапұшери иамшын.

Минут цыпұхьаза еишьтагыланы итнарфэфон апұ-хьагылафы ипортрет.

* * *

Зкыхэышэ шыафәршәара еицны иахысит. Ашыц амахәкәа зкәыршаз аихатә мардуан ашьха аҕнытә иубоз ажәәан ахь ицон. Амардуан ажәан амәа акузшәа. Азыхь цкәа инаркны иалагон. Аҕтакәа ирылазуан. Ааигәасигәа тыхәҕцәара змамз абнаршәыра ыҕан. Амацәаз абла итаз еиҕш азыхь иахәаҕшуан. Азыхь убомзт. Ахахә ҕаҕшыыла икуаршан цаҕа азыхь, ацәгәырҕа хучкәа рыҕны иалаз адацкәа, ашьха аҕнытә иаауаз ахракыракәа ацәахуан. Арха иахылтуаз еилыҕххауаз аҕсыҕ еиларгон. Анаҕәа ухы иналалоз аҕырда ҕшка еитш иаатуан, цаҕа цаҕа иласкьон. Иаакәыршаны ахшҕрала ишьталон. Шьтахьҕа иааныжыыз ашыафәргылакәа анаҕәа иацәахуан.

Амәақәа цкәахеит. Наҕ ааҕ иҕаз ашьхақәа иаразанк ала ицәырцит. Ицьбараз аҕшра рыман. Уаанза зны, ажәытә ашәышықәсақәа рыла иацәхаз, ана ара игылаз ашыц махәкәа, икәандашьышьараза иасоз аҕша ирылнаршәшәоз ахахә хәыцкәа икаҕсоз рыбжыы хара игон. Нас итынчрахон. Аб Андриа аҕкәара днаҕаҕшит. Ашьха аҕкәара аҕны иҕаз ашәышьара аҕны хаҕхучык ибит. Ахаҕы узыхәомзт. Цыдала иргыалз атыҕ акун. Атыҕ ацкәара ашыакәзырҕәбәаразы, аныхакәеи, ацәаркәеи рыла еиҕкааз мац инаскяаганы узынтаҕшуаз акылтәарта, уаҕа ашәышықәсақәа раҕхьа Иауана аззахәы ихыбаә рыҕшиит.

– Араҕа, – ихәит Аб Андриа, – өныхәчык сырғылон, сыҕстазаара зегы абра саанхон.

Иури Ануа идырит иххәар иитахыз. Даанхон, хымҕада избанзар ирцаауланы ихы адырра иара ихала

дазнейыр акун. Ауаарацәа рҕны ауфы имацара аҕазаара иеҕа еиҕыишыуан, абжыагара аныхәара азтаара, ацәажәара – ахәыцра. Ииашоуп, амазахәара адкылара мап изыкуамзт, аха анцәадхазтцоз рҕны ацәажәареи, ус рылалареи ихы ахигәон. Игәы аҕәытхара ахь ихон, апап иматтура ицәыуадафын. Адоухатә ахучкәа рыхьчара ацынхәрас, атарыдарра иаура акун иеҕыишыоз. Абер иматәа аныишәыз ихы даараза ибзианы ибон егырт аматәакәа рааста.

– Арака ауахуама сыргылоит, зны астихар иматәа сшәыстоит, нас иматцоу аберны сматцаныкәгафхоит, сыҕстазаара атыхәынтца хәицныхәаларц азы, – ихәит саб.

Аҕыашра иахәаҕышуан. Аҕыара аҕны иказ акәырша атаҕа, Иауана аздахфы аҕшыа имахақәа ахытцәахыз атыҕ, урт рыба ихгылан ихучыз, иҕшз аз абазилика. Аҕшыа амирон аффы ықын. Хазшаз иныха аҕхьа Аб Андрией, Иури Ануей ишьямхышгыланы, анцәа ихыыз ахракыразы еидгыланы иныхәон.

* * *

Агәашә аахартит хгәы хәанымкуа иара уаҕа хха-хәеит:

Амған аеы шкәакәа кажьын. Аа рашәарамза гылан. Аҕсабара аҕстазаара аныхәон. Абна ҕша аҕсыҕ ланагафанагон. Абыҕкәа шәыршәыруан. Азы-иас еилаччон. Арха нхытц, ецәарала итәыз ажәан цқба афон аҕны, асы еиҕш ипашәза зыҕсы тамз аеы кажьын.

Ааигэа хнеит. Ҳахэаҗшит. Алахы хы азтэык акэшэаны иҗан. Ахура иаакэыршаны ихышэашэахыаз ашыа аҗштэ айкэатцэара ахы ииасхьан.

– Ари дыргоуп, – акыр аамта аамышытахы исхэит саб – амақарра, агэеанызаара...убоит, иацтэи ахтыс азы, ицьбараны ҳахыырхэра ратхуп.

Цьаба Иоселиани, Гого Хаиндрава, Гено Адамиа хрызҗшымыкэа иахьхтааз акэын дызлацаэажэоз, уи Гымста арха икэтэаз аҗсуа аснаиперқэа рыҗкнытэ иаанымхит. Ақыта уахеи иахьеи иахылаҗшуан. Ахтысқэа рыгэта ҳақан. Абнагы аблақэа амазшэа ақуын ишықаз. Уамашэа избатэи, астратегиятэ аган ала ахадара змаз Камантэи амға аҗкны аҗа имашыына анцэырцлак агэеанцаратэи ахысра қарзон. Насгы, амашыына аҗкны Акэатэи 23 тэи абригада аихабы, Гено Адамиа иган ахэынтқарартэ аминистр, Гога Хаиндравеи, “Мхедрион” аҗыза Цьаба Иоселиани анакэтэаз. Уи еиха, ақыртуа ачын хракы змаз ауаа Иури Ануа аҗшэымара анырзиуаз. Саб атэҗкыа еиҗш ихэаҗшуан. Уи, акыр аамта цуан, ишыклаҗшуан, ихадон, реытэахны ишыклаҗшуан. Уи, уажэшыта акыр аамта цуан идыруеиҗьтеи, ицэаныррала идыруан ишишыклаҗшуаз атэы, идыруан, иазхеитзон, асамҗал анацэы шацакыз, аснаипер агэыцэ аҗкнытэ ахы ессминут итҗыр шалшоз, ухы ухьчар ауп, иахзымхьчеит. Избан?

Лассы атаацэаратэ ақьабзқэа, ацэанырра аҗкнынза инагаз ашыццылара, апатукэцаратэ ауал, ус баша ауафытэфсатэ азакуанқэа ичыдоу атагылазаашыа аангы инагзатэуп. Урт ахшыф хышэашэала идыргылоз ашыафақэа, ахшыфара змаз аҳасабрақэа, руал нарыгзоит,

ихадыртоит ахтыскәа шчо еипш харгы хрыцарц, атагылазашья хашыццылар ауп. Уаха мөа ыказам. Ашә иахзасма? Ус акузар хымҗада иаахартыр ауп. Аоны ашәхымс иахысма? Ус акузар ихадхкылар ауп. Акъабзкәа җсахра рымазам асас анцәа дитәыми. Уака атынчра ! Бзиала шәаабейт Ануаа ртаацәара акны!.. Убри акнытә иацы хәылбыехан сан лахь хауацәа анылзааи, Гено Адамиа хгәашә амашына анадиргыла, иаразнак харҗылит, аоныка хаарыҗхейт, ауада харлашеит, аишәа хархөейт, арыжәтә цәырхгит, зегы рыла ихартөит. Зегы жәйтәнәтә еипш икан. Саб аиышәа ахы дахатәан, ахәса асасцәа рымац хуан.

Ацх акыр иенихьаны хаидыцит. Абжы мгакәа ихәлейт. Абжы мгакуа ишеит. Ажәван акны аҗта шкәакәа еилафынтуан. Абна еилачы акны, инаскьаганы иҗжәоз абжныөрей, ацәипҗрыгакәа рыгәыргәыррей, ахыейтаца ацәаабжы ацынхәрас аҗшалас акуын иказ. Арха атыхәан еилатәиуаз азиас збомзт, аха издыруан азыиас аецәаҗштәы захаз, еилыҗххауаз ацәгәырҗакәа рыкны аҗсызкәа иҗо ишалаз.

Аанда ахь хдәыкәелит, агәашә аахартит, хахьгылаз хаанхит... Анцәа, шака иҗшзази! Абалкәа зыхәтыз, иаанхит, асы еипш ипашәшәза икан, аргәтыста акны агәилҗштәы змаз ашья зыхьшыз ахы мацара акун иубоз, җыц илеиз асы акны ашьҗак аанхазшәа. Асанипер ихысра иеҗшын, иарбынзаалак ашья кашымзт, агәакра ашьята ыказамзт. Иаразнак ахысра иаразнак аҗсра – ажәван ецәа ацака, ииатәкакараза игылаз ацлакәа рышәшыра акны.

Хгылан. Хәхәаҗшуан. Аибашьяра агагакәа аҗсы рхалит, аха иаразнак ақәыларә акум икартаз, ршь-

апһынтта икәгыланы ихынхәуан, аһсыабәкәа рцы-
нхәрас, зылахь кылжәаз, аһсы зхамз акы згымз
аһсыбааы рыманы иааит. Хәгы ишһаанагоз, аһсра
абас угәытызшыаауа, аикаамету насгы абас иһшазны
ишыказ.

– Ари нтәара ақәуу, саб?

Ихы дәахейт. Ибжыы мыргакуа дсыхәаһшит.
Уажәы ауп ианызабз ихәхәи, иһци ашлара ишалагаз,
акчыра шизацлаз, иблқәа рылашара шмацхаз. Сгәы
сыхьит. Сыблақәа ихызгейт. Издыруан, зәғымтуаз
атак ахымамз азы акумзт, аха игәы итаз, ицәанырра
ахәара ахытахымз азы акун: антәара алацәажәара
макьана изаан, акаамет уажәы акун ианалагоз.

Адырәаены аоны абомба ақәрыжыт. Иакымкәа
иақәрыжыуаз ахыейтаца ахыб һхәстанатәит. Амар-
такыи, амаркаци амца ркит. Атзамц акнытә иалытуз
ашыхра анакәа еипһш ионаччы икан. Аһенцьыр
асаркыакәа ахьхы рыхгон. Аләа зхылтуаз ацһхкәа
адәахы икаһсон. Адәахы хдәылтит. Иахбон, амцабз
амацәыс еипһш ишалагыжыуаз, уатахк акнытә даеа
уатахк ахь изыиасуаз. Аоны ионаз амацәахәы хашры-
хәаһшуаз амца ишафон. Амца зкыз аһардакәа хабла
кәысра хәхьзаанза икәщышәаа ицон. Аоныматәа
агәараха така икахуан. Иаахакәыршаны алафк гылан.
Аоны афәы ахгон. Адашьма ачырчырбжыы ахылтуан.
Атзамцкәа анышышьоз ақьра абжыы рхылтуан. Аәбатәи,
ахпәтәи аихагылақәа зынза ақәыззара иазыпһшын.
Аныхәартеи, абиблиотекеи адгьыл иакрахит. Атуан

аќнынҗа ивазоз ашәкәкәыргалакәа амца рыцран. Ашәкәкәа алафқ рхыеит. Аныхакәа цышәхеит. Аха иара убасқан, ауаҗахбҗыара аќны амца цака цака алеира ианафыз, акалам ала иргъшзас ауацафак амца акра акгы анафырхагамз, иаразнак акы абҗыы геит. Ақәыпшылара еикәшеит. Зны иаафышәшәеит, нас ақәыршыф дәыкәлит...

Аены шьбҗьон амш еилгеит. Алфак ирацәхаз амцеи аќны иалаблыз аҗба иацәынхаз аҗшааразы амфә хақәлеит. Атуан аќны ажәафн цәыртцит. Акырҗа змамз амардуан ахауа аќны ихшыызшәа иқан. Ашыафәрҗакәа ашышьаха хархысуан. Хаматәакәа зегы еилафынҗны, еилашьыхны иахҗылеит. Ашәкәкәа, аныхакәа зегы цака икаҗын. Ижәытәзас ашәкәкәа ирныжәжәалаз адакәакәа ана ара икафсан. Иаразнак уахәауафшуаз машәыршәа иаанхаз аматәакәагы лафшыҗашәараны иубон. Ашыхра, ацшышә, еилафыхха икаҗыыз зегы хнапкәа рылшыуа хәафнан, ма хтаацәатә альбом еикәх-архарц азы. Башан, зны амца, нас ақәа шытамта ыкамкәа иқәнахит. Ихафсхәаз аиқәыршәара ахшыф амамзт.

Актәи аихагыла аќны, ауацафак ахыфказ хәафналит.

Ақәыркәа аҗхын гылан. Аха җхынгәынмза антә-амтазы амшкәа реырҗсахит. Зны уамашәа иубаша атынчра ықан, насх ихшәашәаз аҗша асра иалагон, аҗтақәа ирылагьеҗыуа. Иаразнак илашьцон, амацәыс аацәыртцун, адыд'амацәыс иалагон. Нас иаразнак иаалашон, амра аакаҗхон ашора ныкәтцон. Нас ақәа алеира иалагон, ажәафн зынза илакәуан. Угәы иаанакон игәыалз амш бзиа иныҗаба ицазшәа. Ахауа аќны арыҗара ду алан.

7. Аныхабаа аҕны

Пҕхынгэһымза 4

Абри аҕхын каамет иҕалаз ахтыскэа сгэаларшэара саналаго, избоит, сгэалашэарақэа рыкны цыара мацк акы бжыамхақэа зегы аанханы ишыкоу. Ииашоуп, амшқэа зегы ирацэаз ахтыскэа рыла иекэартцэаша икан, аха акгы схамштит. Акгы аеампсахит. Еитах 27 шықэса зхыцуа Камантэи азбыаб соуп. Еитах ахтыскэа рыгэта аҕнытэ, срыхэапшуеит ускантэи аамта исхызгаз акадрқэа, урт ииашаны еишьтагыла, реицнеира иеламгакэа сыбла ихгылоуп.

Абар зыбжа иеалбгаз аоны. Абар икапшышьза ицырцыруа ажэван. Абар сшыапы ацака адгыл хыфыхуеит. Ахауа аҕны игылоу иузеилымкаауа абжы тыры улымхақэа ытырхратэ икоуп, аецэакэа ркапсара, ақэа алашыцараф. Алашарақэа зегы иаразнак ажэван иалыфоруит. Схахэы сықэпса, акаамет зыхыыз, сцэы-раханы сықэуп, сыбжы фцаца акаара сафуп: “Араб, Апачи” схафгы иааиуам, ахеитатца зықэшэаз аоны арбгара ишалазхыаз ахыча лақэа руакы, егы уи иаа-кыршаны ишуа ифуа иавагыжьуан.

Исхэоит, уаала, ауахуама хаџналап, арака аанхара калом.

Саб адгьыл ажра даџуп, ахысра абжыы имахауашэа, аха ала ижыр итахуп.

Ашьтахьтэи ашьапкэа ирыкэтэаны, ахы шьтыхны Араб ақэыпшылары акны иуыуеит.

Ипъсыз Апачи анышэ еикэатэа иатэахуеит.

ђымт сахуапшуеит. Сылаџьырз сёыкьаса илеиуеит.

Сан сган дгылоуп илку амакэакан акы тацаны.

Ихалхэоит:

– Ауархалкэа згит ауахуама акны ашьтатаказы.

Анышэынтра атэра иаџуп. Саб атыхэтэантэи анышэ акэпсаны икэахоит. Ипъхзы ирыцкёоит.

Алашьцара иаџуп, акэа хакэтэо агэашэ ахь хнеиуеит. Ала хацуп. Сгэы аангылоит.

– Уаанха – ала сахэоит, – уатэы хаузауеит.

Сшьамхышгылоит, аблакэа сырхпшылоит. Исыгэзоит. Схысёы арбзоит. Итыртыруеит. Исыхэошэа иаауыуеит, апъсшэа санахэошэа иашуеит. Апъеипъш иашьццылоит.

Агэашэ ахь схынхэуеит. Абар айбашьра ипъхастанатэыз, зкыы ахэра змоу ажэџан зыкэлашьыцаз анхарта ахыб. Абар зымацара иаанхаз ала амчындар акны. Абар Каман, уи агёыла ақытакэа рыкны имџапъгаз ажёылары иахкьаны, машёырла, зымџа иатэыхкьаз ахеитцацакэа, даџа цъара игаз абжыныџра акумэт, чыдала иазгэатаны иакэкны иалажыыз абомбакэа рыбжыы акун. Абар хара, арака икоу зегы шыжыынза ауахуама акны хаказауеит, ускан хагэгы итамэт, назаза ашэхамс

хшахысыз атэы, назаза хшынаскьанагаз ииатымхаз Араб игэырөөоз аблақәа. Ыхьақа уахык ацынхәрс хаҕхьақа ынәажәижәәәа цхы шхазҕшу, аткәара ымза, ауахуама атызкәа рыкны игәакәуаз, иелашуаз аамта, аха ҳахөык ҳакуымзт, ҳахөык ҳакнытә ыцья, избанзар ҕхынгәынмза 4, ари акәеи, анакәи зхаз ацх, узырдагәоз агәыргәырбжыы ала, зкыла иекәыршәшәаз ажәәан атақа азәы изы итыхәтәантәи цхын.

ҕхынгәынмза 5

Акәыларә шыжыы иалагит.

Асаат ффба рзы ауахуама ашә аидгыла аихабы, Заза Пакелиани иаиртит. Дгәамтны, дгәтеиуа, иаиктара дакәымшәо дыкан. Ихәон: – Каман кәыршоуп. Гәдоҕатәи агәыҕкәа Ешыра Амзара акнытә Шубари Ахалшьени акнытә Ачадара Аәадахыы ала ааскьара иаәуп. Акыта атыхәтәантәи аамза рыбжьара аҕсы таны әажәижәәәа аибашьәцәә, зышьәта тысхьаз ацха, абна ижны итәахыз арҕжәагакәа хәхәбеи, аҕсуаа ирымхыз ахеитатца аршәга затцөык агәыҕра рыманы иаанхит хганк рыла иаауаз ажәыларазы. Аус даараза иееим, Аб. Ауааҕсыреи, абцъари ҳазхом. Атехника хьынта зынзаггы ихамазам. Аәагылареи, артилериа аиааиреи, ҳалшар калоит аконтражәыларазы зеггы реихаза иеҕу атыҕ, ауахуама ахыба ххы иахархәар, – иаразнык даангылит, мацктәи акрымҕрымра аамышьтахь, ибла нихыигеит, иҕхашьоз, зылахь еимарцъыхә, игәааны ҕызымтуаз аҕхьагылааы, уи иаҳаз иаанагоз иеликаахьан, –уаха мәә хзаанымхит. – Акыр

ххэйшит, иахкапанит, асаркбал асырта ахь ахеитцаца аршэга ақэыргылара аңшыара хатара хухэоит.

Заза Пакелиани ибжыы аҕны иубон ибзианы ишидыруз, ааткс иахараны иказ, аха ихы изакэ-наргомзт, Аб Андриа пату икэимтар, уи иуал акун ишыакэырбэбэны идикылаз азбара, анагзаразы Аб Андриа димыхэар ада ҕсыхэа имамзт, акумазр ауахуама аҕнытэ амца аужьтра азин иахьынтэааигаз атэы шҕаихэоз? Хазшаз ацкба тыҕ аикэҕаратэ аренаны, ашыакатэара агэнахаратэ хэштэараны, апозиция ма ахылаҕшра.

– Мап! –ихэит аҕхьагылабы.

Заза акыгымхэакэа дгыжыит, азал ирццакы дныонысын ашэ аҕны Мери Пакелиани дылҕахаит. Аҕхэыс анаскыара дахьзеит. Лхы инаркны лшыапынза дбаазаза, лыҕшра лхыгга, лхылҕы еибаркны, лкасы еикэатэа ирбэбэаны лылахь интаршэны илхази, абержхэыс лыматэа еиҕшыз лытcki акалткэа риашо аҕхьагылабы иахь днаскьеит. Уамашэа иубаратэы лыҕшра икан. Лыҕшра, лынаҕшышыа ҕсахын. Лара лакэымзшэа акун. Дабаказ уаанзатэи Мери, адашма рыцкбага алабала, аомсаг, аҕамсаргага, арыцкбага матэахэкэа лнапы иаркны? Уажэы уи лыблакэа, ахэатэыхатцаери, аматуреи ацынхэрас ахэатэыхамцара рыткьон. Ацбаус иафыз уи лнапкэа, арыцкбара ацынхэрас, автомат аитцатареи, апатронкэа ртатареи акун иртахыз. Уажэы уи анцэахатцаоцэа ҕымт ирылахэыз, ахэатэхаца анцэа иахь иҕшуаз лакуымз, уажэы уи аибашьбы аҕхэыс лакэн, зхатэы тыҕ ауахуама аҕны акун, хазшаз иныха аҕны акэм,

уажэы уи лхы лыпшэма иган атабиа акны акэын иа-
хыылбоз.

– Аоны аангылара сылшом. Сеибашьыр ауп. Сып-
шыа Аб. Апхьагылафы дшанхит.

Хара, хара иаххэо хэамшэо хенихэапшит.

Уамашэа иубаша аеыпсахра лабэаба иахбит.
Ахэаа еиласит, еилагеит. Апсабара аэагыларакэа
ызит. Аибашьратэ абацила зегы, зехынцэарей иа-
лалит.

– Бысызыфры Мери. Даараза ирацэаны амзыкэа
сымоуп мап акразы: быпхэысуп, ан, апхэыс, аиаша-
хатара здыкылаз, апхьагылафы идоухатэ ахылт,
ауахуама батэуп, анцэа ишыа аматц буеит. Баанха ауа-
хуама акны, бныхэа...

Иаразнак акы абжы геит. Ауахуама аахыцхыцит.
Асаркыакэа аатцысит. Еитафэбэа игылаз Мери апап
ихафэ днафэпшит, аха иузеилкаауамзт, уи иихэоз
дазызыфорозу, аибашьра абжы акэзу, уи уамашэа
иубаша, зегы зылшоз анырра аилагара Аб абжыагарей,
аркэышрей илшомзт, уи Апхьагылафы ибжы хнаеит,
зынЗА фымткэа дгылан. Лыпхашьара Апхьагылафы
иэапхьа рапхьаза дгыланы илхылгар лтахын, аку-
ымзар уи лылакфакра илымази, лыфныцка илылази
ртэы лхылфэ ианубааломзт. Азбара лыдылкылахьан.
Азбара лгахьан. Акыта ашэарта иантагылаз, Мери
Пакелиани атэылеи, ауаа рфыхра, анцэа ишыапыкра
анагзара акны акум, аэагыларей, акэпэарей акны акун
иахыылбоз.

– Анажьра сышэт, – даахэйтхэытит апхэыс,
иаартыз ашэ ахь днахэынхэын уаха дхампшкэа

дцеит, амацэыс абжы дашьталеит наќ, уаќа адесанттэ ажэыларэ мѳаѓызгоз абригада зымацара иананыжыз ѳажэижэѳа Каман аруаа ыќоуп хэа иахыылдыруз.

Нас акыр сазхэыцхьан: Иара усѓы дызустадаз Мери Пакелиани, Саша Гамсахурдиа иѓхэыс, ѳыцьа ацкэнцэа ран, зкасы ныцакын изхаз атќы еиќэатцэа лышэтцаны, аскеттэи аѓшра лытаны, анцэаихатцара ма аиќэѓара зынѓшылоз аблаќэа рыла, уи еиха ирацэаны илылази: аѓхэыс анцэаихэо ма аѓхэыс аибашьѳы? Издыруада.

* * *

Сныхэа Аб.

– Аѓэра агны уыќоума ухы зегы анцэа изиуто ала?

– Аѓэра ганы сыќоуп.

– Иутахум еиха апату уыманы хазашз иаѓхьа агыларэ?

– Истахуп Аб.

– Анцэа ииѓаххаз ауп.

Аѓхьагылаѳы аныхэарта аќнытэ ашэтца ааигоит, Иури Ануа ишэитцоит иподикэанс диѓшьоит.

* * *

Ауахуама акны аабык хакоуп: Аб Андриа (уи ахэатэхацафы Габриел мышқэак рыпъха Акэака дишьтит, Меупе Даниел иахь) Ануаа ртацаа аинвалидцаа рыфны акнытэ иааиыз аурыс Лида, хатей пъхэыси Алексии Сониеи, урт рыпъха җажэихэба шыкэса зхыцуа Лали.

Абыждура иацлоит. Ақыта зегы абомба акэыжъра иафуп. Лали лан лэылгэйдкыланы дкызкызуеит. Сониа дныхэоит. Лида дышхазза дымтысуа дтэоуп. Алекси иеыизаанкылом, инацэкэа пџитэцэоит акгы ахылымшо азы дтыстысуеит, икам атзамцкэа драхоит, акэардэ акны нак аак, нак аак атцыра дафуп.

– Шэышэыртынч, – иртынчуеит Апъхыагылафы, анцаа хаанижбуам. Зегы анцаа инапы иануп, излауала акырсинан изикэнаго ала ари хазтагылоу аамта цэгъа шэыдшэкыл, – дааинфасит. Нас алабжъара далагоит, инткааны иелырганы ихэоит ажэатпъхыза. Ихафы алашара ыкэуп. Харантэ ипъшуа аблакэа зны ажэдан, зных игэ икыду анцааиажэа, зных аттамц иавырпъхха иавагылоу акэардэкэа ркны еикэартэыша итэоу аинвалидцаа рахь ирхоуп. Дгэамцуам, дтынчуп. Ихайхэоит, араатэи апъстазаара, арака аказаара уи зегы хазшаз ипъыларазы, назазатэи атыпъ аанкыларазы аеазыкатаара ауп, апъсра – назазатэи апъстазаара алагара ауп. Аеазыкатаара нтэоит. Ахэаа акны хакоуп, уи ахысрала хапъстазаара хавахгоит, афыц аамта ахь хаиасуеит...

Ацэажэара абжы каамет иҕнатэоит. Аҕжэарақәа рыцэгэырҕа ауахуама ианкэоит. Атызқәа шышьеит. Иумбо амч ақәыҕэбэарала аҕенцыркэа аччаха аҕра иаеуп. Илашо ақуаҕқәа, асаркыа ҕеыхқәа ирыцны адашыма икэхауеит.

Зыҕсы цаз Сониеи, Лалии ақуакь ахь ихэытталит. Алекси дхэаауа ихы дасуеит. Зхызғы еицакыахаз, Лида ақэардэ дасны илкуп, иахылыку даакэымтцакуа амыткэма лхэоит. Саб ибжы рдуны даҕхыоит Иауана ипсалумн: “илашоу уи, алашыцара акны илашыцаны иубоит, алашыцара уи иара изахьзом”. Сан дшьамхышгыланы ажэван дацаҕшуеит: “анцэа хахьча!” Сара сыцьымшь сылахь ҕшыо, анцэадзыхшаз аныха зыкэгылоу садхалоит: “анцэадзыхшаз атыҕха...Мариам арыцхашыабы...”.

– Шэымтысын, шэымныкэан! – дхэхэоит Аб Андриа, – шэахыкыоу шэыказ, шэымтысын, сара схала сшэызнеиуеит уака шэхэамта, шэымаза шэмсхуеит. Нас шэысҕшыоит.

– Мап, мап, – инапқәа ишышьуеит Алекс, – аҕшыара стахым.

– Хәгәнаҳарақәа хәқәххып, хәцкыаны хазшаз иахь анеиразы.

– Мап, мап.

Аҕхыагылааы Алекс дидтоит. Зны сани саби, нас егырт зегы хәхь даиуеит, амаза идикылоит:

Анцэа ишэанажыааит!

– Аминь!

Шыжы асаат жэеиза ыкоуп. Агэыргэыр бжы зны иакэытуеит, насх еиҕа гоит, адгыл ицалаз

абомба абжыы инаскыаганы игоит, насх иааскыаганы. Сгэы иаангоит адунеи адгьыл иафраказшэа, икэыз-зашшэа. Аталарта снахысыр, ахахэ'амфыхэ ацэхэыра сныкэлошэа сгэы иабоит. Ауахуама мацара ауп зшыапы икэгылоу, асаркьалкэа ҕыхха, атзамцкэа цэыхха, аҕаҕшырта зегыы ахы раахоуп, аха зегыы акы ауп игылоуп акы амыхыызшэа, ахыб акны кыыс змам ахыҕштэы змоу аҕбар ахагылоуп, иаакэыршаны ахахэ ала ичаҕоуп, уи излалшо ала иаахо ахеитцатакэа адкьоит, агэыҕыра адгьылбжыаха акны ҳакоуп, иаах-акэыршаны аилабгаратэ аозис ҳалагылоуп.

Азал сахэаҕшуеит.

Цака итэоу Аб Андриа, ихы ларкэны иббазара нтарсны иаанкыланы, ицлымхэа ишыамхкэа ирыкэуп, атзамц иекыдитцеит, ихэоит:

– Назазара ҳазызыөрып. Издыруада анцэа ибжыы хахар. Абар аҕыашыахэы. Уамашэа иубаша акы сыхуеит. Аҕаса аҕсра асахыа уцэа утызшыааша атэы салацэажэон, ихасыртэауан сара чыдала сцэанырра ала, уажэы схы акны иааиуа асахыакэа срызхэыцуеит, ашэара акнытэ схы сақэйтхоит, хэарада, издыруеит исызҕшу. Лабҕаба сөацэыстэахуам. Еитах ахтыскэа срылахэны саанхоит. Аха ашэара амшала сгэы иееим ацэанырра амам. Ацыхэтэы ааира, уи формак акнытэ даеа формак ахь аиасра аҕсабаратэи, ииашоу процесс тынч саҕылоит. Агэкаҳара амзыз сымазам. Ашэара, уи атыҕ ааннакылоит ахракыра змоу ацэанырра, акырытэ аөыҕсахра аамышьтахь, шытахька ихынхэуеит. Ала-бҕабара итагылаз, икалахыоу ашэарта инаскыаганы садцоит. Ахэаа иахысыз атагылазаашыа ҳамоуп.

Аҗсра агәта аҗны иаанхаз хтысны акузам сзахәаҗшуа, материалрала, узкыыша еиҗш избоит, уи сазыҗшым, абла стаҗшуеит, убри аҗнытә сеацәыстәахуам уи.

Сылаҗш сани саби рахь ииазгеит. Саб Аҗхьагылаҗы дидтуам, аха иара убасгыы иҗхәыси, ихылти дрыдәахәалоуп. Сан лгәы шытыхны дыҗоуп. Агәра ганы сыҗоуп, уи дазыҗшуп хазшаз иахь анеира агәаҗра амғала Иоан Ахьҗы иуахуама аҗны. Лымч, лыҗбәәра ахь лхы лырхоит анцәа иахь илымоу ацәанырразы, имтысуа лгәыҗра ашыақәырҗбәәаразы. Уамашәа избатәи? Зоиа Адамиа иухәар аҗлоит амца ала лгәы аҗны иануп ажәақәа Вахтанг Горгасали иажәақәа: “шәашьтаз аҗсра Қырсә изы!”: Аан, уи иҗстазаара ахәықәкы – анапхгара ахь адевизи – адинхатаразы ахы амеигзара, Қырсә изы аҗсра аҗшаара, убри аҗнытә, аамта иаанагазар, хымҗада абра, хымҗада уажәы, хымҗада дгәаҗуа дыҗсыр ауп!

Асаат жәаҗа калон.

Минутқәак ахыс бжыы гом. Абри маҗк иаатынчхаз аамтазы ауахуама азал ахыхьан, ахыб зку амартақьқәа рыбжъара асаркьал аҗны амацәыс еиҗш игеит ахеитцәақәа, улымхәа ытызхуаз абыжъқәа. Ишьтырхит, оо анцәа ду зеггы акоуп иқәдыргылит... Иҗсыша ҳауп. Амца зхылцуаз асаркьал ахы аҗны икәгылаз аҗбар, уажәшьта ацәкъара еиҗш икәгылоуп.

Анцәа, хрыцхашьа? Анцәа, хрыцхашьа?

Агәырғәыр абжыы акы хнаруамзт, хәанахәазшәа хгылан, жәантә рацкыыс иҗбәәаны атзамц иаахуан, нас ақьдқәа реиҗш итәиуан. Ашәахәаҗцәа ртыҗ аҗнытә

иаауа абжькэа рныѳрра – абри акун ихагыжьуа иѳназ
ауахуама акны.

Сааѳбжак цит, ѳынѳажэа минут, ѳынѳажэижэаба.
Ахеитцакэа рыбжьы гом.

Атуан хахуаѳшуеит. Ахыб акгы амыхыт.

Хабжьы мырга хаззегы хнеихэаѳшы аихэаѳшуеит
иналырѳкыаны хаѳсы аангылит: абыжькэа хахаит,
иахзааигэахо ауаа рыбжькэа ирыцлоит, аха ирхэо
узеикаауам, нузеилымкаауа абыжькэа, иааскыаѳхыаза
еиха иѳѳэахоит, еилагоит, аурыс аѳсуа ажэакэа рыла,
айдныхэалара, аѳэхара, абыжь ду ала иекэѳыртуеит.
Иаауеит. Ѓхыака ихысуа иааскыоит. Ашэ. Агэшэ.
Агэарѳ. Ауахэама аѳналарта хада. Иаразнак.

– Иаашэырты!

– Саб аѳхыагылаѳы ѳымт дихэаѳшуеит. Аѳхыа-
гылаѳы ихы атасрала азин иитоит. Рыѳѳыагы ашэ
ахь реынырхоит. Ашэ аатуеит...Аибашыѳѳэа, сааткэак
раѳхыа Гэымста акнытэ ажэылара иаѳыз, Каман
ахьчаѳѳэа, Гэдотатэи агэыѳкэеи рыбжьара, урт роуп
раѳхыа италаз Каман, уажэы икэццышэаа иагз аѳнкэа
рынѳшылара акны хара хаѳхыа игылан.

Уцэаутызшыаауа, икааметыз, ахуракэа рыла итэыз
ахаѳкэа, итыхыз аблакэа. Злымха ѳыхыз. Зылахькэа
цэыѳѳэа иказ, ххаѳыц ыѳаѳыыз. Ауаѳы иѳшра змамз
аблакэа рыла. Ауаѳшыѳэа рсахыа змаз, ашыа зхыланы
иказ аблакэа рыла. Аѳхзы рѳашы, рыматэа аѳхзи,
ашыеи, аѳыкаамет рхылцуан...

Арыѳшыыга ма арыжэтэ ала иашыны иказ зѳаѳ-
шыра кааметыз аорда,акэыѳымакэа реиѳш саб икэ-
шаны игылан, еимжэжэара ргэы иѳоуп хэа иѳон,

рыбыжькэа чахьаза, рхапъыцкэа хырцьыцъаза ашра
иакын:

– Узустада? Иури Ануа? Нас арака иутахуи? Акыр-
тцэеи аҕсуааи рзы уныхэома? Избанзар хайшэцэами?
Изакэйтэ газроузеи, изакэйтэ хагароузеи. Иабантэ
ааугеи? Аешьцэа ракуым...Унеи, унеи, ушьапы ргыл!
Уццакы сымхэеи...Саб ашэакъ шьхэала исуа ддэы-
лыргоит.

* * *

Шьыбжьонуп. Ашэ иаакэмтцзакуа иатуеит, иа-
куеит, зкыы милат уаа игэамгэама ауахуама иацоуп.
Азэы иахьяакэшэаз акэкэахэа дхысуа аешьра дафуп,
аныхақэа дреихсуеит, Иоан Ахьёы исаркофаг цака
икаижьюеит, хыхь дыкэгылоит, иҕиёуеит:

– Атацэах абакоу, шэан..

Азэы ахымзэ узырго аччарала, Аб Андриа диёа-
цэажэоит:

– Уааи, ара, уааи, сыпъша, Аҕхьягылаёы, уара,
Аҕхьягылаёы. Иутахзами? Акэымзар уаргъа аишазы
апап уакузаап акуу.

Азэы ихыршоу автомат хкышэ икэкны иртэиуа
хлымха дтакаауеит:

– Шэгэы иаанагома, аҕсахраз атамзаара шэахтап
хэа, ачархэыөцэа, ауахуама акны зезытцэахыз, анцэа
дхазто еипъш, аешьцэа рыбжьагаөцэа, ашьа зжэуа,
напык ала шэыцъымшь шэылахь шэыпъшон, егыи
ала шэхаихсуан. Аныхэа пъшьара иаццаны ашэира

хзынашэышьтуан, ахеитцакэи, арҕжэагакэи хгэйд-
шэтон...Хазшаз ишьапкыџца, аберҕхэыс лыткы
зшэу, апап иаанҕора зшэу ауаџшыца...Асаркыал ах
ахысга “ДЕШЕКА” ыкэзыргылада? Атерорист аҕныш
дахзыанзышьтда?

Ахаракэцара атыхэа ҕцэом. Ххы иакэшээр арыцх-
аракэа хзымхозшэа, уажэы зеилкаара цэгъаз адырга
бызшэакэа рыла ихацэажэон. Хгэакны аҕхзы хақэ-
тэоит. Иахзеилкаауам, дарбын еилкаам, идырым
“атерорист аҕхэыс”. Иадырцоит атак асаркыал аҕнытэ
ахысра алагара адагы, “ишэиу шахид амака зымҕ-
аз аберҕхэыс” лхымџаҕгара амшала, иахьанза кыс
змамз ауахуама ажэылара азуреи, ауахуама аҕны иказ
ауаа рахь ашьаура хықэкыс икан. Уи амшала ижэылоз
аруаа ргэамтра, ргыгшэыгра изацлазгы арака иказ
зэырџашыз ацэгъауџца хауп хэа ргэы иахьаанагоз
акун имазенуп харгэаҕкны хаҕсы атыхразы.

Атыхэанза акгы хаздыруамзт, амаза зыхкыз
ҕеиҕшк хтагылан – даеа азэы итахны аку ма има-
шэыру хтысума, уи иазбыр ауп хара хаказаара хакам-
заара азцаара – иахзымдыркэа акы хагхит. Иара усгы
икалеи? Икалеи?

- Шэҕы еихашэк!
- Шэыбызқэа шэыхэлажэгэа!
- Амцхэаџца.
- Агьангыашцэа.

Хтынчхит. Ххы иахагылоуп. Рыблакэа рыла хар-
блоит. Даргы ҕымт икоуп. Нас ажэабжь ахэара
иалагоит. Еиха ииашаны, амакарра аланы ахаракэеи,

ацэхареи, ашәиреи ажәакәа рыла икаауа, ипүтәтәа
пүтәтәа иафуп, рхәамта иаламгакуа, ражәакәа хрыгәшо,
уи зеггы излаҳалшо ала иекәхаршәоит, еишьтах-
аргылоит. Ххы акаамет әкәшәит, хшьа аангылоит. Ан-
цәа хазшаз! Абар иакалаз:

Ускан, аиашазы уи аамтазы, асаркбал икәгыланы
акакәахәа ихысуаз аанкыларазы “Турси” андәыкәырцаз,
ахейтаца уамашәа иубаша ахыб икәгылаз ацбар иаа-
вагыжьын, аргылары иавкьан инаскьаны ипүжәеит,
иаразнак агәрпү акны агәашә ааигәара...

Аа, агәрпү иаакәыршаны иказ аанда, дабаказ
дабаанага акәыпүш, лхы ианркны лшьапы акнынза
деикуарша пүхәыск лыгага ньиасит. Ацәажьы зкәыз
иатккыс, агага деипүшын. Лашьпы нацәахуа тцкык
лшәын, лылахь акасы еикәатәа акуыршан. Ауахуама
ахь ддәыкәлеит, апүша ацккыс дласны дцон. Илышьтаз
пүшьык аруаа дырымпытцны дцон. Зны рышьтахь
дыкан, зных ахәымпал еипүш рапүхьа дцәыртуан,
нас рган ахь диасуан. Атцыхәтәаны илышьтаз акуакь
дыгәадыргылеит, лымға пүырцәеит. Апүхәыс амға
алхра ләазылкит. Апружина еипүш дышьтыпүо, лыб-
ба деихатәиаауа, атцыхәтәантәи лымч ааизылган,
дыкәпәеит. Нас угәы иаанагон, царта ахьлымамз азы
лпәеипүш ләанрааланы лыфerylтит, минутк даангылит,
деикәтәеит, лызныпык ирласны лыцкы акалт ахь
илгит, афбатәи, уафы издыруам, иарбын иамаз аз
ацьба, ма иумбоз аикәыреы акнытә ицәыралгаз, иць-
ашьахәтәын иаба лыпүшааз аграната насгы амацәыс
еипүш изыхьчоз аматәаз намылжәеит...

Уи зеггы абла кэысрак ала имѡаѡысит.

Еишьтази, илышьтази, изышьтази зеггы еимкэ-
ыжэжэаит.

Аѡжэара ахыккалаз атыѡ акны аѡуац аформа
змамз, ашьа кашы иаанхит.

ѡшьѡык аѡар ирыцеибашьуаз рышьра амшала
игамтны иказ аѡсуаа “аберѡхэыс лхымѡаѡгара”,
ирѡаастаз, еимжээжаз лыѡсыбаѡы агэашэ аѡхья ика-
рыжьит, ақыата ахь иааиуаз дарбынзаалак аруаѡы,
ашьауразы, хык иадымхарггы уи еихсырцазы.

– Уажэггы иазхашэымѡазоит, анаѡхэаѡы Аѡхья-
гылаѡы, шэарт зеггы шэхала ишэыхьзышэтэит адин-
хатаѡѡэа хэа, зееитазкыз аибашьѡеи, иаарышьтыз
аѡшэыхцэа шэоуми?

– Сыламыс иамаѡоуп уи амшала атамзаара шэыс-
том.

– Анажьра шэымам.

– Шэыѡстазаара ала ахэу шэшэоит.

– Иаамтоуп аѡсра аѡхья анѡэа шэихэарц азы.

Шьыжы ианркны ақэа леиуеит. Ауахуама агэарѡ
азмахқэа рыла итэуп. Азмах гылоуп аѡсыбаѡқэа
ахышьтоу атыѡ акынггы. Аѡсцэа азы зѡалаз адгьыл
икэжьуп, азиас акнытэ арахь ихнагазшэа. Ақэа ак-
умкэа ашьа леиуазшэа акун. Икаѡшььза икьшьыз
амѡакэа ркны, аѡсцэа рыбжьара ршьыпқэа еилаѡата,
иааишьклахауа ирылоуп, ирку аѡатлыкыкэа итоу

ауатка ишиашоу рқырқы итартэоит, адэы зегы
рыччабжыы ыкэуп, аҕсыщэа рааигэара иҕыжуеит,
иччоит ижэны иҕсны иҕоу аруаа, аиааира, ацахара
аҕсра аминуткэа роуп, аҕсра ашыа аҕхастахара
иалагази, аспирт афэи уықэдыргылом Каман.

Ааигэа сигэа азэгы дубом.

Зегыаанданхыцрееизыргеит. Агыгшэыгтэҕыжреи,
агэырҕаччареи уажэы азы уаанзатэи аинвалидцэа
рыэны лашыца аҕнытэ иаауеит, уаҕа ирҕҕаз, иршыыз
Каманаа иҕакны ирымоуп. Саб дабаргеи? Саб...Сгэы
ҕжэоит. Издыруеит аамтала хзаанрыжыыз зны ихадоу
рышэарыцара аҕны иааныркылаз, Иури Ануа, ақыта
ианалалоз аан аткэара ззыруз аибашыцэа рынасыҕ
рызбыр акун. Нас егырт рызгыы аамта рыҕшаауеит.

Адэахыҕа хдэылцуеит. Аб Андриа агэарҕ ирц-
такны далсуеит. Аанда дазааигэахоит. Агэашэ аҕны
Мери Пакелиании, ашыеи, асабаеи рылашыыхаа, еи-
мыжэжээз иргэаҕыз лхэамц иҕшаауеит. Ибжыы мыр-
гыкуа дахэаҕшуеит. Издыруеит даараза ихыаганы
ишимоу Мери лхэатэхамцара, аха арыцхашыара игэы
арҕэымшэышэуеит, адоухатэи ахылц ахҕызара амшала
игэамтыз, ауафратэи агэыдура, агэыхалалра, анажыра
аиааиуеит. Дрыцхайшыоит. Изыгэаҕыуам ажэфан аца-
ҕа, аруаа рыцэҕыас лааныжыра. Лыжэсахыркэа икуеит.
Аладара ахь, апатриарх инхарта ахь дирхэазоит,
ауатахкэа руакы аҕны, иахышэартам, атэым лаҕшы
иамырбакуа дышытеицарц, ахымызбагара лзырымурц.
Иралсны шытахыҕа дхынхэеит. Агэарҕ аҕны инас-
кыагыны игылоу аэны хэчы ахь дыццакуеит. Ашэ

Тынчроуп. Иаалыркъаны аган ала икоу ашә ақәақхәа иаатуеит (адамратәи атынчра ақны еилкка игоит атанақы ақәақ- ақәақ хәа атачкым асра абжы) асаркьал ахь ицо амардуан ақнытә азәы дыџналоит. Деилыскааи, деибашьџуп. Дцыркьуеит, атзы инапала икуа аарла даануеит. Амџан зны ацәашьтыргыла даахоит, зных атзы данкъоит. Азал хада ахь дааскьоит. Аръбарахьтәи аган ахь диасуеит. Азал далсны ак-уакь ахь диасуеит, уақа сан дгылоуп. Даангылоит аинвалидцәа рәаҕхьа, сара сықнытә шыәәқәак рақ-ра днаскьагоуп, ибџа сара сахь ирхоуп. Дззоит. Акгы ахьыкам алашыцара ахь ибла кыдхылоит. Дмырмыруа, зеилкаара цәгьоу акы хәо адәылтырта ахь деихоит. Дгаргароит. Иику аиабшьџы ихылаҕа ицәкахуеит. Длакәуеит. Адашьма инапала ишьшьуеит. Акгы изыҕшаауам. Дыцәхауа иеириашоит. Ацәашьы дамтысуеит. Асҕычка икуеит. Еихышьуеит...Абар ацъашьатәы...Еиқәатцәаза ихыз анакә хыихызшәа, ихучыз амцыбз аашьапык реиларсра хнарбоит. Агә-анымзаара ақнытә игәамтны иқаз аибашьџы (иааигәа – сигәа азәы дыкоуп хәа згәы иаанамгоз, ҕымт иқаз агагақәа рыгәта даацәыртцит) дшәаны дқааит. Асҕычка еитәх еихышьыт, аарлаха илашо амцыбз абыҕқәа иркысуеит, ашьамхы ахь ииасуеит, ргәы иқәу анапқәа, иџаџаза еиларсу анапқәа арлашоит.

Коҳ шәан.... – дыцәхауеит. Минутк дааитцахит. Ихы ақны даануеит. Ацәашьтаргылага ақны ацәашькәа зегы аиыркуеит. Иибои? Амумиақәа реиҕш ҕызымтуа, аҕсра ақнынза ишәаны икоу ҕшьџык ауаа – Алекси,

Сониа, Лали, Лида – рыбақәа тцаны, рхаҕыц еихар-
бәбәа иҕаҕшуеит, иҕалаша иазыҕшны.

Аибашыҕы дшынханы даанхоит. Длақәакуеит.
Нас дбалыбаҕо шытахыҕа ддәықәлоит. Дсаахыахан аky
ааиыгымхит. Издыруеит, схы сахуар ауп, атзы сеа-
дсырбәбәалар ауп, симбакуа сивсыр ауп, аха снапи
сшыапи сыхәом, сымч салззаит, садырсызшәа тыҕк
аҕны сгылоуп. Уажәшыта еилкааны избоит иҕаҕшь
-каҕшьза ихы -иҕы зегы зырҕаасто акәыртыкықәа.
Исахауеит аспирт афҕы каамет, уи сбылхатц аргы-
ыжьюеит, сгәы еиланахоит, хшыаҕак хабжьюуп.
Ошыаҕак. Шыаҕак. Ахы, уажәы, сгәы иаанагоит сыҕсы
аанкыланы, – абар уажәы...иаразнак даангылоит.
Ижәахыр ихшыу автомат книхуеит, дгараганеоит,
дмырымруеит:

– Сыҕхәыс... Сычкән... Сцәыршыт... Ооу уара,
иуахау? – Алекси иахы ихы ирхеит хәа сыкоуп.

– Ааи – ибла дыхышылоит, аҕхзы зҕашы ицо
аинвалид, – дрыцхауп, дрыцхауп...

– Дрыцхаума? – амца икуеит, ихыҕыц аҕҕы ытҕоит
– уажәы шәарт зегы шәысшыоит – асамҕал инацәы
атаикуеит, еиштаргыланы дхысуеит.

Избоит Алекси ицәеижы зегы ахы ишкыл-
нажәжәо, избоит зыҕшра зыҕсахыз Сониа дшыхәхәо.
Шаҕа дгәамтцны апатронтра дамхәо, иҕаастоу аҕы
каҕшь, адашыма аҕны ашыаартцәыра кашуп, уа апат-
рон алаҕсоуп, Алекси дымтысуа дтәоуп, Сониа иуа-
фымбжыла дкаауеит, Лали Лиели рыалбырз рҕашы
ицоит. Аибашыҕы ашә ахы деихоит, агәынамгзара

имоуп, иеизыртынчуам, п̄шьѳык рыкнытэ ахбылшыѳ азэы зазэык иахьтирттаз азы, аѳбатэи дихуит, егырт рыкэгаразы апатрон ахзымхаз азы.

Хамацара хаанхит. Зны Алекси хikuшеит. Ахкэа рыла икылжэжэа иказ, иматэа тыжэжэа, ип̄ыхха иказ иѳѳакэеи, игшьаартцэырахаз, аѳстазаара шимаз адыргаха акгы убомзт. Ихы дзыкэтэаз аскам ихшын, цака иѳатѳатуаз Сониа лшья акабара иаѳуп. Дсыхэоит слыцхраарц. Саргы лыхура ѳасхэоит хэа саѳуп, сып̄сы сзеивыгом. Скасы схысхуеит. Лшья аанкыларазы лма-хуар иѳѳэаны иѳасхэоит. Дк̄оит, дт̄эиуеит, дк̄оит дт̄эиуеит. Сан ирц̄бараны илалхэоит:

– Ашьыхэа, ашьшьыхэа сымхэеи! Быбжыы бмырган бара, бѳы иехыбымхын, акуымзар уи бмахуар сара схаѳа иѳысхоит.

Сониа лхап̄ыц еихалырѳѳэоит. Лымч зегы еизганы лыхцэ икылагылоу лыбжыы мыргакэа лхьяа лычхауеит. Мачк хтынчхит. Куакь хагѳатэеит. Хагѳатеира еикэтэеит. Хабалак тынчроуп. Акэа ак̄ыцит хэа сыкоуп. Зегы ыцэоуп хэа сыкоуп. Аха уаангыл, уаангыл...Асаркьал ахь ицо амардуан аган акны акы хэарчхэарчуеит. Ари изакэытэ шэироузеи! Еитах-акааметра.

Абар уѳсы тызхуа аруаѳы, уи хыкэы зазэык ауп имоу: азэы дишьыр ауп, аха зыхшыѳ еилагаз иишьарны икоу дигэалашэом, дгыргыроит. Азал агѳа даангылоит. Иблакэа еиларсны нак аак днап̄шы аап̄шуеит. Азэгы даказам (акуакь акны игѳатэоу

хаибом) аскам аҕны зхы хышышыы ихнахау Алекси
ида. Ғыц еитаттоу иавтомат ирмазеиуеит, еикәикуеит,
итоу апатрон зегы аҕсы иқәирзоит, дгыжьуеит,
игы катаны, азэгы издыруам, дарбан, избан иуал
ззыишәаз, адәахыҕа ддәықәлоит, аҕаса дахынтәаиз
ахь.

Ғаҕсы тамкуа хтәоуп. Нас сан илхәоит:

– Шәхы атыҕ ахь иаажәг ! Шәааҕшы ! Ишәызхоит!
Иршьраны иҕоу ауасакәа реиҕш хрызнеиыр аума?

– Дгылоит азал амацәыс еиҕш дласны далсуеит.
Зны ашәык, нас егы, ахҕатәи зегы ацыҕхақәа рыла
иалыркоит, аихатәи алыкәқәа ылалцоит.

Аҕеңцыыр ахь сыҕшуеит. Амза шеишеуа ажәван
икыдуп.

Уажәы аәбатәи ацх сыцәамкәа ауахуама аҕны ис-
хазгоит.

Сониа дыҕзоит.

Уамашәа иубаша цәаныррак сауеит.

Азыршы аҕны сыржәошәа.

Рашгэарамза 6

– Шэара шэыбжыагафы дыршыт.

Ари зхээз аҕхэыс, лмахээр аҕны аҕбар каҕшыы зныз лнапы ыштылхын, апатриарх инхарта ахь ина-лырххеит:

– Уаҕа, абан, абна дыҕоуп...

Лнапы зегы ашыа ахьшуп. Аҕаса Сониа лыхэра ҕалхэеит. Саниа уажэы асакаса дануп. Аҕақымцэа ирласны ацхыраара иатэу амашына ахь дыргоит. Агээрҕ аҕны игылоу амашына ихуцэеи, ақыдқэа реиҕш еиқэыжыу аҕсцэа рылеи итэуп. Алекси иҕсыбаф Лали, Лидеи адтэалоуп.

Абзиараз, – лхэоит Лали. Тачкэымк даҕроуп, деи-таҕэҕэа. Анашынарныкэафы амашына аус аиыру-еит. Знапы аҕбар аныз аҕхэыс амашына дтатэоит. Аҕсцэеи, ихуз ауааи ргоит. Ауафшасаа ауахуама аҕны ханрыжэоит.

Аб Андриа иҕсыбаф апатриарх инхарта аҕны актэи аихагыла, ишыыхымз атҕамцқэа змоу ауатах агэта аҕны игэы ажэфан ахь инҕуа, иблақэа аартны иышытоуп. Стыстысуа сихуаҕшуеит. Иаразанк стынчхоит. Истахуп, еилыскаар, агэаҕра каамет уантагылоу уи иакэнамго иаразнак узыртынчхо атэы, сзыртынчуеи. Амагэа еиқэатэа, иакҕшыза ишэу адашыма аҕны

аҕсабара иатэым ала ипашэшэза, ейлыҕххауа икоу ацэа, уамашэа иубаша алашара зынҕхало! Азаб-ратэи иҕсра иакэнамго, ихаҕы итынчу ирлашоу аҕышэырччара, назазатэи ахьхэратэ агэыхэара ыкэуп, ахракыра аазырҕшуа ацэанырра аума? Акэхап. Аб Андриа, ас ейҕш иуадафу аамта азгы, имазеира атэы хайхэоит. Иҕстазаара аҕны алабжьаратэ иажэ-акэа, иласу итынчу лашараны ихыиҕи икэуп. Диоуп. Илацэкэа аартуп. Аҕшка ейҕш ицэаижьы ейлҕх-хауеит. Ииашоу, ицкьоу илахь. Аслан аҕштэы змоу изыҕкэа. Ацэашьы иалху иакушэа деикэышьшьаа дышьтоуп. Ихэдацал аҕнытэ ашьа аауеит, иубоит ихы иакэкны ишейхсыз, иубоит дшьамхышгыланы, дшыҕаз, ахы затэы ишиашаз ихы иакэкы ишейхсыз, аха тыцха дымкахаит, ганла дкахаит, нас игэы ааирхэит.

Акредтэи иҕхастахаз аныха сгэалашэоит. Абар иахнардрыр иатахыз аҕенцьыр аҕнытэ ионалаз ахы ашьта, Қырсa изааигэоу ифыза, Иоан Ахьҕы исахьа зныз ихыбаф иаахаз.

Алаҕыкэшэеи алабэабареи рыбжьара аҕахэаратэи адырҕакэеи лабэаба хзыкэшэаз атагылазаашьеи реи-кэшэара ицьасшьоит.

– Арака дахзааныжьюам. Ауахуама ахь диах-гар ауп, – сан саалырҕшуеит, уи Аб Андриа дива-гыжьюеит, илацэакэа лнацэкэа рыла ихылфэоит, инапкэа игэы икэылтцоит, ижэфахыр скуеит хэа дафуп, ифытракэа рытака лнапкэа ашьшьахэа ихэыталцарц

дафуп, ашыартэыра илоу ихэда, ибџа еитцылхырц. Слыцхраауеит. Абџыгагаы ихуамц ахучы еипџш ила-суп.

Минуткэак раамышьтахь ашэа аџхьа ишьтахцаз аџсыбааы иџшьоу ахушей, хазшаз ажэданџштэы исудара икэхаршэоит, икэхаршэыз арбага еипџш иара илцуаз ишьа зегы алабон, икаџшьшьза иашэуан.

* * *

Ахысра иалагоит. Агэатеира салагоит. Схы шџа-мафџызгари? Стэаны сыџшызаауама, ианбаиасуа атыхэтэантэи аамта, уи атыхэџцэара убом. Ианбалго арт иаакэымцзакэа зыбжы го аџжэаракэа калацџхьаза сара сцэанырра аикэтэара? Акы, тынч алашьцара акны ыымткэа атэара атынчра акны, егы умч зегы еизганы аеазыкатцара уалагар ауп хазшаз иџыларазы, насгы харантэ ибжыыфны иаауа даеа дунеик акнытэ, узыртынчуа абжы азызыфрра. Егы ауп ублакэа еснагь ахеитцата анрыхгылоу, улымхакэа аць-ахнымтэи абыжкэа ирхэаеуеит, ухы амчра иакэшэаз агэымбыльцбара итагылоу еипџш иуџхьазоит, аџсра лабэаба инагзоу еипџш иуџылошэа иубозар.

Сеикэхар ауп. Макьана сыџсы ахынзаеивызго. Сыхшыф лашоуп аха снапи сшыапи сымнахоит, акгы камцакуа сызтэом. Ииашоуп адунеи ахагахара сара исзаанкылом, аха икалари, итычым ари аамта хазтагылоу акны хэыртарак ахь исырхар? – агэакратэи

аҕшырала аамта сывзгоит. Исылшоит ацакыра змуо акы анагзара, уи ала сазениуеит сыөнудҕатәи айба-капанра айкәырхаразы иахьынхалап ашьата хада, адин. Уи ус змамкәа анахь арахь игәатеиуа икәыу азәы илеиҕшхом. Уи зегьы рзы ихырхагоу ахәатәыхаттаратә, агәыхалалратә аныкәга акәхоит, иухәар калоит анцәа изы икәцоу усуп, даараза иуадаоу атагылазаашья аангы ибзиоу акы аҕатара уеаназукуа.

Акыр аамта ахәыцра сыкәымшәеит, азбра иаразнак исыдыскылеит.

Ауахуама аҕнытә сыәуеит. Икаҕхо алашара сыбла хнакуеит. Аха зегьы акоуп еилкааны, еилырганы изоит икаҕшьза, амцабз зхылцуа аиалҕатара, ахкәа наҕ аак еилысуа рцарта, акәырша аҕны – истахы истахым салахуп.

Агәарҕ аҕны игылоу аөнхәчы ашә аартуп. Сгәы тыцуа, аөналарта аҕны сааинҕасуеит. Сыөналоит. Атазмц аҕны икнахау апап ишәтатәи кнысхуеит, зны аҕхынтәи, нас азынтәи амадәа, атыхәтәан асудара сшәыстоит. Ашәкәыкәтарта аҕны Николоз ацкәа ины-хеи, ашәкәыи ыкәсхуеит. Ауахуама ахь схынхәуеит. Аҕсы сихуаҕшуеит. Абар сара сәызхуа: Анцәа илҕха, мчы змам ауаа рыхәшәтәа, уи исылаитдар ауп ацкәа уи зегьы сара исыдыскылар ауп.

Икаҕшьны ишәыз адашьяма аҕны сеихәткәыкәланы, схьи сшьапи еикарцәаша ишьтоу аҕсы иахь снейуеит хәа саҕуп. Сгәы икыду аҕар, анцәадзыхшаз лныхеи, ихәдаҕал иалцуа ашьа иалсшьуеит. Каҕшьыла ишәу

аматәа сгәыдырбѣәала искуп. Аныхәара – анцә-
аишьапкра сакәымтцкуа саѣуп, тынч ашьшьахәа скәын-
дкәындуа ашьаартцәыра иаганы икоу снапкәа сыз-
бьы иахьысшыуеит, сылахь, сыцлымхәа. Исхьысшыуа
снапкәа схы-сѣы ана-ара еикрамкәа иашәоит.

Сшьапы сыкәгылеит сөыѣѣәаны, сшьамхышгыла-
анза сзыказ ааста: еиха сыхракхазшәа, исыцлазшәа,
сзыкәгылаз адунеи, ахәаа иахытыз, сзыкәшәаз аґагы-
лазаашьа зеакәзыршәаз, аха кәнагала, ахымѣаґгашьа
еилызкааз азәы еиґш. Ғыц ииыз, 27 шыкәса зхытца
Камантәи аґхәызба, Манана Ануа сакәзам, алґха
змоу аґхьагылаѣы Аб Андриа иґсыбаѣы ахьчаѣы соуп,
абцъар затцәыкны исымоугьы, аґсыбаѣы, ауахуама,
сара схата сыцкъара ахьчара ауп. Аб ишәтатәы ашь-
ала ишәыз, зеилкаара удаѣыз зыѣнутцка ихахәхаз,
ицәышыз ахаѣы.

* * *

Даараза зѣаґшра цәґу азәы соуп: схы ианркны
сшьапы аґкнынза хшәтатәы исыкәыршаны сылахәоуп.
Акгы ззымхәо, ишанхаз еиґш сгылоуп. Сжьы аґкны
ишәыз ашьа ануп, ииатцәоу азмахкәа иаарыкәыршаны,
чыдала иналак аалакны идыршкәакәазшәа.

– Бца, бѣы зәзәа, – рнапкәа кьо исыкәкаауеит ар-
уаа, угәы иаанагон, раґхьа игылаз мамыршәагак, ма
аґсахак рґырыргар ртахызшәа.

Сыңымшыкәа рытакатә сыблакәа ышьтхны сна-
реагышит.

– Мап, – атак рыстоит сеимацьыхәза. – Аб Андриа
ишьа хара хзы игышьоуп.

– Агышьа, агышьа...Абар шәара шәыцкәа – изыхәо
ататын аццышә икәдыршәшәоит, ататын хтәакәа,
асгычка блы зеггы агысыбаа иакәыргысоит.

–Икашәтцой?–сгәаауеит, –уажәыцәкәа шәпапроскәа
шәырцә! Ауахуама шәыфныц! Агыхәагылаа игысыбаа
ахымзбаргара анцәа ишәцыишьом, шәаххәоит.

–Улыхәагыши, ари, –исывагыжыуеит, –улыхәагыши
изакәытә гәдуруо илымоу, иззы? Еигыуп азыхь ахь
бцны бталар, ибыхышыу ашьа брыцкьар. Ауаагысы
беигышхар иегыуп. Издырада быгышзахаргыздыруда.
Ахы ибтахзами?

– Азыхь ахь шәцома? Акыжреи, аеыкәабареи азы? –
сгәы атаны хьаак сызцәыртит, мап, мап, мап икалом,
– игәатеиуа, ишакышакыо рагыхьа снагылоит снапкәа
еитцыхны.

– Избан?

– Избанзар, уи ус баша зыхкь акәзам хазшаз изыхь
ауп, ацъашьахәыратә амч змоу Кырса изы ауп ...
Аныхәаацәа роуп уака аеыкәабара азин змоу...Сыгәра
жәга, ихашәтца...Шәшьапы мацара шәырбаазар, Васе-
лиско ацкәа лзыхь ааигәара икоу шыала ишәу ахахәкәа
шәырзааигәахар, даараза шәаххәоит.

– Изакии бара бызәу? Бызлацәажәо иаанагои?
Арахынтә бахгырци! Амәа, амәа хат сымхәеи!

* * *

Ишәоуроуп, амцыбз зыхкьо ахауа ауахуама ат-замцкәа рыкны иффыбааҕсха икыдхалойт. Аҕсцәа абаара иафуп, Каман ианкәдыршаз амш аены, ақәа илеиз иарцәаакыз адгьыл акны, азиас иқәнажыызшәа, уажәы ҕхынгәынмза акәыркәа ашора амра рықәшуа тынха дызмам аҕсцәа кажьуп.

Аб Андриа иҕсыбаф иҕшьоу ахәша афыфы хаа алтуеит. Анцәаихәара саакәымтцакәа сафуп.

Улымха тызшьаауа акаара саанарҕшоит. Иахья инаркны Акәа Каман иажәылеит, ақыртүа аган – ақыта акны икоу аҕсуаа реидгылақәа ирыжәлеит.

Стәаны схәыцуеит: Сынбаҕсой? Уажәы аку мацк ашьтахь аку? Ғытрак аамышьтахь, минутк сҕеиҕш иахысыз изахьзом. Сыҕстазаара зегы имфаҕысуа аминут иалазоит. Избанзар, исхызгаз ари аамта хычы сымчи, сгәамчи зегы ақәсырзит. Аминут уи ус баша ииасуа аамтам уака иалоуп ҕсра зкәым назаза икоу аамтагы. Уи амшала уҕстазаара, унасыҕ зегы иахьцаз узымдыруа аамта иалазоит.

Схы шҕамфаҕызгари, уи зынзагы исыздыруам, сшьафа аргылара сахымзаргы калойт. Исзеилкаауам иахьынтәауа узымдыруа иуымбо, агәыр аҕынца иакроу акы уцәаужыы ианалало, уҕстазаара зегы анықәнаго? Ма ишҕазури ауафәтәисатә амч занзагы исылззаны ианыкоу, сызкысуа атызқәа зегы иара уака еилахәаша ианцо?

сыкәфылтуеит, Манана бааи арахь, Манана бааи, анцәа игәаҕхара нагзахааит Аб Андриа иган аҕны хаҕцаагы хаҕсааит. Сыбалкәа алаҕырз рхыжжыла слыхәоит:

– Истахым аҕсра, истахым аҕсра...

Ғыц исымоу ахықәкы агәыхәтәы сыманы сахьынх-алоит, уи анагзаразы иаҕсоуп аҕстазаара:

Уацәа ҕхынгәынмза 7 рзы Иоан Аззахыҕ иира иамшуп, Аб Андриа иҕсыбаҕ анышә иататәуп.

* * *

Ииашаны ари цахным алегион ауп. Ирҕырхагеи сеимыжәжәа сеимыхразы? Ргәы иаангоит слаҕшхыр-ҕаҕуп хәа, аҕәарталх, ацъныш мчы змоу иуаҕым азәы соуп хәа исыхәаҕшуеит, аха иецәкакараза икоу аблақәа рыкнытә амца ахылтуеит. Ииашаны агәра ганы икоуп, иаастаххар урт идыргыло шыаҕацҕхьаза аҕсра ашьтацара амч сымоуп хәа. Ауаа алаҕшхырҕара рызура, блала рытәкәара, рынасыҕ аҕсахра абарткәа зегы рынагзара амч ду сымоуп хәа ирыҕхьазоит. Ичыдоу алшарақәа сымоуп. Аҕеипш сызбоит. Ахәыц-рақәа срыҕхьоит. Ацәҕаҕцәа рхымҕаҕгара сара стах-хара ахь ииазгоит. Ус ргәы изаанагоит?

Уи изыхькьаз, шыжыьмтантәи ашәира ауп, азы ҕшыа ахь ицаны италар зтахыз ирасхәаз, избанзар аҕы иашьны иказ ицаны азыҕшыа италит, уа изтаз

Акэантэ идэыкэыртпаз ахеитцаца изтаз азы агэта ипъ-жэеит, хазшаз иахыирхэит. Итаз рыпъшьбыкгы тахит, еимыжэжэа ицеит.

– Изалбдыри? Иарбан мчу ибазхээз? Ацъныш? Акэыртлах?– ауахуама ашэхлымс акнытэ исыкэкаауеит, сааигэара ааира рзыгэабуам, бызустада? Ихэа, их-ахэа...

– Сызустада? – тынч атак рыстоит, – адоухатэ хафы, ахэатэхатцафы. Ишэылшоит, Аехэшьа Мариа сашэхэар.

8. Диодот

– Аеага хтаххом. Абаха алагы имарианы икахтоит, аурыс Александр иахь ихы наирхеит Даур Зыхуба, нас аеага нак ишьтеитеит, имахуаркэа җхьеишьшан, “Аргылады” исахья, аргыларатэ аказара ала инагзаз, атзы зеггы амраташэаратэ аган акэакь акнынза иахьяныз, еишьтаргыланы иааирхэит еикэатэаз, икэымшэшыз анышэ аҗахракэа.

Анышэ кэымшэшышын, имариан. Абаха аҗы адгыыл иналашышы ицон. Ирласны, гэыкала аус руан. Иахбоит аҗы шаанартыз итшэаз ахыкэ. Хучы-хучы аҗылгдкэа, ииашаны икэхауан җыц иҗказ акъашана атца акнытэ идыршэуаз анышэ. Даур Зыхуба акъашана аганкэа еиха иҗэҗэаз ашьакакэа рыла ицаиргэеит, имахэҗкэа ыкэырҗэҗаны инапы риашаны, иеыриашаны иеышьтихит, афырхэа дынхыҗеит, иматэа иршэшэеит, шэаала хэа хаихэит. Ауахуама ахь ххынхэит.

Лашьцан. Агалабахэаҗэа ртыҗ тынч игылан, итацэза, аҗшьаратэ атыҗ ашэ акны иаркыз ацэашы иахылтуаз амцабз цырцыруа ианҗхалон акэыршэ зкэыршэыз, имтысуаз ахэаҗштэы змаз аҗсы ихаҗы. Хэзааигэеит. Ашьал дылаххэит, хынтэ азал дакэх-

аршеит, ахы зыкәшәаз атызкәа, асаркәа змамз акио-
ткәа цақа икаһаз, Лускуым ацкәа иааиыкәыршаны
икаҕсан. Нас адәахы дәышьтахтит, ауахуама хынтә
хақухаршеит анышә дахтит.

Ицәылашон. Ғыц иртәыз ақьашана аган аҕны
хшьамхышгылеит. Ацх тынч иҕан. Даур Зыхуба ғымт
диыхәаҕшуан, акыр инаскәамгакуа ихәарчаруаз аурыс
Александр, уи атәымаҕи, ажбахәеи ҕәбәы'хычкәак
иманы, ақьашана аҕны аҕьар ақәыргылара даҕын.

– Ааи, аиашазы, – иаатырқьаны далагит, – ишә-
гәаламшәазои абжьагаҕы адәахы ддәылзгаз? Иар-
бынотриадс дызтәыз? Иҕшра шәгәалашәо?

Мап хәа схы аасырдысит:

– Зегьы еициыз ракәызшәа еиҕшын.

Ихы -иҕы аалашьцеит. Имагә ақьышә ала адгьыл
ацәырҕьра далагит.

– Егьаурым, – чыдала шәарт – ажәа шәыстоит сара
схата дсыҕшаауеит Аб Андриа дызшьыз, сара схата
силгоит.

Сшәаны сыниыхәаҕшит. Ғьытрак сыбжыы атыгара
сылымшеит, нас снапы насырххеит, сеилашит, акы
иахәара сәазыскит:

– Ахы, иухәо закуи, ашьаура абжьагаҕы иҕсы
атынчра анатом, еиха иаҕьырхагахоит, иархьынтоит.
Ахьырхәра азин хазшаз мацара иоуп измоу. Хазшаз
инаигзоит хыхьынтә атабыргра. Хазшаз дахьирхәеит.
Ацәымҕаразы ацәымҕарала атак аҕатцара Аб Андриагьы
ақәитра уитомзт.

Дысызыҕруан. Дхәыцуан. Сахьхәуеит ихәеит иа-
илкааны.

Еилыскааит игэы итаз.

Зежэ шықәса зхыцуаз ачкөн қыпш иакәун. Аибашьра ианалага аены ианркны Гәдотатәи аштаб ахь днеит абцъар иоуырц азы, ацәгъара иакәшәаз иҕсадгьыл излаилшоз ала дацхрарц азы, ихатәы дгьыл, изыхь, игэы иеанымкуа, нхыцынтәи ампытахаалащәа анакәлаз, аҕа ируаа ыкәихырц азы. Ускан ар -аҕхьагылащәа рыдтакәа рыла, агәыцьбара игэы иаанакон аҕа дызустаз идыруан хәа. Уажәы издыруамзт. Аилымкаара даргәакуан. Агәрамгара даршәон. Аиаша ашьақәыргылара апатос, игәыхацара дажьон. Ихы итагыжьюаз азцаара, атәыла ахақиттәра алозунг ала еибытаз, апсевдо апатриотра аидеологиатә атәгәыр сағашәама, атынчра инатомзт. Исгәалашәоит ицәадытзызаауа аҕыч еиҕш, рыцхашьарада ашьа зәашы ишьны икажьыз абжьагафы иҕсыбаф данахуаҕшуаз. Ихылҕа ихыхит. Ихы лаиркәит. Инацәкәа иззахаратә ацъар ахь инаишьтит. Пҕхынгәмза 3 рзы азы дзаахын Диодот ихьзартит, Гәдота ауахуама акны. 4 рзы Каманка ажәылараз адца иоуит. 5 рзы Гәымста амч зтахыз, акәылащәа, ихатц-хатцауа ицәытаз ршьа акатәаразы дыиасит. 6 зегьы бзианы икан. Иарбынзаалак зцаарас иказ зегьы ртак мазеины иман. Акы азы ахәыцра икәшәомзт. Ихала иалихыз аибашьра акны агәрамгара имамзт. Ахыпҕхынгәынмза 1 азы еибашьюаз ифызцәа рыла еиларбгаз ауахуама афналарта ашә акны, еибашьюаз рнапы ала иршьыз Аб Андриа иҕсыбаф акны даннанага, игәатка акы аеаҕсахит, ихазхит, еиҕкааз атаскәа ихаосхит, алогика – иабсурдхит, ишьата итыззайт,

адунеи гьежыт. Икалазеи? Иаанагози атэыла афыхра.. Атэым жэлэр ракум, динхатарактэи аешьцэа рыла, итахымкэа, имхэыцкэа акум, иазгэатаны адоухатэ уафы ишыра... Аҕа зыхьыдаз... Аб Андриа... Иарбын дгылыз иихьчараны дыказ... Абжыагафы ишьала ишэ-хаз...

– Уи калом, сзеиабшыуам, – дгэакуан, – истахи ара?.. Сзыкеи ара?.. Ари аибашьра акузам амчра ахар-хуара ауп ауафы ишыра...

Акаамет дакэшэаны дыкан, игэыбра ицэызны, дгэ-амцны.

Дтэан. Дхэыцуан. Иаразнак ихы дөахеит, алашь-цара иатэахыз агэарҕ, ауахуама ахэаҕштэы атызкэа, аҕенцьыр иаакыршаны азахуала икатаз аркыақыкэа, ахахэ иалхыз ашэт ыркыақыкэа амра накэҕхеит. Аky аарҕшра атахызшэа. Нас ибжыы ларкэны даацэа-жэеит..

– Ихэдацбал ахыаадырхаанза, ддыршьамхышгылеит, иныхэара аан иазцаазаап: “ахы абжыагафы, ихаумхэо, изтэыда ари адгыыл аҕсуаа раку ақыртцэа раку..” Иара атак ритит” “Ари анцэа идгыыл ауп”.

Дгылит, Александр аурыс ацбар акатара далгахьан. Итцаауланы ицарцит анышэантра агэтафы.

– Абзиараз, аехэшьа Мариа, – ...исеихэит Диодот, – аштаб ахь ххынхэыроуп уатэы хашэзаануеит.

* * *

Ашатб. Ахых. Акыта акны еизаз аҗсуаа арратә
рыштаб, хара хафны актәи аихагыла акны ускак
иҗхастамхаз ауатахкәа руак акны акун иахьрымаз.
Избан..Аргыларә абейара, аҗшзара, атыҗ ахыҗоу
хаҗәыцыргы, җхынгәынмза 5 иҗкалаз ажәыларә ахахә-
ахахә акны иаанамыҗбит, даараза иртаххаргы, зыб-
жак еиқәхаз фнык җьаргы ирзыҗшаауамзт.

Каман иҗцышәхаз арбгарақәа рқашана еиҗшхит,
иуафыдаз тыҗхит, иҗсыз қытахит, уаҗа аҗстазаара
хычы узырбоз акы аанымхит, абзаара зегы ықәыз-
заит. Афны-агәар зегы ықәыззаит. Аибашьфәа зегы
тахит, шьоуқы ажәыларә аан, апозициакәа рфы,
шьокых-атқәара ианақәшәа аамышьтахь. 32 рқнытә 23
фык аруаа рышьра, иблыз, ирфәаастаз аҗсыбафқәа рзы
ирзеиҗшыз анышәынтра тыржааит. 23 фык иршьыз
анышә иартит (чыдала Адам Гвичиани дрыцхаршьейт:
иарҗьа шыапы хәын, излаилшоз ала дахфәагылан,
ихатәы фырхатаралей, игәымшәаралей дҗьахшьон,
пату иықәхҗоит рхәон аҗсуаа). 9 фык тынч иалыргеит.
32 фык зуҗтацәаз рынысыҗи, изыз рышьатей ахыннатә
изуҗтаз шыақәыргылан. Зегы, азәы ида. Уи азәык сара
саб Иури Ануа иакун.

Дабаргей? Изыруи? Изакәытә хароуи иқәырыҗтаз?
– амш зегы абарт азҗаарақәа схы итагьҗьуан,
фымтзакәа, ессы минут акы сазҗшын, сылацәнҗтаа
цыҗхьаза сытрысны сааҗшуан, сшыапы сықәагылон,
издыруада шаҗа мшы җыз смыцәакәа аҗх схазгоиҗьҗей
абас гәатеирала. Сыхәцә икылагылаз ахьаа цәгыла

исхызгон. Снапкэа сфон. Сан даасырпшыр хэа сшэон.
Аха исыздыруам лара лхата дыцэазу?

Ибгэаларшэа, ибгэаларшэа хэа схы иасхэон. Уа-
жэшьта бхынхэит. Амач-сачгыы зеггы бгэаларшэа.
Блахынцаратэ минуткэа рыпсы рхата, ауахуама ашэ
апхэа игоз амагэкэа, атчкэымкэа рыбжыы анбахуаз,
баб абжыагафы иаразнак дихэапшит, ашахатра аниоу
аамышьтахь аоналарта ахь днеихан, ашэ ааиртит.

Аоһуцка оһнамлит. Аигэа-сигэа акы рызбон, ақэы-
цэма аштэкэа реипш баб икэшаны дыркит. Равтоматкэа
зеггы ирмазеины иркын:

– Унеи, унеи ушьапы ейхыга! Уласы схэит!

Сыблакэа алашьцара рхылит. Зеггы ейлахэит.
Акэаара. Акэыжра. Ахэара. Ахатэы ахэара:

– Дныхэа, дыпшыа, Аб Андриа!

– Анцэа уихьчааит!

Итабуп, абжыагафы! Апшыара дахьзеит, илахь – иць-
ымшь изатэит, абцъар ашьхэала иааиысуан блак змаз
Иури Ануа иган дкарыжыаанза. Ааи ддырфаастеит.
Ифы азганк ала ибла ацэа еидчабалон...

Ибгэаларшэа, ибгэаларшэа! Бхы афы иаабгаша
башьтала, хэыцрала, хшыола базнеи, былапш ихыга
баб!

Ашэ нхыц анакэ хын. Ажэоһан ашьапы ала илы-
баазшэа акун ишылакэыз. Ақэыршыо фэбэа леиуан.
Ақэа илалаз ицеит. Иури Ануа ишьта аанда, агэашэ
афны ишьтабеит.

Дабаргеи: агра змоу ауаа уаанзатэи рхыцэахырта
ахь аума, Гэымста арха ахь? Иззакуи: дыршьразы аума,

иазцаарц аума, Гэдотатэи аштаб акнытэ адца роуаанза мазала абахта дтаркырц акузар? Иури Ануа ауафышасс иаанкылара ртахызу, ма ршьа рур азы дыргоу?

Базхэыц, хшыфрала базнеи, аихшьаала азуы! Зегы реиха ибзиоу, аха ускак ииашам аверсиа ала балага. Базхэыц, икалит ацьашьахэра, доурыжьтит. Икалар камлози, хзыхьчо диқэшэар? Изыкамлози. Аха ихылти-ипҕхэыси аанижьуазма.? Даурыжьзтгы, ибжы мыргакуа иуомзт?

– Елкаарак сыт Диодот...

Диодот ҕитуамзт. Атыхэтэантэи аамтазы зынза ҕитуамзт. Дхэыцуа илахь ишьшьуан. Адашьма илаҕш ахыигомзт. Сара сыбла дыхҕшыломзт.

– Ибасхэари, аехэшьа Мариа...

Иихэарызи? Иури Ануа ишьта аҕсцэа рыкынгы имбит, аицынхарта, уажэы атакырта ахь ииагаз илашьцаза иказ акны, аоны атка-абункери, Гэымста аҕыкэ абнаршэырагы, уи зегы хэыца-хэыца еимидеит, кэакык аанимыжьбит. Аруаа зегы дразцааит. Акыта зегы ааирхэит. Акгы илымшеит. Ажэылара казцаз реихарафык Каман аанрыжьхьан. Иаанхаз ма акгы рыздыруамзт, ма аиаша ахэара акнытэ реааныркылон. Избан? Иури Ануа шьтамтада изра цэара мазарак азы иртахызтгы аруаа? Избанзар аруаа иртахын, ирыцеибышьуаз икарцаз ацэахра азы акум, рхатэы цэа аикэырхаразы Иури Ануа ихыз табу акэырцарц азы акузар?

Амаза аилкаара! – схи интагыежьбит иаразанк.

Абар аҕыц амзыз. Абри азы сыҕсы нхар ауп.

* * *

– Шыжьбзиа аехэшьа Мариа !

– Мшабзиа Диодот!

Ғыц игылоз амра ашьха акалта акнынза имнеицыт, аха Даур Зыхэба инапы макэан хучык аркны дахтааит. Хаки аҕштэы змаз абҕыцкэа зныз арратэ иикэеи, хыхь ацэахэа ецэакэа зылгаз гимнастеркеи ишэын. Аукуы иакун, изынҕшылоз, уаҕы еикэак. Илахь лашаза, ибла тыччауа, ихы иҕы ииашаза, иҕшзаза. Ихы иҕы иҕты ыкэышэшон. Ихыхэоз ихэхэы еилаҕата. Ихылҕа ихыхит. Ихылҕеи, иабцъари адэахы иаанижьуан, аоналарта акны.

– Шэышҕакоу? Зегы бзиоу?

– Ааи, хар хамам. Уара уахзаазгеи, Диодот?

Аҕышра ахь сцаанза, саакыдгылит, шыжьхьа шэзаазгит, – иикыз иамакэан акнытэ аконсервтэ банки, ачасакэеи, цэакэаки аишэи икэитцит. Иара ихэтэ аҕсыз аконсерв. Иара ича ҕата. Хара хгэарҕ акны иҕыхыз ацэа.

Итабуп, Диодот!

Изакеытэ хьтэгэы имаз аҕсуаа рлашарбага, 19 шыкэса зхыцаз Афон ҕыцтэи Даур Зыхэба. Дыхэчыдду зегы уи изы иныхэон. Иҕшра азы, аецэахэы чкэнхэа ишьтан, ишыкэс амачра азы, рашья еитцба еиҕш ихылаҕшуан. Рыбла дыхшэылар, дхыргомзт.

Акгы, аехэшьа Мариа...Ибдыруоу?.. Издыруан ицыба акны ацъаркэеи, аныхакэеи цэахны ишимаз. Аҕсуаа рыштабс икатаны ирымаз зытуан алыөрны

иказ, атызкәа былны, адашьама акны мазала еизигаз ипъыхашәаз зегъы, ақәаршықкәа, афъхынтәи амш – ашоура, анахь арахь ихатқатцуаз аруаа ирцәынхаз.

– Ашәкәкәа аазгаргы сҭахын аха...

– Сыбла иаахгылит атзы икыдыфрыз акны иатцажъыз абиблиотека. Иаакыршаны ана ара икажъыз атомқәа. Ипъеыз афенцъыр фъеақәа иырлажъыз ашәкәкәа, урт зегъы атыхәтәантәи рыфъсы рхыргон. Ацәахәақәа рыбжьара амистика еипъш узыпъхьоз ажәақәа шытам-тада изуан. Еибгазшәа ирбоз зегъы рықәгареи, рыфъ-реи иафын.

– Еибъуп аныхәкәеи, афьаркәеи ауахуама акны ишәтәахыр. Аоны ааныжьра иафсам. Аоны.

Харт “хәоны” уажәы ауахуама акәун. “Харт” уажәы сани сареи хакун. Зны Иури Ануа ионы зыхъзыз инхоз рыкнытә иаанхаз, зқыла ихәыз ажәфан атака, еиларбгаз аоналарта ахьчон, агәыхалал ибабаза иказ ахьчала.

Ибгәалашәо? Сара схы сазцаауан. Агәарфъ етәа. Агәилшәт фъшәтәы рацәала ифычаз абахча. Ашәыр зәаз атлақәа. Агамак. Ишәыз ашәыр иакәшаны быз-ззы хәа зыбжыы гоз ашьхақәа. Абъыцқәа рыбжьара ирылфъхаауаз амра ашәахәкәа. Иаразнак амца, ақәа, анакәа, схатәы бжыы, уи слымха тнашьаауан: “Араб, Аппачи”...

– Ала атәы акы соумхәо Диодот.

Иихәараны икази? Даур Зыхәба афъпъшырта акны даныказ игәамтны иказ ахьчала, азыршы ақә-ыртәазшәа ихәытыфрит, зыбла хәытареыз аруафы ицх-арц игәйдлеит, ашьтахьтәи ашьапкәа ирықәгыланы

Игэамтны и́каз аруааы алахь абцъар адкыланы деихсаанза, мачк иаангылит, ахапыц хырцъыцъра иа́кэыцит, нас ахы шьтнахит, игэыроо абжы нтнагеит, азы зхыз аблақәа, ауааы игәақрала, ирыцханы инифеапышит, ашьтахьтәи ашьапқәа инрыкәтәеит, нас...

– Апыхатәи ашьапқәа рыла ахафы атәахит, – ии-хәоз далгеит Диодот.

Сыбжы мыргакәа сихәапышит пьхынгэынмза 4 сгәалашәит.

Амацара иаансмыжыыр акун, – саахәыцит, – зын-за амацара иаансымжыыр акун. Схынхәит азал ашь-тахьқала, сгәеигәеиуа, атзы а́кны игылаз а́кәардә а́кны мчы сымамкәа сныкәтәеит.

* * *

Диодот Аб Андриа иитәыз, ахәамтапышыа истит хамтас, ацара дыццакуамзт.

Акы басхәар стахуп – ихәит.

Ихәлон. Иуымбоз акылтәарақәа ры́кнытә ионапыхоз агагақәа, ауахуама ионыпыхауан.

Иаразнак ахыс бжыа геит. Автоматтә абыжықәа, атрилериатә агәыр-гәыр бжыы иапысахит, азал афосфор пьштәыла иаалашәит. Нас а́кашь иапысахит. Ақәыпышыра зқыла еи́кәышеит, ажәәан ахракыра улымха тызшыаауаз абжыла ипжәеит. Зсаркыа пьез апендыр, ионалаз ашьацма еипыш икапысит, инаскыаганы ибылуаз амцабз атзамц инадыпхалит.

Иаразнак аган ахь сыиасит. Иазгәатаны, сылмха а́кны ипжәаз абомба, ацпыхьқәа, арпжәагақәа,

ахысрақәа зегы сывызгарц азы, ааи аиашазы агәра згон, ашьамакатә азенит абомбақәа, амчрақәа зегы зхы иазырхәаз артилериа сара исыкәкызшәа. Имачыз, ма идуыз арпҗәагақәеи, ахысреи ауахуама аоналарта ахь ирхан, арратә аманеврқәа ианрылагоз харт уака хатәан.

Шәтыпҗ шәымпҗсахын, шәымтцасын. Баангыл бахь-ыҕоу, сыпҗыс хәычык иансоу Диодот ибжбы сахаит. Ашәарта ххысит. Аха ахауа акны абылтәы афәы гылан, минут аҗхьа имәапҗысыз аҗжәарақәа рымшала адгыл тцысуан, аргылара тцы-тцысуан, ихы лаиркәит, ихыиҕы инапы аҗыриkit, ма ухәда унапкәа акуршо, аха аинстинкттә ичыдоу атысарқәа, насгы анеиааира занза икаумтар ауп. Еилыбкаау? Аехәшьа Мариа.

– Еилыскааит, Диодот.

Мацк ҕымт хгылан.

– Аа, аиаша, – атыхәтәаны исгәалашәеит, – акы ухәар утахын.

Ихы иҕы аахәашьхит, дааитцаҕәәеит.

– Сызлалагогы сыздыруам, аарлаха еилукааратәы акы ааихәит, макьана имызбыцызшәа, ихәаша изы-еикәыршәару, илшару, – ибдыруо- ажәытә хтысуп. Цасла исхаштыр акун, иагьсхаштит, аха шыжыы инаркны пҗсаха снатом. Сыпҗыс снаршьом. Сыламыс иауам...Ишпҗабасхәари...Гәдоҗатәи абахта сыбла их-гылоуп. Ашьа. Аҗхзы. Асаба. Цака икажыыз ауафы пҗшра змамз куацк хәта кааметк, игыгшәыгхаз ауаа рыгәта ишьтаз, ихыи иҕыи зегы ишьаартәыраха, ибәақәа пҗыхха атәкара иакәшәаз ақыртүа аруафы,

уи... – даангылит, аҕхзы зыкэтээз илахь ишэыз игимнастрка ала ирбейт, ибжыы ҕсахны дналагеит, снаскыаганы сийхэаҕшуан. Избоит рыцхашьара рымамкуа дзырҕкоз. Ршьапы атака дкажыын. Ғата – Ғата деимырххьан. Арыцха уи аҒагылара акум, инацэкьысцэкьа изыртысуамзт. Мчы змамз, ишэыз кэыжэ-кэыжэ, акды еипҕш адгьыл дыкэжыын, ихаҒы еилыҕраауан. Иҕеыз иҕынтцеи, ихыҕыцкэеи рыкнытэ ашьа иҒашы илеиуан. Имч зегьы рыла иаархаз амагэ ашьхэа икьыра быжыы аатнагон ауп. Дыҕсы дыбзаха дкажыын дымтысуа. Зегьы акы акун иаакэымтзакэа исуан. Ршьапы, рҕачкэым, ашэакышьхэала. Инапы иха иакыршан, ижэақкэа еитакы...“узихэаҕшуеи?” ибжыы нсыкэиргеит азэы, “угыланы уихэаҕшуеит, унеины дзыумпҕкои? унеи уиыс, иҕэбэаны уиыс, иҕсы тыршэа, агэымха, алахша” ай, ай, рыбжықкэа неиларҕсеит егьыртгы, “уааскыа! утысы! иумахазеи иуархэо? “ Исылшом сара. Убаскан еилагеит. Икэаауа иаасыкэшеит. Рхы рҒы еицакьахит. Рыблақкэа каҕшышьза икан. Ажыакэца ҕштэы рҒатэаны. Рыхэда адақкэа ргыланы. Аҕхзы рҒашы. “Уара ажэдан акнытэ улбаама?!” Рхаҕыцкэа аҒы рыцгон, “улымх-агы иамахаци дара икарцо? Рызегьы еиццэажэон, рыблақкэа рыла скылыртэон, зкыла захара цэгьаз, Ғыла иузымхэоз, акааметрақкэа зегьы абирак каҕшыы еипҕш идыршэшэуан сҒаҕхьа” хахэса амш рылыргоит, иуахауоо? Нас амца рдыркны амашына акуркэа ирыдҒахэаланы, гэакрала иршьоит, нас амшын иартоит. Зцэа зтэым рымгэа ҕыржэоит, рымгэа итырго

ахылт, ҕыц ийыз аҕшқацаа атэы иахартоит еилукаау!
Ауаа ракузам, архэацаафкэа роуп, ала ааҕккэа,
ахаиуанкэа...” Амца осыхкэит, сыхшыо лашьцеит.
Сгэы сыхэда иныцагылит. Сыбла аҕэысра сахымзакуа,
адгыл аҕны еикуацаашо ишьтаз сидгылит. Сшьапы
дэыкэстеит, ахы иуоуит! Уух уара уух, ари амш
злыжэгаз хэхэшыцэеи, ханацэеи, хэхэсацэеи рзы ауп!
Зымгэа ҕыжэжэаз зцаа зтэымз рзы! Атэы иахашэцаз
аҕшқацаа рзы! Итахаз абызцаа рзы! Ижэблыз ақытакэа
рзы! “Убас, аферым! Уиыс уиыс итегы уимеигзан!”
Ухы ухызхашаз абыжкэа рыла сгэы шьтырхуан...

Иаразнак дтынчхеит, ихы инапы атаиргэеит.

Уажэы агэра зымгеи, ихэит атыхэтэан, ииашоуп
ауааы игэнахара сыкэым, макьана азэгы дсымшыыцт,
аха зегы акоуп азэы иацкыыс сеиҕым.

Сихэаҕшоит, даараза дрыцхан, аркьиара дашьтан.
Абжьагааы икьашана аҕны имацара аанхара идысгалит.

– Уца, Диодот, уиацаажэа, угэыхь иахэа, угэафра
ауаз еиҕш иахэа, агэра згоит уи уартынчоит.

– Ибзиоуп. Адэахы ддэылтит. Даныхынхэы
дыштынчхаз здырыц азы дааҕышэырччеит. Изды-
руан, сааткэак ашара иалагаанза хааниыжбуан, хаиба-
дырижьтеи жэамш рыоһнуцка, ессы уаха хзаанижьлоз
еиҕш. Аха зегы акоуп хчык даеа акала избит.
Икалеи? Иаразнак исызцэыртит уамашэа иубаша
ацаанырреи, шьата змамз аилашра амзыз ааилкаара.
Исеилымкааит, сызгэаҕэази. Аилашраз ичыдаз амзыз,
тасла исымамзар акун. Диодот дцалон, нас шьыжыы

ейтах дхынхэйрц. Зеггы ꞑсахра амамкуа инеиуан. Еиꞑшыз ажэакэа, еиꞑшыз атысракэа, еиꞑшыз ацэанырракэа. Аха абар ахафы, алаꞑши, ахэамтеи... Иаразнак издырит, сыхшыф уацэꞑья илашахазшэа: иччаꞑшь, ааи аиашазы иччаꞑшь акун, уи ичыдан, гэйрфа змамз ихафы, агэйрбьара акум, акыр итцааулоу, арыфшыга кэзтаз еиꞑш араатэи алашара зхылцуаз акун. Ас еиꞑш иꞑышэйрччоит назаза хэа ианейдыцуа аан ус ауми, саахэйцит.

– Аштаб ахь уцар аума? –иаарласмны сиазцааит.

– Мап, аꞑыꞑшра ахь, шыжыы саакыдгылоит... хымꞑада.

Акэардэ икэыз арратэ ихылꞑа аашьтыихын, адэ-ахьыка ифэнеихеит.

– Абзиаразы, Диодот.

– Абзиараз, аехэшьа Мариа.

ꞑхынгэынмза 16 ыкан. ꞑхынгэын мза 17 рзы Диодот ауахуама ахь дмааит. Шыбжьонгы дмааит, хэйлбаеагагы дцэырымтцит. Ауыха ауп ианеилах-кааз, Каман ацха акны икалаз аꞑжэара аан еилахаз ацха атца, арбгаракэа рыкны цэгьаꞑсышьала ибфакэа шеизыргаз атэы, 19 шыкэса зхыцуаз Афонтэи арꞑыс Даур Зыхэба. Акэа акнытэ иршэыз “турс” аꞑыꞑшырта ыкэнахит. Хфык аруаа еимкэнажэжэеит. Азэы иꞑсы зтаз анышэ данатит.

– Ари агэнаха ауп. – ирхэит аꞑсуаа, – аха хара хабжэара зеггы иреиꞑыыз итахара шатаххеи абжэагафы ишьра агэнахара акэхра азы?

– Исгәалашәоит, 16 ауыха азы, ханеипъырцуаз си-
азцааит:

– Аштаб ахь уцар аума Диодот?

– Мап, аҕыпъшырта ахь, – атак сиҗит, – шыжыы
сышәзааиуеит, араантә шәықәзгоит. Мазала шәалзгоит.

– Ажәа шәыстоит.

– Анцәа уиыхьчааит Диодот.

– Амин, аехәшьа Мариа.

9. Рафик Аиба

Аб Андриа ихатгэын акны ахэамтапшыа сапхьон.

Амш бзиа ыкан. Аиашазы, цъара акы былуан, ааигэа- сигэа абылфөы гылан, аха еикэатэа зхысуаз зны икытаз ахафы ажэдан иацэкакараза ицкыза икан. Абомба абжы гомзт, апжэаракэа рыкнытэ игылалоз асаба ала ихэамзт илашоз атып. Исылшон схы сакэитны, атынчрала агэырбъара, сцэа сжыы иалаз агэатеира артынчра, избар сылшо салагит, шака ищырцыруз ауахуама иахылцуаз алашара, ахтэы агага.

Ишоуран. Амш ашоура акнытэ апсы еивгара зцэыцэгъаз апсабара аангыланы икан. Ахауа цысуамзт. Абъыц цысуамзт. Ауахуама ааигэара уамашэа иубаша атыпчра ыкан. Аиашазы, пхынгэынмза акэыркэа мшы азы, атынчра аан, сгэы сёанымкэа агэатеира сцэа сжыы иалалит, агэамтра сакит. Зны исзеилымкаит, слымха акнынза иааиз рапхьатэи сгэы сёанцара, исзааигэахоз алапшыкэшэара акун, иаххэап, ашьапы ааигэахара абжыы ма апсабаратэ иласыз, итынчыз агэеисра, иаххэап апшасра абжыы, ахаткбын акны иалаз ахэачакэа рхэарчра, рынеи

ааирабжы.адаштэ рымтэыжэақәа рыбжы, уаанза сзыртынчуаз аха уажэы сзыргэамтуаз абыжы акэын, афлымхара ззызуаз, адыд бжыы еиғш исахауаз? Сгэы баша иғысеуазшэа, икамз схы акны иааганы, ирцьбараз ацэынырра иамзыз хадан, схы айқэырхара аинстинк акун, ашэара, уи абла дукэа амазма? Мап, хэарада мап.

Ачыт бжыы, минутқэак рыла иказ атынчра еилазгаз, адгьыл ата акнытэ ма агэарпҕ кэакықэак рыкнытэ акум, агэшэ акнытэ иааиуан. Ус баша иааиуамзт, ессаира иацлон, иғэғэахон, аурыс, ағсуа ажэакэа рыла, быжьдула, ахэамтақэа рыла, ацэхарала, амақаррала ейкэшон...

Схы акны акы сызбаанза, издыруаз акадркэа амацэыс еиғш сылағш инхысит. Сыхшыө срыцхамшыакэа, икааметыз ала ағсы аханацит исаөсхыаз асахыакэа:

Абар аиподиакуанс ирғшыаз Иури Ануа зылсра цэгыз абна акны автоматқэа иқэкны дахыыкоу. Ихатэы ашыа акны агэатеира афөы өеиуеит. Акэардэ амаа акны ихы хшыны игэы ахы ала икылжэаз Алекси. Азы акнытэ иалтыз ағсцэа ирылаз, ауаткеи, ашыеи рыла абыиашыыз аруаа. Аб Андриа, Аб Андриа...

Минутк ала схэыцит, сыхшыө сажьозар, слымхай, сыблеи сыржэоит схэит. Мап, аиашазы урт ракуын иказ, Аб Андриа дызшыыз, Иури Ануа ишытамта зырзыз, Алексеси ицэеижыы автомат нахигеит, Сониа лнапы өижэеит, атэкара ирымаз Каманаа зегы рығсы рхырхит...

– Изакейтә еипылароуи, ыы, сыпшза? ! Еибъу сыхгы итамзт, – ркьатеикәа пцэон, ипхамшьозт пышээрччарала иааигәахон, сыхы инаркны сшыапы аќнынза сеимырдааун, рыбаќәа рыла сырфон. Хынтәи аилахәара аќны акум, сцәа иалсуан урт пхашыара зхымз рыбаќәа.

Ишьамхышгыланы игылаз иаразнак сәатќьейт, сыбжа сыриашейт, шытахьќа снаскьейт, “Аргылафы” инапыла итахыз исахья снадбәбәалит, сшәаны, сабафри хәа апшаара салагит, аха сыхы акылгарагы лшара сымамзт, исыкәшаны игылан, акәыршара сзыруит.

– Ахы, бахкыма бара?!..

– Цьаргы бызхацэом ...

– Иааит аамта баб игәнахараќәа атак рытара...

– Издырит, сшыа зыхьшәашәахаз амш ашора аан.

Сшыамхы сытаќәылит. Сыпшы аангылит. Ииашаны издыруан, уажәаанза ас еипш иќоу атагылазаашыа аќны сымацара стамгылацызт. Пхынгәынмза 5, пхынгәынмза 5 аќнынза, анаәс ашыаура, азымтаара, агәы шрала ицәырцуаз ацәгыараура абжыагафы, саб, ауахуама аќны зәызтәахуаз агразмаз арыцхацәа, арратә атќәацәа, Каман инхоз ауаа, дара рхала рцәаржыла ирхаргейт. Мыхәфыла данырпќоз Аб Андриа шыла ишәыз ихы'ифы, ишәца, зегы зымчу хазшаз сеиќәирхит усќан. Иахьанза исзааигәоу ауаа, сзыхьчоз пынгылараны исыман. Уажәы сара саамта ааит.

Иќалар алшозма, аруаа срыцхаршыазар, аиаша ххәар, игыгшәыгхаз икааметхаз ауаа рыќнытә, урт рыпстазаара акы затәык, илашыцоу, аган ззанхаз,

аткэара акнытэ ахақэитра рызто, усыцхраа, сухэоит !
Гьаргы! Гьаргы ! Гьаррргь!!

Иаразнак акы калит, уи аилыргара иаразнак исы-
лымшеит, ауахуама акны икэымшэышэыз бжыы тынчк
аагеит, ақэыпшыла инықэлан абжыныофра еипш
иаопагыажыт..

– Бтынчха, азбаб...Изакытэ пштэи ибхоу? Бзыр-
шэада?.. Сыламыс санықэхьеит бхы хэыцк алшэом...
Абри сара ибасхэоит, Рафик Ачба...

Снеитдахеит, сара знгыы зыпшырак сакухеит,
сгэы иаамыхэашаз акы сцэа иалалит, сцэаныррақэа
зегыы ғымт мазала исымаз исзымдыруаз азэы иапшхыа
иахыцээрзгаз азы. Дсыхэапшун аха дызбомзт.
Дызбомзт. Иарбынзаалак тасыра, схы сғы ианыз акы
сзымтэахит.

Уи минут ауп абас иахынагзас. Минут зацэык
ала сгэы иаанагит, сыпсы схытызшэа, лабёаба,
еилкааны избон адашыма икэжыыз зыпштэы зхыгга
иказ азбаб, уи лшэареи, лхатареи ала, агэрамгареи,
хыапшареи рыла итэыз лыблақэа анахь арахь ипшун.
Илашыцаз анакэа ацака, исахыхаха иказ абла етэакэа
ауахуама алабиринт акны амёа апшсаара иашьтан,
зных атзамцкэа ирыхэапшун, зных аныхэарта
иақэырпшны ипшун.

– Узустада? – саахэытхэытит, аха атак аиура агэыф-
ра сымамзт. Сгэы иаанагоин аиашазы амистикатэ
алапшытцашэарақэа срылан хэа, ахагахара акнынза
инеины иказ зегыы илапшытцашэаран хэа сгэы
иаанагит.

– Рафик Аиба.

– Уарбан?

Иихэахъаз уха еита имхэит, ауахуама азал хэычы днахысын, сармарахь ала дысзааигэахит, ъбака шыаѣа зхабжьаз даангылит.

Сгэы иаанагит аѣашьахыра калит хэа, зѣы раханы ишьтаз агыгшэыг ахы аќны атэы иаша Кабадокиатэ ахкэажэ хазшаз ицѣхь аќэшэит, аныха аѣсы талит, ацэажьы аќэлит. Акыр аамта стаххит схы атыѣ ахь ааираз, ахэыцра сылшарц азы, уи аѣшьа лакэым, абѣар зыќэныз ус баша аѣсуа аруаѣы иакун, ацэашьы арказы иѣналаз Рафик Аиба. Абар дахьгылоу, еилкаау анышэаѣшь ала ичаѣоу, аѣяз ала иќатаз, аќэалз ала иртэаз ихаѣы асахьала, иѣоушьаша аѣышэарччала, иблаќэа каѣхо. Ихахэы шэпа, еилаѣтата. Иѣты иѣабаба. Иѣбараз иѣшра. Ашьха аѣаѓа ахылт хычык зхы иаѣыаз ќазшьала. Аѣбарей, аѣхарей, агэымбылѣбарей, агэыхалалрей еицны.

– Ибыхъзи? – иркэымшэышэны, тынч дсазтааит. Еилыскааит, иажэаќэа акакала ишикапануаз, иѣсыѣ схыигэозшэа, агэрамгаратэ агэаќра исымаз ашьшьахэа тынч исхыигарц азы. Усќак дызсыќэахшей? Срыцхашьаны мацара аума? Изымдыруз? Аѓас иѣхьазаз ашасуаѣ, изыќэаауаз: абжьагаѣы ихатѓэын аќны ахэамтаѣшьа аѣхьара аан Акэа иќаз аѓа аѣсуаа реидта иахьыќаз ртыѣ иазќны имазоу адырраќэа ыртон. Уи амшала иазѓэатаны иршэыз абомбаќэа Каман аѣыѣшартэ атыѣќэа иќэнаццышэауеит акуу? Изаќэытэ хэшьароуи иарто ицеибашьуаз “атиѣы итэахра?” аќгы сзеилкаауамзт.

– Ибыхъзи азъаб? – ихы лайкэын сыцламхэа дѳа-
хеит, сыбла дныхъшылан тынч еита ихэит, – быхъыз,
быхъыз сахэа.

– Ма... – сналаган саангылит, нас сыъыцэы лалба-
аздан иаразнак салгеит, – Мариа...ишэылшоит Мариа
сашэхэар.

– Нас Мариа? – еитеихэит, – ахэатэхатцаѳы баума?

– Ааи – схэит.

Интэытцакны даасыхэаъшит..

– Аиаша? – ибжы лаиркэит, иъшра кэандахит, –
ма...

Сыбжы смыргеит. Абака еиъш схахэхит. Иихэар
иитахызи? Исыздыруам? Исыздыруам? Ма ус баша
дсазцааит, ус цэажэаран, ма иламыс азы ицэажэара
аъцэара. Изакаэытэ ажэази?.. Угэы аца инеиуа!
Аиашазы? – дналаган аха уака иааъитцэеит, – “анцэа
иматура быкэбтозар, амч акнытэ аеацэыхъчаразы,
ахымзбра авгараз, адоухатэ ахаѳы, ма амц агэнахара
бэыбцэахыма?”

Амц агэнахара...Иугэалашэо? – сгэалашэаракэа
аки сналагит, – къхынгэынмза 5 акун. Цака итэаз Аб
Андриа имахэаркэа имахэѳы акны ирхэаны ишыапкэа
кны дтэан, ицлымхэа ишыамхы икэкын, ихэон..

– Назазатэ аамта хазызыѳрып. Издыруада хазшаз
ибжы хэхаргы.

– Аб, – сыбз аарлаха иаасырхэит, иъхасшыоз ахэара
изулакгы сѳы иасырхэит, – издыруеит, ус иаххэаргы
уи ииашам, аха...схэыцит ахы ларкэыреи, ахымзби
ашэарта сзыкалар, еиъми исхэар, анцэа иамтцѳы соуп
хэа?..

Илапъш сцѣитцѣахит. Сцѣажѣара анагзара уха
исзымгѣафъит, атема халгеит, азцаара – еилырган.
Интѣеит. Халгеит. Атак ада сынижъма? Ус акузыр
срыцхайшьейт, схатѣ анасыпъ сара схата азбара
сыкѣйтцит, исхѣаз имахазшѣа кѣйтцит, амц азы имах-
азшѣа ибла хыйѣейт. Алшара ситѣит иѣымтра иакѣшах-
атра закуз сирдырит.

Амц агѣнахара?

Аѣшьрагы?

Иаххѣап – шака бѣахѣу.

Акѣатѣи аберхѣса, аепарихиатѣ аепископ хада
икнытѣ, ичыдаз апъшьара роуит. Рыхъымзбъ ашѣарта
аан урт асаркьал асра атыпъ акнытѣ апъара азин
роуан. Зхала зѣызшьѣоз аберхѣса. Къыrsa иѣацахучкѣа
рсуицид, хазшаз иѣны пъшьа акны. Адоухатѣ хаѣы
ишахатра апъстазаара алхра, абазара азы иапъцоу,
хазшаз изакуан иапъынгылоит, ухатѣ таххарала ухы
акѣхра азы. Ухы акны имааиуа компромисми ы?
Апъшьаратѣ закѣанкѣа реилартѣара. Шѣышыкѣсала
ишьакѣыргылаз апъцаракѣа изыудыруа арбгара. Аѣыа-
кѣшахатхарада агѣнахара ахъынтра. Ахъыз – апату уи
ахъчараз апъстазаара амеигзара, уи ауасиат пъшьагы
еихауп. Ашьаѣа ѣыц харгылаанза ичыдоу атоурых
хаманы ицоит. Ашѣарта, амилатѣтѣи, адоухатѣи ахаѣкѣа
ирыздыуам.

Ааи ус ауп...Уи амш инаркны, Давитишьтѣаней
Гулнара лыхтыс ансаха, еилыскааит, Аб Андриа
азынтѣи, апъхынтѣи аматѣакѣа, лхы-лѣы акасы еикѣа-
тѣа акѣыршаны зхала изхазтаз ахъыз “аѣхѣшьа
Мариа” уи еснагъ слыкѣгѣбратѣы сыкамзт. Аибашъра

ацэгэырџа икалар калон, еснагь ицэырнагар зкыы кыла амчраеи, ацэгъараџеи, иарбын гыгшэыгу агэы аҕны иаанызкылоз абереџха лыхъзи, лышэтеи рыла ианукулодаз.

Давитишьтанеиџы Гулнара дысгэаласыршэит. Илыхъзи? Лыџны иџналит, анцэа дзыхшаз лныха лнапы иампытыржэааит, лыцкы џыржэеит, амш лылыргеит, дыршьит, дырблит, акур дадэахэаланы, амшын дартит, амшзлыргаз, иршьыз, ирблыз, ланхэа длыцпаны.

Сгэы иаанагон абержэсара сахъчап хэа, уи ииа-шамз гэыџрахит. Абна Аб Андриа икыашана аҕны ахэамтаџшыа санаџхъоз, агэыгэшэыгэкэа иериџшыз ауаа неины исыкэшаны игылит. Аџжэара сахъчеит. Гьаргь аџшыа, Рафик Аиба.

– Нас, аехэшыа Мариа баума? – длыкэшахатхит ацыхэтэаны – ус иказ. Ишыбтаху, – днаџшы ааџшит, – бааи, зны ацэашькэа асыркып, нас ашатб ахь сцап афатэ аазгоит. Бымацара быкоума? Бани барей? Уажэы дабакоу? Ибзымдырзои?.. Ибзиоуп хаикэшах-атхит. Сцоит ирласны схынхэуеит, бымшэан. Зегы бзиахоит.

* * *

Љажэижэаџа шыкэса зхыцуаз Рафик Аиба, Душман хэа изышьтаз Гэдотатэи акыырсиан, аамталатэ инхарта тыџ – Урыстэыла, акалакь Ростов – акыртуа – аџсуа абцъартэ аиџагылара аҕны далахэырц азы иаанижыит итыџ. Аџныка даныхынхэы, иан иашыа еитџбы ихтыс иалхэит:

Аибашья ианалагаз ачкэын Акэа дыкан, акалакъ алтра итахымхит. Мхедрионаа дрыпшааит, ткэас дыргит, абналара илшеит. Еихсын дырхэит. Дхэазо аоны акнынза дааит. Агэылацэа рашэ дасит, ақыртцэа. Ашэ аадыртаанза, ипсы илшэшэеит. Дыртэахит.

Ицэылашон, адэахы абыжь ду гон. Шьтамтада изыз апсуа икра азы, Мхедрионаа анахь арахь ихатцх-атцо икэын, ачыккэа гэартон, аоны ацакакэа гэартон. Мачк акун нас ибналаз атэкэа ипшаара аоны, еихагыла цыпхьаза иалагон, аподезд амагэ абыжькэеи, абцъ-ари рыла идыртэуан, рхыкэкы рыпшаауан, иаргыы дыршыуан, уи дызтэахыз апшэмацэагыы ишьтарцон.

Агэылацэа акаамет иакэшэеит. Игачамкхаз, ркышэ афаери, рнацэкэа рыртэиреи рыла еихэапшуан. Апшыра аамта рымазамт. Ахасабра иаразнык иргар акун. Ма ихэыз апсуа дрыртар акун, ма уи ицны даргыы псыр акун, ма... изакэи? Даеа мэак ыказма? Ааи, ааи! Рыхшыф лашахит, рыбакакэа цырцырит. Еизани дыркиит, ижэоакэеи, ишыапкэеи ааныркылит, атахта дыкэдыриеит, ианпы игэы иыкэыртцит, ашыршыаф шкэакэа икэдыршэит, иааикэыршаны акэардэка дыргылит. Акэардэка ркны ахэса дыртэеит, ахацэа рхы ларкэны рнапкэа ркэакэа икэцаны ашэ илагылит.

Нас икалаз атэы аилкаара удафым. Ауатах иона-лаз аруаа, урт апсы “итэыуара иакэшэит”, игэыфоз, иаакэыршаны итэаз “апсы” данырба рыпштэы рыпс-сахит, азыхь рыкэтэит.

– Икалази? – итааит.

– Апсуаа хфырхатца дыршыит уи дахтэыуеит.

Еикэыршэаны ихээз амц ацакы, аинсценирра
зызуза адрагатизмра “ацабаџца” рылаџьырзи, рмыт-
кэмеи, “иџсыз” изы апату ақэтара ус баша имиасит.
Мхедрионаа иртахыз ашыа акатэара хычык инархысит,
ргэамтра рхысит, аха цыара ргэы ацака агэрамгара
мацк зегы ақуоп ирыман. Ацарагы ргэы итамз,
аангыларагы. Ауатахкэа рыџшаара реазырымкит,
адышшыларагы рылымшеит, агэыхалалра аарџшра
иаламгит. Ашэ аџхьа еитџџэа игылан, рыџымшь
еимарџыхэ.

Ускан аџшэмаџца ашэара аќнытэ рыгэкэа џжэ-
он: зыџсы зылшэшэаны иќаз ачкэын дааџшыр,
дќыр, деимжэар, ма дцысыр ихаџсыхэи? Зегы
хаќэырхоит. Аџа иџэахра ахара, уи азы хашьтамта
ыќамкэа иќэырхуан. Игышэыгха иќаз аруаа аха-
хэгы аанрыжьюамзт. Ишџахаури, иќахцари? Аха
рыгэатеира аадырџшуамзт. Арт ауаа еихагы ирџь-
бараны ргэамтра аадырџшуан, рыџсы дызшыыз иахь,
уи ишьтази, избанзар абас еиџш арискра ќазтаз уаха
акгы рзааынмхит:

– Ишџа хагэра жэымгазои? Амц ххэоит, акы шэцэы-
хцэахома? Ахы хатыр зкэу шэааи, иџхашэымшьан,
иќэыршэ иќэшэхыр шэылшоит, шэара шэыблакэа
рыла аџсы шэихэаџш, ижэбы, агэра жэгарц...

Аџьаркыџца иаанџџэаеит. Азэы аиашазы иаџь-
хьаќа ишыаџа иргылит, атахта иќэыз “аџсы” иахь, аха
егьырт дааныркылит, шытахьќа иааиыхеит:

– Уаангыла, ухацазар, уажэы аџсы еимдаара
халарга, иумбазои иќоу? Ахы шэиас арахь, хцеит,
хцеит.

Ицеит.

Нанхэамза ыкан. Цэыббарамза агэҕазы, зыхэра
бьаз Хизани, уи игэылацэа рыфны амз ду зегы дыкан,
апшэмацэа атэыла аҕнытэ далыргеит.

– Ақыртцэа руал сыкэуп – ихэит Рафик Аиба, – сашья
ипшстазаара сыртит. Ауал ашэара атахуп. Издыруеит
аибашьяра ыкоуп даеа мөак сымазам, сеибашьяр
ауп. Аха аамта иаанагар, ақыртцэа рыкны айбара
схасырштуеит, сашья еикэырхара ахтыс – ахаангы
исхаштуам. Зегы срыцхраауеит, зеикэырхара алшара
анцэа исыто. Ичыдоу Душман, ицэеижьы ала аҕсуа,
иламыс ажэа анихэа, сыгэрага, дыпсыргы уи ажэа
дахыпшом, иҕоуба ирөашьом.

* * *

Рафик Аиба Аб Андриа икшашана хэыикааит.
Аруаа иакэнагамкэа ахысра, ауахуама арбгара,
адамреи, аныхакэеи реихсра рыпшхастатэра акумуля,
урт рзааигэара занзагы азин рымихит. Ахьчащцэа
хазиргылит. Фыцья абырзен аткэа- ахэсақэа, Вереи,
Анҕулеи Амзарелиаа нирхеит хара хакны. Афатэ
азцаара еикэиршэеит. Шыжьыи, хэылбыҕехеи ачеи,
аҕсыз аконсерви хзааигон. Зны зынла ицыба аҕнытэ
ацэа иалхыз ацэашькэа аатыганы сан илиталон,
ахы Зоиа иаркны бныхэа хэа. Хэамацара хэанижьумзт.
Ауахуама шэдэылтцны цьаргы шэымцан хэа хэихэон,
ашэкэа царгэаны, ауахуама адашьяма аҕны ақэыршэ
шьтацаны ацх ихеигон, ыынла агэаранда хэыхытуамзт.
Адэахы бырбар, имлашьяуа аруаа беимыржэжэоит

хәа хгәы хеанитсон. Аамта шиаулакгы, цәажәара дахзааиуан. Ақашана аҕны хнатәон. Аб Андрией, Иури Ануей рзы сияцәажәон, хазшаз иынха аҕаҕхья еидгыланы ишьамхышгыланы анцәа ишьапы зкуаз ақыртуа абжыагаҕыи, аҕуса ипоадикәани рзы. Иауана аззахыи иҕшьоу ихәтақәа иахьырҕшааз атыҕ аҕны иргылатәыз абазилик азы, уақа адунеи абазара иакәыгаз ыцья аберцәа, амилатра ахатара аҕны Багдадтәи Паата Курашвили, Очамчыратәи Иури Ануей, ирзаанхаз амшқәа еицырхыргар акун...

Рафик Аиба дкахәыцуа дызсызыѳруан. Аихарак ҕитуамзт. Аамта аамтала ҕхынгәынмза 5 аены ахь дхынхәуан. Азцаарақәа ықәиргылон. Аверсиакәа шықәиргылон, уаанза ихәахьаз аҕыц адетальқәа рылаитсон. Аха ихәашаз даараза иамчын. Амз нтәон, икалаз иазкны акгы хаздыруамзт. Ааи акгы, Рафик Аиба ила Гәдоҕатәи арратә аштаб аҕнытә иоуыз аилыркаа ада, уи ала адунеи ахадара змаз абақа, Иоан Ахьҕы ихьыз зхыз ауахуама, ауахуама аҕны иказ ауаа рышьра, азин азәгы имамзаарын. Уи иаанагоз аргыларакгы азымукәа иаанрыжьыр акун. Абер тыҕ аберхәсеи, уақа икази (адоухатә хаҕқәа реиҕш, иара убас аныхәаѳцәагы) мыхәҕыла иркысыр каломзт. Избан? Идыруп избанзар, жәларбжьаратәи амилат рҕны абарабростә милатны иаадмырҕшырц азы. Уи адца кәзцада? Аҕсуаа рнапхагаѳцәа. Ианба? Аиашаза уи ҕхынгәынмза 5 рзы акун, ааи аҕсуа-аурыс реидцарақәа Каман ианталаз амш азы, зыбла тырхыз, изганк ала зыблақәа еидчабалоз Ешыратәи иподиакуан Иури (Гьаргь) Ануа ашәақьшьхәала иҕкарала цәа

данкажбыз, ақәыршығ анлеиуаз, ауаухуама ақнытә агәашә ахь, уақа Мери Пакелиани лцәа-лжыы итқканы ианкажбыз. Апатриарх ирезиденица ауатахкәа руақы ақныакәакь игҕацалаз Аб Андриа атыхәтәантәи инхәара анынаигзоз, зкалибыр мачыз абцар ала ихәдаць-ал ианеихсыз. Ауахуама ақны рөызтәахыз агәра змаз ауаа рыцхақәа икааемтыз ахарақәцара анырзыруыз, ауағы ишьра агәнахарала итәыз апокалипстәи ацх ашьа еилашратә, знацәкәа ркьякья еидчаблос анапкәа сыхсҕы амацәаҕәаз аан. Ускан...

– Бтынчха аехәшьа Мариа...

– Сдыстысуан аҕхзы хшәашәа сыкәтон – еихар-ҕаны исшәыз хмаҕәак рытқка, ақәыркәа ашора аан. Сдыстысуан. Ишәиу айбашьра! Җхынгәымза 5 тәи адца. Оо Анцәа! Арратә аштаб ақнытә иааргаз адца рнапы ркымсра иазкны, алтшәа? Иршьыз ауааҕсыра. Изеихсыз аныхақәа. Ашьа ақны икәлауа ихыз итақәакәаз агильзақәа, итацәыз апатронтрақәа. Анапы...Иҕжәаз анапы...

– Беыртынч сыбхәоит! ...

Аарла, ашышьа шышьаха схы санпы ақны иааиуан.

– Бышҕакоу?

– Хар сымам.

– Нас бысзызыҕры.

– Гәдотатәи арратә аштаб ала 1993 шықәса Җхын-гәымза 5 рзы иаҕцаз адокумент, ажәыларә кәзцоз зегы раҕхьаза аҕсуа ахатца – Иури Ануа – иҕсы штоу иаанкыларә рыднатон. Иарбынзаалак даеакы, мамзаргы амчратә, ахымҕаҕгара (атәкәа иргәәкра, ишьра) ахәатәы хамцаратә ацәгьараурасс ирыпхьазон,

уи ахшыҕышыһтра ада иаанрыжьюамзт. Ацэгъара зуыз арратэ атрибунал дартон, азакуан инацакны азызбара икэырцон.

– Абраантэ изакэйтэ еихшыаалоуи икастар иих-алшо?

– Ешыратэи абатален аибашьцэа ус дара рхала итахны акум, аинструкция ала рхы мѳаҕыргозтгы, убри аҕнытэ ауахуама аѳналараз имзыз хаданы ирымаз Иури Ануа иткэара ауп, ишьра акузам. Аеи, иаххэап, ауаѳшьра ртахымзт. Иҕсы этаз дырkit, ахаракэа инрыкэырҕшны, абахта дтарkit. Аха иарбын бахтоу? Саб Камангы, Гэдотагы, егыи даеа тыҕ аҕны икоу абахтак аҕны дырзымпшааит?

– Иаххэап аҕсуа ахата хэа иззырхэо еицдыру агэыхалалѳы, уаанза иаҕсаракэа рыла, аихабыра ачын хракы змоу (аибашьранза, аибашьра ианалага аамышьтахьгы), ахара икэым хэа ихы дакэитыртэит, ускан цъара дцар акумзи? Иури Ануа ихы иакэиттэреи, уи дахьыкоу атыҕи азы, агэрагара змоу ахытхыртакэа рыла иҕшаау, ашэкэыла, ма ҕырхэала ишьакэырҕѳѳэоу аилыркаак, аҕтэара ахѳаала цъара иаанханы иказар акымзи изыкэнаго аусбартакэа ркны? Мап, акгы ыкам ус еиҕш икоу.

Ѳверсиак роуп иаанхо. Раҕхьатэи: Иури Ануа ила иаарҕшу ацэахэа зытшыу, атынчра, агэыкатара, алоиалра афон ала, аҕсуа аган арнапхгара ала ицэахыз адгылара, аруаа ма абахта ахьчаѳцэа “апату змаз атэка” рнапы аҕнытэ дыкэтцразы, абналара алшара иртэзтгы, ма абналара аан ирымбазшэа рыбла хырѳеит. Аѳбатэи: саб ауахуама аҕнытэ

ддэылзгаз п̄хынгэынмза 5 тәи адца иазкны ацэгъаура амѳап̄гара аамышьтахъ, еилыркааит (зегъы рдыруан, аха ат̄кәа дрыцәп̄сит, ма арратә анапхгара адца акгы иап̄самкәа ирып̄хъазеит) атыхәтәаны азызбара рывыргарц азы имѳап̄ыргаз ацэгъаура ашьтата дырзит, ап̄сыбаѳ рцәахит, иалахәызи, ашахәтцәеи ҫышәымтын хәа идыршәеит.

– Абри зегъы аума? – сгәыкаҳаны сынихәап̄шит Рафик Аиба, – акы ашьақәырбәбәара узвымсуа ашахәтра ала, идыру аилкаарақәа рыла еиқәыршәоу камлазои? Агәрамгара мацареи, аверсиакәеи, агәнамгарақәа рых-ракыра ақны хәанхома, акгы хәеилымкаакуа?

– Ааи рыцхарала...

– Ааи аха, калашьас иамеи ауаѳы днытцаба азәы изымдыруа икабара, ип̄сы зтоу дхамбит, дып̄сынгы, акы хазхәогы азәы дхамбит? – сгәы п̄жәон.

Рафик ҫитомзт.

– Исзеилырга, – сихәон сара, – уара ухәта агәра угоо азәгы акгы издыруам хәа?

– Икалап ирдырузаргы, аха...- дааитцабәбәеит, – сгәы иаанагоит, аҫымтра атоуба шьтарцит, рҫы ацап̄ха хшьуп. Рцәа рхыухыргы акгы рхәом.

– Избан – избан?

– Избанзар, урт рхышьарххара ашәара адагы, атоуба амч, атоуба ахь азгәыкра ирымоу ауп.

– Икаҳтцари нас?

– Азып̄шыра ачхара былшар ауп. Ап̄шыреи аамтәи, уи нақ нақ зегъы аанарп̄шоит, иахъа ма уатцәы амаза ап̄арда ахнахуеит. Уаха мѳа хәмазам аехәшьа Мариа. Хәап̄шыроуп.

10. Бағал Тарнава

Ағенцъыр аќнытә ақыта зегы амца шаку уцә-
аутызшыаау асахъа анубо, угәы иаангоит ацы-
хәтәантәи уаамта ааит хәа, хәаа змам адунеи азхом,
назаза итааулоит, ауаағсыра рыкәыззара ауағсыра
зегы абри ақәыззара хашахатхоит, алға ашьта ажәан
иалалоит, адғыл аќнытә игыло асаба ақәцәкәа алашара
злымсуа анакәа еиғш ихылома арбгарақәа рыкәцәа?
Амцабз алашара ианғххало ақағшь пшрала иашәома
адунеи? Ус баша чыдала аргыларакәа ракум, адунеи
аќны икоу аонқәа зегы аамтак ала еилабылоит.

Аибашьра ахәаакәеи, амасштабқәеи аздыруам, иа-
мазам.

Аибашьра егъа имачу атығ ааннакылозаргъы,
ағырхага знто рзы зегы зымчу ауп.

Аха енак зны иубоит, агәыр-гәырбжы ушамыр-
шәо. Ахеитатқәа рыбжы ахәызба еиғш унервқәа
ирылалом. Амш ғыц агылара унардыруеит иқағшьшьза
ицәылашо амра, алағшхәаа аќны ашьшьахәа иалтуа
амра, ишу ахауеи, иаакәымтзакәа улымха итафәуа
атдыс бжы, атла абығқәа рыќнытә ииатәоу ағсабара
аќны. Азаманара акысыра агәағхара узыхынхәуеит.

Зны зынжа иуцэызыз аччара ирғалоит ихахәхаз ухағы. Уааңшоит, уңсың лаугадаугоит, уңсы тоуп. Узыкәшәаз алабғабара аңхья, умч шумам азхатара, иарбынзаалак тагылазаашья аан ашыңцылара аинстинкт икалараны икоу акаамет азыңшыратә атагылазаашья иухыугаратә амч унатоит. Аибашьяра еснагьтәиуп. Еснагьтәи угәызыхшәтәо, иуңырхагоу зны – зынла аң-аусгыы ауааңсыра иштдасу ала иасны иркуеит.

Исзыхәом, ишьақәыбәбәоу, атышәынтәалареи, ахь-чареи, сыңсы еивгара аңәанырреи ус баша исзааит хәа.

Ианыкалазгыы сзыхәом, сымч зегыы еибытаны апап иматәа ансшәысхыз амш атәы сгәалашәом.

Ари амш алашара ахь аңәыртра, сара схы ахь ахынхәра еиңшын. Ашышьаха сәагылит. Снапқәа схәынцәрақәа рахь инасышьтит. Зын хыхь исшәыз, азын матәа ихынтжа икахаит, еиқәатәәза адашьма иқәын. Уамашәа иубаша аласреи, капан змам, аң-ауа салазшәа схәы збит. Сыңсыхәычәра сымтцит. Ирбәбәаны иғәхәаз скаси, Аб Андриа ишәцатәыи мацара сзаанхеит. Сыхәда ирқбақьаны иқәыз сыхцәы сакьымсит. Схығы шкәакәа иаакәыршаны излатакыз аба схысымхит. Сылахь интаршәны, акалтқәа лашьтны, сыңлымхәа атқака инеихыршьны сашьтахь иғәхәаз акыр сахьчозшәа сгәы иабон. Иштдасыз ала ахәатәы хазымтдоз сыхцәы исхаз иатқәахыр акун аха ...

– Ахахәы ңшжа бымазаап, ихәит Астамыр, ихәашьу, ихынту ахуңьар зну иауума? быжәәахыр иахысуама? Быбәазара акнынжа илеиуама?

Атак исымтит. Исшәыз аматәа сахуаҕшуан. Схәыцуан хымчыбжъя раҕхья пұхынгәынмза б шыыжыы, аөныхәчы ашә аартны, аттамц аҕны иалаз ацәымабұ аҕны икнахаз апап иматәа кнысхит, Аҕшья Николоз аныхачаҕей, ахәамтаҕшьеи ықәсхит, усқан аинтуици ала схы мөаҕызгозу, ма хшыөла, заа иазпұхьягәатаны аума, исыздыруам. Ианбасылша Аб Андриа иматәакәа кныхны сышәцара? Аҕшьяөы даныршбыз амш аены, избаз, сзыргәаҕыз. Иаххәап ауаөы дзықәшәаз атагылазашья, иибаз акаамет инатаз ацәанырра уманы имөаҕуго уускәа рхылаҕшра улымшозар, хымҕада уи азы алкаа кәсцит: аҕхьягылаөы иматәа ашәцара азыхәара, иҕсыз ишья аҕны аөылшьяра, иҕхастамхоз аҕсыбаө адоухәатәи асабаҕ аҕацара, ахөыхра атахара, сара исықәыз суал анагзара асахья аиууит. Аан исықәыз сроль анагзара ахәҕсада, гәыкала, схахалны анагзара, даөа азөы ицхыраара иазкуп, аха аиашазы уи зегы ахеикәырхаратә аинстинктә иамадоуп.

Қырс а иҕхәызба леиҕш сөанеиласхәоз, зегы раҕхьяза ацкья иматәа ахьчара акуын истахыз. Нас издырит, итынчым, ахақәкыра змаз анеиааира, есс минут ичыдаз аус аөазкыра ахь ирхан, аҕсра азыҕшыра, ауаөытәисатәи ахьяа ацәцаразы иакыз, ииашаз амөа акун. Сыөнүцкәтәи сенааларазы, ахықәкы аҕшаараз, аус алхра, сзықәгөыбұбәаша алхра стахын. Ари ацөөан, сзықәгөыбұшаз Аб Андриа иакухит. Убри иааигәара сықазар акун, уи икәша мыкәша иадысхәалар акухит усқантәи стагылазашья.

Анышә дахтаанза, аҕсыбаөы ахылаҕшра амч снатон. Игәалшәоит ихьиөи, ицәеижьи иҕшьюу

ахуша ахьахшьит, хазшаз исудара икэхаршөит, атас-кэа зегьы нахагзеит. Анышө данахта аамышьтахь Аб Андриа ихатгэын, Аб Андриа исымтакэа рытөахра, Аб Андриа имагтэа ахьчара хыкэкыс изгит. Аб Андриа еснагтэи ахылапшра зызутө еипш, уи ибара сыпстазаара анагзараз амотивация акухеит. Мамзаргы сара схатэы пстазаара апхьагылафы икны иумбоз аимадара айкэырхаразы, зегьы рапхьаза аөнупкатэи айфэцаажэара акны избон, сзцааракэа зегьы рзы сзыртынчша атак сауразы.

Иури Ануа имшала сгэы агэтацэкэа еикэшозма? Сыхшыф акны еишьтанеиуа еикэсыршөон, апшьафыдикэанс анпикэтцара шымфөапгизаз, астихар иматэа шишөйтцаз, илахь -ицьымшь изатөит ауахэама дандөылыргоз, илахь акысра дшахьяз, ацыхэтэаны дшиныхэаз. Апсра сацөшөозма? Ипсабаратэымкуа ипашөыз, еилыпххауаз ацөеижьы сыбла ихгылон, агөакратө агагакэа рцынхэрас, ихыифэ икөпххауаз, илашаз ипшьшөырччара, назагатэи атынчра ажөангөашөпхьара, ахракыра афкыра ацөанырра, исгөалашөон ацыхэтөантэи илабжьара акны иихөоз ажөакэа: “ауафпсы изеилкаауам, хэазмам назаза апсра аамышьтахь иалагоит”.

Аееикэырхара (апстазаара айкэырхара ацкыс, апсихика афыхра) апхьагылафы ипсыбаф, сыпсы ақышанакэа рыматура амфала – убри акун ауахуама атзамцкэа ркны аказаара хшыфс иамаз. Апсы анышө данахта аамышьтахьтэи атаскэа анынахгзоз, Аб Андриа ихы сныхөон, ахамтапшьа сапхьон, уамашөа иубаша ацөанырра сылалон. Кааметк сызпшызшөа.

Цақа цөсөнтөү атыша ағы аанартит, аха уантағышуаз ат змамз алашыцара атынчра сызиааиуамзт. Ацхы-рааразы иаашытыз анапы сакәыҕәбәон, зегы зымчу адоухатә напы, зқыла иказ акаамт алабәабара ата азбон. Инаскыаганы абна акны иасуаз ағышатлакә абжы, ибаауаз, ағысра ыкәызхоз мчны иаауан. Ари атыгы акны суафәтәисара акун иаанханы иказ, акумзар сыгысы даеа цыра икан. Сыблагы даеа дунеик, ахәаа инахыганы акәыгышыра ағыц абаракәа сызцәырцуан. Иабаказ ацәажытә анырракәа, ауафәтәисатә акәырша, ауафәтәисатә ахәаа ашәара, араатәи аилафәынтра аилкаара анырра? Ажәдан акны иалагыжыаауа иа-лаз ахаирплан акнытә иубоз ағыштәкәа шызуаз еигыш иагырцуан, иуцәзуан, уаанзатәи амасшатбкәа. Аформеи, аҕәбәареи рцәызуам амагәахәкәа, ахтыскәа. Ацақа ах анагышра атаххара имнутктәи амчымхара сзиаауазар – снацәкәа слымха итаркыакыаны, сыба-лкәа иҕыаҕыаза иаартны, ма сыблакәа хәаны, сшыам-хышгыланы, аныха сахуагышуа, ма ажәдан ах сы-лагыш рханы ацхыраара сахәон: “анцәадзыхшаз, анцәадзыхшаз, анцәадзыхшаз”...сгәалаказаареи, сым-чи сзыхынхәуан.

Схы агәра асыргон агәалаказаараз амзыз сымоуп хәа. Ахымзбаргареи, ағыреи ацәынхит агыхыагылафы игысыбафгы ацәынхит (тынч дышытан ауахуама аттамц ата игышыаз анышә акны, ацар зхагылаз адамра атақа) ашәтәтәгы (ашыартәыра иаганы иказ аба, агыаса ашышыахәа сыжәоахыра акнытәи илеиыз, смахуар инахысын сшыапкәа рыкны инках-

аит, ишьамхышгыланы иныхэозшэа еилахаит адашьма аҕны еикатэаза).

Изызызби аберпхэыс матэала аеилахэара, аеы-тэахра аамта цеит хэа, изакэытэ мзызи хымэыбжыа рапхыа адоухатэи ауаа рыматэа ашэцара, иапырцма? Ауахуама арбгара атыхэ пцтэеит.

Амца ацэахэа аргылара атзамцкэа нафтэирахь ииасит. Изгэафьадаз агэашэ асапат аҕэра? Измадаз амч азал ҕымт иказ алабиринткэа рахь аоналара? Атэым агагкэа икэцит. Ицеит, кэакыцыпхыаза ихэы-татэана ихашьклапшуаз зкыла еиуеипшымз амилат, ауафшыцэа, ашьажэра зтахыз, акгы зымбоз аблакэа их-ахуапшуаз аамта нтэеит. Ашта аҕны еснагь зыбжыы гоз ашьапкэа нтэеит. Ашьа змахкэа рыкны иалатата иалапсах итацэыз апатронкэа, уцэаутызшыаауаз аса-хыакэа – икыцкыцоз, зыжэаакэа ҕыхыз аруаа, рых-ракэа ркнытэи икалкало иахынхалаз ацэа мацара изкыз анапкэа рыхэапшра, уи аамта нтэеит.

Хэарада аибашьра иаҕын. Амацэыс абжыи, ам-цабз абызкэеи макьаназы зегыы архыцхыцуан иар-бго. Адгыыл агэынкыра абжыы уахауан. Атцлакэа еи-лауатыруан. Адгыыл аҕнытэ итыфроз аншэи, уи иалаз ахахэкэеи азхыҕеы еипш ажэван иалалон. Ауаа аҕсра иаҕын. Аҕсуа, аурыс, аерман, ачечен еидгыларакэа ииааҕымтцзакэа ацара иаҕын Акэа Каман амфа ала... Аха ашэарта хавсны ицозшэа икан, аган архон хара хахь, хааигэара иааизомзт.

Избан?

Избанзар Камантэи абертып аҕны аҕшэма дхазцэыртцит: аҕсуа ар акомендант, Рафик Аиба,

Рафик Аиба ила хәхьчаразы икәыргәлан пұшьык аруаа: Батал, Астамыр, Заал, Едгарт.

* * *

Аб Андриа ипұхын матәа аацәак еипұш игьылгыыло исшәын. Итбаан. Сшьапкәеи, снапкәеи ацәахуан. Исылшон стачкумк ала скалт аанкыланы ааада ааа-хара, смахәаркәа аахьхьинжа ахьашьшьара, сыбба амака акәыршара, аха ихәамци, скалти ахьейдзахылаз акгы сзауамзт.

– Шака бенаалоузеи! – ихәит Рафик Аиба, – уажәы дызбазшәа сыкәоуп, уаанжа изымбз зеггы рахь сыблакәа уажәы ихтызшәа. Уажәы издырызшәа, Ае-хәшьа Мариа, – ибжы ааирхәчын, сгәыианагон идырыр итахызшәа дсыхәапұшит.

Сшынхейт, схи ласыркәит. Амцабз схысит.

Имачу аиашамра, зынзагы хадара змам, ус баша детальк–сыжәахыри снапи ахеидыз атып акны мафак иларкәыз азахырста – аапұшит, акы, атәым матәа сшәын, апұхәыс лыматәа, абертұхәыс лыматәагы акумзт, абер хатца иматәа. Егы: зыцкы сшәыз, ускак идуымз, ишәпамз аха игыла анубаалон, атлеттәи амахашьаха, итбааз ажәахыр иман. Абәартцәыра, амч ду змаз ашәпатәы еснагтәи ачгара ала изыгханы иказ сталомзт, ааи Изынпұшылоз иакәун Аб Андриа. Сгыла ала акун сызиақраз, сыкәреи, сшьапкәа рыкнынза илашьтыз сыткы иеҳа сгыла иацнатон.

Акәашааы беипұшуп, ихәит Рафик Аиба, абер матәа, акасыеикәатәа атака, ипашәыз схафы апұш-

шәәхәы ала, жәәанпштәылатәи быблақәа амазара быларцоит. Итцабыргны, быблақәа иреипшшу аблақәа камлацт, уи аиуа аблақәа рыпштәы аберпхәыск илыманы изыкалом, былапш уаршаноит, уаргәабзыф-уеит ухнахоит, схи сыхшыәеи еиланагоит, икастара сыздыруам, цъара мазарак цәахуп. Абри алапш абакоу, ма ус баша анцәа иматцуәы ибалқәа, апсыцкъара, ахәыхә еипш икәрышәза, угәыказцо абжы. Икалома исабхәар ас еипш еиәагыло еипшым, анапшыреи, абжы мазас ирымоу атәы? Исахәа ишпәинаала ас еипш икоу ицбароу ацәытцапшреи, икәымшәышәу, узыртынчуа агәы акнытә иаауа абжы?

Уажәыгы еилырка исахауеит, ишыбхәо ажәа – “Хазшаз”.

Избоит шака ибылало ирахату атынчра Ацкәа Гьаргь изы банцәажәо. Шака бгәыбеанны, бшьапы апшынца быкәгыланы ауп бзыәноу аныхәарта. Аныха амца бшышьамхышгыло. Аныхәара бшалаго “Анцәадзыхшаз, Анцәадзыхшаз, Анцәадзыхшаз...” бнапқәа бкасы ах ишыныбышьтуа. Бхахәы быриашоуит. Баргәтыста акны имзыәруа бхахәы аәафақкәа бкасы иатцакны ишыбтәахуа.

Исахәа бызустада аехәшьа Мариа?

Иазхаца, абер матәа бшәуп. Исахәа адоухатә хафы ахыз инавганы зынза даәа азәы дышгылоу, пштазаарала дытәны, абзиабара азы ииыз, апхәызба пшшза, енак зны, азәы анасып етәа атака ииыз пхәысс бигоит.

Апхәысс? Абзиабара? Апхәызбеи, арпysi?

Уи иаамтуома уажәы?

Рафик...

Схы ларкэны, амца зыхкьоз схяфы снапкэа аҕы-
ракны атэахрада уаха акгы сзаанымхит.

Сыҕхашьон, сеиланаршуан уи имчхарей, иццакрей.
Аџада сымҕшыкуа схы ларкэны сыкан, иаргы саргы
хаблакэа еикэымшэарц, агэрамгаратэи, акыр збахяз
аблакэа раҕхья истахы истахым алхра акатара сы-
кэымшэарц азы: “исхэару – исымхэару, исхэару –
исымхэару ...мап, ааи, мап, ааи...”

– Мап Рафик, уџашьоит, – аарла сфы иасырхэит,
– аиашазы, ахэйтэхатца соуп.

Ихы-иџы агэаҕхара ныкэлит, настгы агэамгара
шимаз убон, мацк дгэааит.

Игэразгомзт? – еитах, хтэымхит. Зегы башан
– раҕхьатэи хаипылары, ауахуама аҕны, атзамцкэа
рыбжьара аныџара еигҕш, еитыхыз икэымшэышэыз,
акадифа еигҕш иткэаз абжы: “Изакэйтэ ҕштэуи ибхоу,
азџаб? Бзыршэада? Сыламыс саныкэуеит, бхы хахэыцк
алшэом. Ари сара ибасхэоит Рафик Аиба. Ицъашьяху
акы збазшэа, убас иказ ацэанырра сыман, сылахь
еитыхны Кабадокиатэ зегызымчу хазшаз, лылашара
ацҕхь кашэан, аныха аҕсыталит, ибзазахит. Нас,
нас: ацэажэаракэа адоухатэ ҕстэзааразы, ацкьяцэа
рмацура, адин, аҕсра ашэара ахысра ахымҕадаратэ
тагылазаашья, ашэакь ашьхэала ирџаастаз, акэа кы-
дтэаны ианлеиуаз, иааисуа дыҕкко, игэтасуа ҕхьяка
инарцоз Иури Ануа, рыцхашьарада ишыыз аҕхьягылаџы
изкны...

Башоуп? Агэрамгара? Атэым?

Иухэо, закуи, Рафик...

Ус баша схэыцуан ауп, сгэыаартны, сцэанырра, сеиладра акгы исыхэом – схэит. Еиьзуп, аеанкылара, ахэаа ахымсра, стынчра аасырпшыр. Хьахэапхэада аказаара иашьагэйдуп апстазаара атас: гэыбрала, еиларгоу аизыказаашьакэа, зныки, еснагь еизшоу аролькэа, заа иазпхьагэатоу ашьафэакэа, ахшыф, ацакыдара акумуля, атакпхыкэра, ахаос ада, ажэада икоу атагылазаашьа адкылара, агэрамгара, апшаара, азцааракэа.

Зегы даараза ибзианы иками? Аролькэа зегы, акапанга акны еикраны еизшами? Сарей, Мариен хауп, уара Рафик Аиба. Сара – ахэатэхацафы, уара – аибашьфы. Сара – икэырцаз, уара – икэырцаз лыхьчафы. Халгеит. Инцэеит. Уаха акгы хакымсп. Хаилазыршо агэеанымззаракэа рыла. Ичыдоу, игэаьбу апсахракэа (ицэаху агэаара, аиашара абла ахпшыра, амаза апшаара), даараза аизааигэахаратэ аизыказаашьакэа рыпхастатэра атахым.

Аехэшьа Мариа соуп. Шака уашьтоу сара сызустоу апшаара, брыскак шьтахька снаскьоит, еиха схьышьарххо, сцэа сталаны сеыстэахуеит.

Аехэшьа Мариа соуп: аныха амцан ишьамхышгыланы иныхэо, схы ианркны сшьапынза сеилахэаны, скасы схатцаны.

Адоухатэ уаа рымафэеи, ахьзи – абри ауп, апхьагылафы ишэцатэеи, азын ацкы анысшысых ацыхэтэантэи амаза, ацыхэтэантэи акасы сзаанхит.

Ацыхэтэантэи амаза, ахадара змоу аамфазы, ауазиат еипш ацыхэтэаны ауп ианаадырпшо, Рафик.

Издыруада иааиргы агэартра аамта, уатэы ма
уатэашьтахь ма...Издыруада иаҕсазыргы акы ахэара,
ма иаҕсамзыр. Аи, мап? Мап. акухап. Ма ааи...Анцэа!

* * *

– Арратэ адца – ихэит Батал Тарнава, – иахья
атыхэтэантэи акыта ааныжыра хакэшэоит. Цугуровка
акны аибашьра цоит. Ацхыраара ртахуп. Урт хрыц-
ларауп. Аҕсшэа схэарц сааит. Издыруада изакэытэ
насыпу ихазпушу, хаҕсы таны хаибабару. Уаха зынза
хмеицэажэаргы калоит. Издыруада, изакэтэ насыпу
ихазпушу. Сцаанза аамта хучык хамоуп. Хгэы каци,
акы хахэи, аехэшьа Мариа. Бара ханыбзызыоруа,
аҕжэара абжыы хахэзом, хдакэа ркны хшьа аангылом,
хшэара ххыцуеит.

Ашэара амацэыс, атынчра аху, агэыкцагагатэ ажэа,
– саахэыцит, – ааи, абарт ажэакэа рхадара аанар-
пушоит,хтыск еицакэшэаз, ирзеипушу атагылазаашья,
убри зегы агэартра шыакэныргылоит. Иызхкэои,
ахэаакэа анамтуа иаиааиызи, иацахази, аруафыи,
анцэаиматцуафы рыбжьара, астатускэа, асоциалтэ
тагылазаашья, амилаттэ-аетникатэ акультуракэа реи-
пушымра иахэампушыкэа, еикэыхра змам хакэхоит.
Зегы хьзык ауп ихамоу –иахкэаз, ус баша, аибашьра
– иахкэаз ххьзуп.

Ирасхэари, мацк рыедыртынчырц азы? Ибзианы
еилыскаауеит, аҕсататэ реипуш икарцоит аҕсра азы,
ашьра зкэу, ашьфы икды рхэы ыкэыртарц. Аибашьра

аҕны иҕоу, амцабз зхылтуа, рыхкэа ахытэцэаразы ицырцыруа ихыу аиахкэа рыбла ихгылоуп. Адыд – мацэыс еипушу абжыы улымхақэа ытырхуеит, знызынла имазиууп рцэаржыы хата иаеигзакэа ақэырзра, ргэыреанымкэа ипужэаз абомба ршыапкэа, рнапкэа рымнахоит, цыахным ишыапкэа рыфбагы инфакны иамнахоит, агра иманы, дабжамеамха дыкоуп аха зегыы акоюп атынчра ахь даханы дцоит.

Аеи, нас ирасхэари сымхэеи – анцэаихацара ала ашэара рыкэхра, адоуха аҕхыа ахырҕагыара аҕыргареи, ахызхэыратэ аус ашьталара, ауафы исахыа ацэызра ашэарта ацэцара, исыздыруам исхэара?

Азэгыы мап икуа аҕсра ацкыс, аҕсра ашэарта еиха икаметуп, зыблақэа тыцны ицо, аха зыцэахра улымшо ацэанырра, аҕстазаара ацкыс ахушыара – апатуи, ухы пату ақэцара алшара – умырхоит.

Шэхы пату ақэшэц, ауафы исахыа шэмырзын – ааи, абри ауп ишэтаху, уахь аццакыра шэаанагит, хатыр зкэу, Батал.

Ишэтахума, аныхақэа, ацэашықэа, иумбо айкэшышыара аҕнытэ агагақэа, зыпштэ хыггоу алашыцара, абыжыныфара змоу ажэақэа, афымтра шэыманы шэца.

Ааа, ишэоума. Ацэашыы асыркуеит. Нино ацкыа лсахыа ахь исырҕшоит шэыблақэа. Насгыы зегыы реихаза идуу атынчреи, аҕсеивгареи, ииашацэкыаны заатэи ашэышықэсақэа адинтэ матцуфэа рыпстазаара аҕнытэ иаауеит, жэыхэ шықэса зхытуаз Кападокиатэ атыҕха дышэгэаласыршэоит, Қырттэыла зырқырсианыз, аццаражэхэафэа, азахэа цыар кны...Аха сгэы иаанагоит акы шэгэаҕхом:

зегызымчу аныха? Изакуи Ивер? Амрагылареи, аладеи
Қырттәыла ацакырадгғыл аҥны ажәйтә аамтазы иҥаз
ахәынтқарра, мамзаргғы Қартлтәи ахра атопоним
ауп. Ари афакт иахнарбоит, атоурыхтә Колхаа
мамзаргғы Колхети ахәаакәа рҥны амрагыларатә –
ақыртуа ахатарнакцәа агеографиятә ахыызқәа рацәаны
иахҥылоит, Аҥсны атопоним ахәта ду ақыртуатәиуп,
ақыртуа абызшәа аҥны даараза еизааигәаны иҥоуп?
Уи зыхҥьо Ивериеи, Колхетии ирзеиҥшу аполитикатә,
адинтә–акультураатә еиҥыхра змам ахәта ахыакәу азы
акузар? Ари адгғыл, ааи, ари Аҥснытәи адгғыл иара
убас иртәуп аҥсуааи, ақыртцәеи.

Саангылит. Сгәы тыцны ицоит. Аҥәак – аҥәакәхәа
аисра иафуп. Җаимақ нцәоит.

– Ицәоушьаша, – акыр аамта фымт иҥаз Батал
ибжы аатигеит, – ауааҥсыра анырра рызуреи, дар-
бынзаалақ агәра иргареи, ихәыхреи рзы ичыдоу
агәыртқәыл бымоуп. Имарианы ибылшоит афлымҥ-
ара азура, уара ухатә иухәаз ажәакәа рызхәыцрагғы
уалагоит, агәрамгара аҥыргара, агәрагареи, афлымҥ-
ареи ацәыргара, азеиҥш цәанырра, азеиҥш ахәыцра
ахь ииагара дарбынзаалақ аруафы, уи иҥалар калоит
ихаангғы акы азы дымхәыцзарц.

Амаза зегы быбжы агашья ауп, инацитит ҥытк
аамышьтахь, итынчу, еилашыкра змам аинтонация ала
быҥнуцкатәи бымч, бцәанырра аарҥшра, бажәакәа
реиқәыршәара, абжыгара аҥны. Исгәалашәом иарбын
хтысзаалақ, быбжы тыбго, бгәаауа, бгәамцуа, ауа-
фы иахь, дызустазаалақ, дыцәҥафума, азәы иҥны
ибынҥшылом, бычхара бажьом. Уи еиҥшым зыдыкыларә

камло, агэамтра акум, ахьаа битоит, ақәҗара акум, бгэаанагара ииашаны, абықәшахатра утаххоит, ахатәы аҗыжәара ашьақәырҕәҕәара ацынхәрас, аҕыхра ахь иуыхоит, ацәажәара утаххоит. Аментортә адидактика, амтынчра, еснагь агәымбылцьбаратә апатетика бара бзы итәымуп. Атак пату ақәцара бхы ларқәны, ус баша имарианы базнеиуеит. Зегьы бцәахшьоит. Издыруада шақантәы ихахахьоу Гәдотатәи асектантцәа рхәамтақәа, аха иарбын ажәазаалак сгәы ахь зынзагьы имнеит, ацәанырра снамтит арацәара ргәаанагара арцааулары, алабҕабара агымзт, уи хәарада еҕныхәас ихазбытом. Еилахаакратә бцәажәоит, агәрахгоит, икәышны. Бара ханбзызыҕруа, иарбынзаалак амацрагьы лабҕаба иубоит. Аха...

– Изакуи аха?

– Аибашьра агәалақазаара хцәызуеит. Агәра хгар, ихахтар аҗсуаан, ақыртцәеи ейкраны ирзеиҗшуп атакырадгьыл азы хара хара хақәибыхуазар – зызхара камло, хабдуцәеи–хабацәеи рабиҕара рзефымшазар – азхатцара қахцара ауп, абсурдратәи аибашьра иахтахы иахтахым халалит.

– Ииашоуп.

– Нас аруаҕы икаитцараны икеи, уи издыруам, дыззеибашьуа? Уи – агәрахатцара ицәызуеит. Нас ихәар акухоит: ихатәы гәаанагареи, иара убас арратә атакпхықәеи, аибашьра абсурдра азхатцәери, анапхгара ақны ахара адзара агәаанагери рыбжьара дгылоуп икаитцара изымдыруа, ихы дақәитны ииҗаху алхра азин имхуп. Иқәу ауал азы мап ахәара аан, адезертир идырга, иҗсадгьыл аҗсахра ахара,

агəымхеи, ацəыршəагеи ахьыз изп̄шуп, аха айбашьра азы интканы анигелизмра илабѣабоу амзыз агəымхара аҕнытə дааража ихараны игылоуп.

– Иҕаитцараны иҕоузеи? – азцаара, азцаарала атак кастоит, – зыҕатцара шəаѣу, Батал: абзиара, ааи абрахь ааирала, ауахуама ахь ааира, хара хахьчареи, ххылап̄шреи. Анаѣс уи аҕатцара алшара даѣа цьаргыы хымп̄ада ишəоуеит: ап̄хəыс деикəшəырхоит, ахəучы, абрыг, аткəа дрыцхашəшьоит, тынха дызмам атынч уаа, акгыы злымшо ауаа шəрыцхраауеит, амла иакуа крyreѣашəтцоит, ѣныда – гəарада иаанхаз ахыцакырта рышəоит, згəы каханы иҕоу ауаа ргəы шьтышəхоит, сара сыхшыѣ аҕны ашьаура аанышəкылоит, агəымбылць-бара, еибашьроуп азы уаха мѣа ахьшəымам азы, ѣба аѣеимракəа рыбжьара иеҕа имацу алшəх...Ус акузами?

ҒАкыр аамта хабжыы мыргакəа хтəан, еилашəшəоит игылоит инаскьазгоит. Ашə аҕны ап̄сшəа расхəоит. Ашə ашьшьаҕа иасыркуеит.

Сатк аҕра, ма еиханы ицахьазыр каларын.

Азəы ашə дасуеит:

– Аеҕəшьа Мариа!

– Батал? – Ашə асыртуеит, уѣнал иҕалеи? Зегыы бзиами?

– Ааи, – ихы ларкəны дгылоуп, иблакəа шьтыхны дзысѣап̄шуам “апилотка” иркəчоит, минуткəак хəа сааит. Истахын...– Иҕаитцара издыруам, дгəатеиуеит, – атынчра, айѣкаара даѣа знык сцəа иалалар стахын... Ѧминуткҕа. Еилыбымкаауеи аешəшьа Мариа?

– Ааи, хəарада утəа Батал.

– Мап, мап. Аамта мачны исымоуп. Ачкәнцәа амға икәлахеит. Саргы срыхъзар ауп. Аҕаса мзык сымоушә, ахеитатцеи, апатрони сзымхозшә, аштаб ахь ахынхәра срыхәеит, исзымхо агаразы, аха аиашазы арахь ауахуама ахь сыццакуан. Хымҕада арахь сааир акун. Өминуткха. Ус касымтар сылшомзт.

– Уеыртанч Батал.

– Цугуровка акны аибашьра иафуп. Издыруада уаха ахаан хайкәымшәаргы. Уаха ахаан бзымбар сылшоит.

– Зегы даараза ибзиахоит...

– Мариа...

– Еитах ихы ларкәны дгылоуп. Еитах арратә хылҕа иркәчуеит. Ажәакәа дрышьтоуп, изыҕшаауам. Атыхәтәаны ихәоит:

– Абзиараз Мариа.

– Атак кастоит:

– Абзиараз Батал.

11. Ан

Адашыма акны сахьюу азы сымаха–сышыаха, сыжьаакэа сыхьуеит. Сжыы зегы идыса икоуп. Сыблакэа аарла иасыртоит. Аигэа – сигэа макьана ицэыталашьыоуп, ашэ акнытэ ажэан етэа хэычы убоит ауп. Даараза иееим ацэанырра сьмоуп, сгэы тынчым. Сгэатеиуеит. Иахьатэи амш иахзармазеиуеи? Иееиу акгы, избанзар хамацара хакоуп. Ауахуама зыхьчоз зегы цеит. Иаха акыта иналганы, Цугуровка ахь иргоз абцъари, аруаа ршьапы ашьтабжь гон. Ацхабжьон итынчрахеит. Аха зегы аоуп стынчымхеит. Еиха сгэатеиуа салагит. Сгэы иаанакон ирыцхамшьакэа ирблыз, ирыцхахаз адунеи акны хара хамацара хаанхит хэа. Иаахакэршаны иузымдыруа изеилымкаауа атып акусэа ауп ишыкоу, афа итып акны акэытхара хзырузшэа.

Иудыруаз цэанырран. Ас еипш уаанзагы икалахьан. Аиньшэара аамта кьае аан айбашья алагара иашьтан, уи иацын акыта акны арратэ агэыпкэа ирласны рыпсахра. Каман амэа акны еипылоз, еиѳахоз аруааи, абцъари иаакэымтцакуа афронт акы

аҕнытэ егыи аруаа риагара, аҕсуааи, аурыси, аермен, ачечен аруаа.

Үхынгэынмза 5 ажэылара инаркны, изыҕыаҕаҕа шаҕа еидгыла, мамзаргыы аруаа иалсхэа Каман, айбашыраы амазеира аналархэалак инаркны, шаҕа шыаҕауаҕы ииасызи, есангь амца иалагылаз Цугуровка ашыха ахь, шаҕантэ аҕсшэа хэҕэаны идэыкэлахэази Рафик Айба ицеибашыуз аруаа, шаҕантэы дахэеи Батал Тарнава ахеицацеи – апатрони агаразы аштаб ахь анеира... “Абзиараз Мариа”, “Абзиараз Батал”...

Издыруаз цэанырран сымхэеи. Уаанзагыы изны-кымка хдыршатэхэан ххы мхьчакуа хэҕазаара азы, аҕыц аидгыларакэа рыҕкны анцэа илҕыа мацара хаман, ххы ада даеа азэы икэҕэыҕра амамзааратэ ашэара. Айбашыра аҕышэара змаз, чеченцэа рызҕыра зынза хэҕэнахуан, урт рзы ирымхэоз иарбн: ирыцхамшыакэа иршыыз ақыртцэа рыхкэа рыла ампыл иасуеит хэа. Зегыы реихэаза афанатикра змаз, ақэхразы дара рхата аешырагыы иацэшэом хэа. Амца зхылтуа рыблакэа, аҕыыр еиҕшуп. Рдакэа ирылоу ршыа еилашуеит. Иҕаастаз рхаҕкэа аҕыцы рҕабаба ирҕаз, агэыгэшэыгтэ айҕымкаара, ҕсахра змам ртаххара, згэаанagara зымҕсахо, иҕагыоу асахыа рхырҕы иануп. Аҕышатлакэа еиҕшш ирылалоит айкэҕара ахьцо, ацэажыы змам реиҕшш ашэара рзымдыруа, анцэа игэамтра еиҕшш ақыртцэа ирыкэлоит, икэырхоит. Урт ршыапы аца адгыыл тыстысуеит. Раҕыа азэгыы дызгылом. Акгыы иааннакылом.

Уамашэа избатэи, аҕсыра абла аҕаҕыра гэхэаах-геит, ауахуама ааигэа – сигэа урт зынза иубомзт,

убри акнытэ абыжкэа аналартэа иаауеит, иаауеит хэа,хтынчра хцэызит. Хаблакэа ессыминут ашэ ахь ипъшуан. Иарбынзаалак ачыт бжыы харгэамтуан. Ицэыртма? Акыта ааигэа – сигэа икоума? Ауахуама ахь идэыкэлама. Мап, макъана мап. Шыыжыы Гэымста ахэысра ргэы итоума? Цхыбжьон? Издыруада. Шэангыла, шэаангыл...Изакэытэ бжьюи иго? Амагэкэа рыбжыы, ма асаба аума амѳа акны икакказа игылоу? Еишьтагыланы иаауа аруаа ирышьталаны иаауа асаба аума ас иубо? Зегы акы акузами, ацыхэтэаны амч хакэнахо, ма амч ацэшэара, ауадаѳра мамзаргы уи азгъшра, хаблацэкэа еихымшыкэа, нцэара зкэымз уахык цэгъагъсышьала иаххаггеит.

Иааит. Агъшьбатэи амш азы Каман акэша – мыкэша ицэыртит. Ацха икэсыит. Ашэануаа ахьынхоз ахь ииасит. Ауахуама иавсит...Ачеченцэа акыртуа аныхэарта, аиашахатаѳцэа Кырса ацкыа иѳны, ажэак мхэакуа, рхы авбаауа, патула иавсит, зынзагы иахэамгъшыкэуа. Зны зынла зеилкаара уадаѳу, уамашэа иубаша, имцны ицаушьаша – агэыѳра узто, агэыѳра умызхо акухаргы калоит, заа ирмазеины иумоу агэаанагара. Ауаѳ издыруам изыгъшу, иарбынзаалак шыаѳа иргыло атэы, насгы даѳа азэы изы иумоу агэаанагара аиашара ашыақэырѳэѳара даараза иуадаѳуп, иуыздыруам аетникатэ ахугъсара иаанаго, агэымбылцьбара абакоу, мамазаргы изыхъои агэымбылцьбара.

Насгы еиуеипъшым ауаа хрыкэшэахьеит, иееиугы, ацэгъоугы ауаа хбахьеит сан.

– Удэылзза араантә! дакәытцаумзт сан, – уажәыцәкья схәит, акумзар абцъар атыгара акум, унацәы артысра уахъзом, уҕсы арацәкья итысхуеит!

Азгәы издыруам икалоз, азал ахь иахдыруаз агвардия аруафы, Тамаз, ихызчыда “ашла” даафнамлар.

Ауахуама ддәылыргаанза, згәы тҕканы, ишәаз аофицер аеырхахара дафын ддәылымтырц азы, ацәхара дафын, инапқәа кьо акы схәоит хәа дафын...

Зоиа леипҕш агәымшәа пҕхәыс ахаан дхамбацт, рхәит пҕытрак аамышьтахь ацкунцәа.

Уи гәыҕьрас илымаз анцәа иакун, хазшаз иахь илымаз атабыргра, лшәара мацара акум илхигаз, уи азыкәҕарагы лылеитцит. Анцәеи, адини азы аазабратә аҕсра, анцәа изы аҕсра аҕшаара, агәакра ачхара, иреихазоу аныхәара ауп, лхәит сан.

Ус акузар сара ари ауахуама аҕкны аҕазаарала (иара ус, аҕстазаарала) хшыфрала, анцәа иматура амфала, аеыхьчара сыкәын, сан лхыамеигзара, лхыакәцара ахь, дыццакуан. Сара аҕстазаара ахь сеихон, сан Аб Андриа инасып афшара ахь днеиузаарын, уи лгәыхәтәы акун: “ханҕслак, аҕхьагылафы игана анышә хашәт!” – ирыдылтон аҕсуаа. Сара хазшаз иаҕитцаз, исыкәитцаз ашыкәскәа рхысра акун истахыз, лара аҕстазаара азы мап лкуан, уи азы иарыбнзаалак акы лывлыжьюамзт, иарбан шәартазаалак. Сара ахтыскәа сывсгон, сгәы сеанын, сеырцәыстәахуан, лара мап, уи аихагы дашьтан, ааҕхьара рылтон иарбынзаалак ашәарта:

– Ишпәаугәафьы Мариа лымаҕәа ашәцара? Уажәыцәкья иушәых, зхызҕагыоу ура! – иаҕхья дны-

гылт енак зны, ибчны аматэа зшэызтаз аруафы, иштасу ала хаѳдыагы иара уаќа хашыы хќаиќбыр акун, аха исыздыруам, мамзаргы избан, Зоиа илхэаз днахымќаќа иаразнаќ инеигзеит.

Мышќэаќ раќхыа зыгэа гара цэгъоу акы ќалит. Сан таќа дќарыќбит, автомат иеќэќны лгэы иадырќылеит, ибтахума ихабхэар Иури Ануа аќыртцаа рзы итцаахны имаз абцъар ахытцаахуаз ахаќы ахыќоу атыќ, мамзар арацаќќа бахшыуеит.

– Ахаќы хэа акгы ыќазам, изышэзеилымќауеи? Ауахуама акны абцъар тцаахырта ыќоуп хэа зхы акны иааида? Аха ахысра угэы итазыр, шэсеихс, сышэшыы. Ишэќырхагада? Узызќшузеи? Уажэыцаќќа уатца унапы зыќэку, ирлас! Аха уи даеа мзыќ амшала акум аха Ырса изы, сдин азы сышэшыы! – Убрысќак амч лиманы иралхэеит, дгачамќны, ицъашыаны, минут аќхыа ашыа ќаитэарц ихѳаз аруафы, дшэеит хэа сыќоуп. Зегы лабэабан, ашэара атќыыс ихраќыз абри уамашэа иубашаз аќхэыс лэыќэыра, лыблаќэа рыќнытэ иубаз атабыргра, ишыаќэыбэбэаз, шэара зламз лакэын уаќхыа игылоз, уи лыршэареи, лахырхэареи азэгы илшомзт.

Иара усгы Зоиа Адамиа лыргэамтра шэтахызар “ адгыл атаќатэ Каман”, “абункерќэа рыргыла”, “имазоу алабиринтќэа”, лгэалауршэар акун. Лгэамтра амшала иќалтцарыз лыздыруамзт, амца ѳлыхќон. Лхатэы тагылазаашыагы акы иалалцомзт, уара утэгы, иаахаќэыршаны иќаз арратэ астатусгы, ачыни, ахызи, мамзаргы афакт, абертыќ аќазаареи – аќамзаареи

азтаара ахасабразы лассы дзацэажэоз, дзацэхауаз агэалаказаара иадхэалан.

Исгэалашэоит, Рафик Аиба Гэдотатэи афронт аихабы дхақэиршэеит, аихабы акы иныпшыло днах-ахэапшит ххы инаркны хшыапы ақнынза, бабака акгы зымхэоз ажэақэа раамышьтахь, иара уака аамта мгакэа ахапты абакоу хэа дцааит. Ишпэа ахыпты ухэама? Сыбла нылхызгеит амца зыхқан сан, иахыагы исыздыруам, иазкэытэ мчу даанызкылаз, лапхья игылаз ачын хракы змаз Гэдотатэи аихабы ихэцэ дыцасны иахылымкыз.

– Ипхашыымшыазои, амц хэара ахыақэышэцо? Еибууп атак сышэтар, схатца изыжэуз сашэхэар, дабажэгеи, дабашэырз, дабашэшыы?

– Рафик Аиба ипштэы ихыцит.

– Шэхыхы иаажэымган, – иаразнак илимха дынтахэытхэытит амца зыхкыз аихабы, – даараза агэыбра ду лхылгеит. Анервтэи ачымазара лымоуп. Лцэанырра аикэкры лцэыуадаоуп, лгэамцра дата-шэымтан...

– Иара уацэка сыпсит, – нас исеихэит Рафик, – абыц хаикэнархит. Зоиа агэра лыргы лхы аанылкыларц азы, лыпстазаара дашьтамзар, даеа азэы ма дрыцх-алшыааит. Ишэдруаз Мариа иарбынзаалак ажэоума, шыафоума шэазхэыц.

– Ааи аха...Исзеилкаауам зегы ирхэо акы закуи, ари ахтхэаа, амиф икам ахапты изалацэажэои?

– Икам? – инткааны дынсыхэапшит – Мариа, – ихэит атыхэтэан, – бааи бара быбла иашақэа сыр-хыпшылоит, бгэы аартны атак сыт, аха сбымжбан, икоума ахапты, икаму?

– Мап Рафик мап.

– Иахбап. Дцеит. Аштаб акны иказ аруаа рыпсы рхызхуа еипш днырхагылеит. Идэылицеит. Аоны ашьтахь ипашэза ишьтаз афэкэа рахь идэыкэитцеит (уака акузаарын абцъар тэахуп хэа ргэы иахьяанагоз) еикэышэх, адггыл жэжы, акгыы шэзымпшшаар ажра еита ихыжэфа, адггыл шэкэаха, акыы адумбаларц азы, нас ишьтаз афэкэа ишышьтаз еипш ипшзаза еита шьташэца, уаанза ишыказ еипш. Шыыжыы сангылалак арака зеггы ишыказ еипш иказар ауп, акумзар шэца шэхысхоит.

– Биашан, – даагышэарччеит адырфаены, – иказам.

– Еех Рафик, Рафик...

* * *

Аены шыыбжыон акун. Ашэ ашьшьаха иаасыртын, агага еипш сдэылтит. Ашыафэаргылакэа рахь слеиуеит акы фа хца. Истахуп амарудан акырста, нас ахахэтэ атзамц сеавакны, исымабкэа афэгышырста акуакь акнынза снейуеит хэа сафуп, “Аргылафы” иртэоу исахья сыбжала снадгыланы Аб Андриа ихатгэын акны сшыамхышгылоит.

Стынчхоит. Схэыцуеит: абар афхьягылафы инышэынтра итбаау агэарп, ана ара илатоу афсатцлакэа, агэашэкэа фа, урт рыкнытэ акы амашыына фа ах ицоит, егы акыта ахь ицо амфа аихатэы мардуан иаднахэалоит. Ауахуама уаакушаны амрагылара ахь ухы урхар, зны аоны хэчы уашьтахька иаанхоит, нас

апатриарх инхарта излымгац аргылары унадгылоит. Азин сымоуп даеа шыаҕақак рыла пұхыақа анаскыара, агэарпұ ааигэара игылоу ахыбқеа рахь, нас уақа саангылар акухоит. Сахынапұшалк – пұхыақа, сармарахь, сарбұарахь, иаасыкэыршаны, хабалак – аанда ала икэыршоу ақэыпұшыла, хыпұашыа змам абетонтэ атзамц снадгылоит.

Издыруада нак икоуишь? Уахь икада? Каманаа рыкнытэ азгы, азеипұш апұсыжырта ақны ижу апұсцаа рыда, урт ипұсыз апұсуаа ианретнарпұсахла аамышьтахь, Ақеа азааигэара акыта Мачара ақны анышэ иартуазар акухап. Азеипұш апұсыжырта ақны, арбгарақеа рыбжыара ацытэа зхысу ажэван етэа атқа, ағы раханы, агэы ытхны ажра аанхоит ауп.

Изакеытэ пұстазаароуи икоу ауахуама аанда инахыганы, арбгарақеа рыкны апұстазаара ыкоуп ухэозар?

Исыздыруам, исыздыруам.

Ибакоу аоны, уахызатцэык хэа иаанхажьыз, аха хахшыа ақынгы имааит, аамта ахэлареи, ашареи рыбжыара, уахык ацынхэрас иназазахап хэа?

Избom. Истахуп, сгэаанагара ақны зыргылары камло ашыаҕақеа сырғылар, агэарпұ азааигэара икоу ахбықеа, индыркны иадыртэалу аплитакеа рыкнынза, иаасыртыр, амардуан сықэланы слыбааны, Гэымста азиас ахықеа саваланы, азыцқеа рахь ссар стахуп, уақа аказармақеа иреипұшхаз аонқеа срыдгылаанза.

Исылшом. Сыблақеа хыздоит, ихыстуеит. Иутахызар армарахь упұшы, иутахызар – арбұарахь, иутахызар – ушиашоу, иутахызар – уашьтахьқа акгы аеапұсахуам. Сғапұхыа пұынгылоуп икоу, отыпқк рыкны

агэашэкэа ґатаны, иеґшу ахракыра змоу аттамц хэашькэа, ауп ахуаеи, еигы аґстазаареи еиѳызшо ацэахэа, уаха царта змам азнеира, иарку акэырша уи хысшыа амазам. Избан?

Уажэштыа мызкы тоит даараза ицбароу арежим ала ханхоижьтеи. Хеиылымхкэа, Ашэ ахьарку азал аґны, ауархалкэа зкэу адашыма аґны хацэоуп, Рафик Аибеи, уи ируааи ихарто аруаа рыфатэ ала хѳычоит. Ххы хақәитны анеиааира азин хамоуп аргылара аѳнутґа, арқякыа атаґеи, уаґа иґоу ауатахкәеи рґны. Адэахыґа адэылтра шамахамзар иахгәѳом, хеытэахны, мазала, ааигәа – сигәа тәым дыґам хәа хгәы ианаанаго. Хшыаґақәа ихаргыло зегы Рафик Аиба ихардыруеит, уи избоит (ихадитом, аха хгәыхеаниптоит) ианба, ма шаґа аамта, аґхыагылаѳы иқяшана аґны азнеиразы, аанда шаґа хәзааигәахар кало, азал аґны хамтысыкәа, хеытэахны хаѳнатэоуп, аха амш знык минуткәак хәа ахауа цкыа афарей, анеиааира азин хартар. Аха ахадара ду амоуп ауахуама ахычаѳцәа рган адымтра, рыґлымхара хмырмачыр ауп, ахысра ианалагалак, ажәѳан атаґа, ахеитатей, абомабқәеи рыцәкыа хақәымхарц азы.

Исзыхәом, уаґа хара хақазара даараза иуадаѳуп, хымш рыѳнутґа иахыеи – уахеи ханеибаршыуа хәа хаґшын. Зны – зынла итынчу амш шоит, усқан амагәқәа рыбжыґы гом, ажәѳан аґынґы алѳа хым, амѳанґы асаба каббы иґам, ацкәнцәаґы рышьтуам Цугуровка ахь аибашыразы. Аибашыра анххаштуа, иеиим ацәаныррей, ауадаѳракәеи ызуеит, хгәалақазара иеґххоит, уамашәа иубаратәы ххы мѳаґахгоит,

атагылазаашы аилкаара анырра хцэызуеит, аиашазы, уаанзатэи хашыццыларақэа реикэыршэара хтахуп.

Иаххэап, афронт ацэахэа аҕнытэ ихынхэыз Аста-мыр, атэгэыр кны Гэысмта ахь ддэықэлеит, ихыиҕа ахэчтэи аччара ықэуп. Агэалақазара айқэыршэаразы акыр итааулоуи, икэышу акум, ус ибашоу, угэы қаз-таша акы уашытоуп:

– Анцэа иишаз аехэшыя Мариа, акы азы сбыхэар стахуп, Қырсa иишаз аешыцэа Батали, Едгaрти, За-али исызрахэа, Қырсa иишаз Астамыр азиас ахь длыбааит хэа.

– Ибзиоуп. – Сыччоит, – ирасхэоит.

Љба хҕа саат раамышытах ашэ азэы дасуеит. Иаасыртуеит. Имахэаркэа хьеиршышыааит. Изыбқкэа қаҕшыза, дгэырҕыатэа дсыхэаҕшуеит.

– Қырсa ихылт аехэшыя Мариа аҕсыз скит. Аҕыагылафы ионы аҕны аплитеи, аҕыкхыши, амас-леи хаҕшааит. Ача аахгит. Аҕсыз хзит. Бхацла, акрыфараз ааҕхэара бахтоит.

Слак – аакуеит. Схэыцуеит.

– Мап, – схэоит атыхэтэаны.

Дгачамкны даанхоит:

– Избан?

– Сычгоит, – хэа схы авызгоит, аиашазы ажэытэ акы сгэалашэоит: акы ықоуп (зныки, еснагы еизшоу арольқэа, еикэыршэуо аизықазашыақэа...) уи зынза уакымсыр ауп, унапы аҕны иҕыхха имцарц азы. Сгэалақазара аеаҕсахуеит. Сыласра сцэызуеит. Схэычра нцэоит. Исгэалашэоит айбашыра зықоу, айбашыра ааха знатаз соуп, аҕыагылафы дыршыит,

саб шытамтада ддырзит, ипъыржэаз ацха ашыака акны
Дауыр Зыхэба ипъсыбаџ хэта – хэта ирпъшааит, азеипъш
нышэынтра пъхынгэынмза 5 рзы иршыыз Каманаа рыла
итэуп, сара сапъхьа агэыхалал, исхылапъшуа, ауаџы
бзиа аха зегъы акоюп аруаџы дгылоуп. Ҷитуам, еита
сыхэара изыгэаџуам:

– Ибзиоуп. Сцоит. Ацкэынцэа сызпъшуп. Акы
бтаххозар ипъхабымшыан бхапъхьа аехэшыа Мариа.

– Ипъхасшьом Астамыр хымпъада сшэыпъхоит.

* * *

Сан илхэоит:

– Сгэы нкыдкыланы иргит. Аах зегъы сгэы шпъаргеи.
Амч рхы иадырхэоит хэа иалагар ирыдыстоит, хдини,
Қырсеи изы харшыырц, хампъада ауахуама агэарпъ акны
анышэ хартарц, апъхьагылаџы икъашана аган акны зны
сара сзы иржыруп анышэ, нас – бара, Аб Андри, Зоиа
Адамиа, Манана Ануа. Ибахауоу?

– Апъсра стахым, апъсра стахым, – слыхэоит, насгъы
сгэы тытцны ицоит, иарбынзаалак акы калымтарц азы,
иаххэап адамра ахь зылапъш кыдхалаз зхы пашу апъты
зџоу, мамзаргъы аныхэарта акны игэеигэеиуа иавоу
ихьиџы кьакъаза зышэара мачу, зхы – зџы капъшьза
икоу ижџахыр ихшыу автомат дамтысыр хэа сшэоит,
мамзаргъы уаанза илкхьуо ацэашьтаргылага акьалантар
дамтасны илымкында, дааныркылаанза, дарбынзаалак
аруаџык ихы иаалырхар лылшоит.

– Сан! Ирласны слыдцоит. Икаркаруа еилаџынтуа
аруаа рыбжьара длеиџеиуа дрыбжьоуп. Аха нас

иаразнак даангылоит. Адашыма аҥны икажью, ихы иныцакы иҥшыбу акасы ала иҫахэаны аттамц иеадцаны ынџажэи шыкэсаҕа зхытџа аруаџы лылаҕш ихылымгэо дихэаҕшуеит, имахуарқэа хьыршышыаа агимнастерка зшэу, арратэ айқэа ишыоу имагэқэа иривацаны, ататын гэхьааганы дахоит, ирцааулоу алџа ауижьтоит. Ишиашоу адашыма цқба аҥны аццышэ каиҕсоит.

–Ирцэ! Арака аҕьырмыкь ашта ма акыта абиржа аку цьумшыааит, хазшаз иџны цқба аҥны уқоуп, ауахуама аҥны – ахучы еиҕш диацэхауеит сан.

Аруаџы акы калит хэагьы дыкам.

– Ирцэ!

Ахаца иааҕсоу, акгьы зымхэо иблақэа рыла дын-лыхэаҕшуеит, иџажьхахьоу инацэқэа рыбжьара иику апапрос ашышыахэа иџы ахь инеигоит. Дахоит. Иблыз адашыма икэижьюеит ирыҕьцуеит, инацэы ала адэахьыҕа иршэуеит. Нас лыблақэа дырхҕшылоит. Ибжы хэанчаза деимхэоит, чыдала мацк инагзахахз атынча еилеигар итахушэа имч еизигошэа дгылоуп, аччара зхаштхьоу, ицаҕьоу икэышэ еилырччақэа рыла – аурыс, аҕсуа, аерман, ачечентэ акум – ақыртџа, ааи ааи ақыртџа ажэақэа ихэоит:

– Ибтахыз бмоуи? Уажэшьта бысҕьырц наҕ, быскэатц.

Сан дгачамкхит:

– Уақыртоума? – еитах ирцьбараны: – Атак сыт!

– Аеи ааи..сыбжала.

– Нас?

– Баламагн уажэы...

– Усзызыфры, – дхэйтхэытуеит. Ирласны акы иалхэоит, акы еимаркуеит. Зны лгэы дытасуеит, зных лгэамтра аанылкылоит, – анцэа илпъхала...Ани чкэыни реипъш сухэоит – лыбжыы аеафсахуеит, дтынчхоит, насх ахэшэ еипъш дыпъжэоит, – иумбазои икоу? – Ауахуама иаакэырашны игылоу аруаа рахь лнапы лырххоит, акуакь акны игеагылоу, инаскьяганы илхылапъшуа, ашышьахэа ааскьяра иафуп, исыкэшоит, – ддэылга, дхадга, Манана дыхьча, блыцхраа.

Ахата мап хэа ихы ирцысуеит:

– Мап схэит, мап.

– Избан? Агэы умазами?

– Исымазам.

– Дрыцхаумшьазои?

– Дрыцхасшьазом.

– Дрыцхазами?

– Дрыцхауп, дрыцхауп, – иеыизаанкылом – азэгыы дрыцхазам. Акы азы ма азэы изы схы араапъсара сгэы итам. Сахьгылоу сеитатцуам. Сагьгылом. Сыбжыы сыргом. Снацэы сырцысуам. Дырустада Манана, сара сыпъха, сара спъхэыси схылти рааста, сара сыпъха 16 шықэса зхылта дзлалеифьы, сыбла ишабоз амш рылганы иршьит? Исеилыркаа, исахэа!

Минутк даангылоит, ҫымт. Зегьы ҫымт хыглоуп. Аруафы ицъыба акнытэ еиларкьцу апапрос тра тигоит, акы имбо дахэапъшуеит, нас инапы аайкьоит, итатынтра шытахька итеитцоит.

Иаразанк ашэ ҫаҫаҫаҫа иаатуеит. Ашэхамс акны Батал Тарнава дгылоуп.

– Батал!

Зегъы ирдыруеит Батал Рафик Аиба иуафы шиаку. Рафик Аиба аҕсуа аруаа ркомендант иоуп, Гэдотатәи адушман иакун, иалукааша афырхатца, акамандир, аихабы, апату змоу зыхъыз рхәо азәы иакун. Убри аҕнытә Батал мамзаргы душман иуафы, иблақәа цархәыланы наҕ – ааҕ данҕшуа, ирцьбараны ианихәо: “ Рафик Аиба дшәыҕхьоит. Зегъы ашатб ахь!”, уаха амч рымам уацәкьа инарыгзар ауп, адца казцаз ихәатәы харцар ауп.

Ихәатәы харцоит. Ршьапқәа неишкларшәуа инеиуеит: зхы пашу аҕтыҕабабагы, зоура кьаеу аҕыкаҕшьгы, егьыртгы, зхы иныцакы иҕышьу акасы ала иҕахәоу зыбжа ақыртуоугы, зыбжа ақыртоу аҕхәыс леикәырхаразы знацәы змыртысыз, избанзар ихатәы ҕхәыси ихылти зхаҕыцқәа хыз агыгшәыгәкәа ибла ишабоз еимыржәжәеит, иара ихата даеа гыгшәыгкәак дрыцны ишьа иуеит.

– Ас анагзара уаха икалом, – адрәаены Рафик ихәит, – иахьанза арратә аматура ахь иансыҕхьоз сшьапқәа шьтахька иаанхон. Еснагь сшәон, ачкәынцәа рыкамзаара аан цьара кааметк хақәымшәарц азы. Уажәы еиха еицәоу атагылазаашьа ыкоуп, Гэдотатәи аштаб аҕнытә адца ааит, Каман аҕны игылоу аруаа зегъы Цугуровка ахь риагаразы, уи анагзара сырххоит. Иаеуп Каман аҕазаара ахымҕадара зкылатәи ашәкәкәа рыла ишьақәсырҕәбәар, аха, ишәахаоу, ақыта ааныжьра хәарада исықәшәоит. Уаха мәа сымазам. Схала адца адкылара, адца анамгзара иаҕроуп, арратә ауал авгара, уи азы даараза ицьбароу ахаракәцара ацуп, уи азы аусзбырей, асызбарей ақәуп. Иахьацәкьа

сцар ауп, иахьацәкьа. Иахьацәкьа сцон, аха шәара?
Хәарада афронт даеа хәаак аҥнытә сызшәхылапшуам.
Уи азы азгы иxy иакәйтцом Иури Ануа ипхәыси,
ихылци рыхьчаразы. Убри аҥнытә акы хазбыр ауп...
Исхәар сылшоит исызбит, ахымәапгашьа сыпшааит,
атыхәтәантәи адкылара сгит, нас уи иаәагыло акгы
шәымамзар, смазеиуп атыхәтәантәи ацхыраара
шәытаразы. Зоиа, Мариа ацара аамта ааит. Истахуп
излауала ақыта аҥнытә ирласны шәалзгар. Зны Гәдо-
танза шәныскьазгоит. Нас Акәака шәпъруеит. Камани
Гәдоҗеи рыбжьара даараза ирацәоуп аужьтыртакәа,
аха сара азәгы игәыбьны сааникылом. Акәама –ца-
макәа зегы азпхьагәатаны исымоуп. Ашәартада
аныкәара шәакәсыргәыбәуеит. Исашәхои шәара?
Шәакәшахатума?

* * *

Пхьынгәынмза антәамта даараза иласны имәасуан.
Ақыртуааи апсуааи аганкәа рыбжьара атынчратә
аикәшахатра анеикәдыршәа аамышьтахь аамталатәи
аинышәара анышьақәдырбәбәа инаркны, ақыта аҥны,
апсуаа аруаа рыбжьара ақыртуа аруаагы цәыртцит, аха
урт рышьри, рыргәакреи ала азгы дыкәмақаруамзт. Уи
еихагы асасдылара рзыруан, аешьареи, аибызареи
ианыкәуан. Уамашәа изымбит. Избахьаз акы акун.
Ас еитш иказ уаанзагы икалахьан, аибашьра еснагь
иацын угәы иаахәаша, еиха лассы, угәы узырхьуаз
апарадокскәа, аинышәара амшала еибызцәахаз

ачкунцэа, хылбыехан зѣтата еиџызшоз, адырџаены ахысра алагара инаркны ааха зыхуыз ракухон.

Нанхэамза ангыла ианркны аџсцэа реитныџсахлара иалагит. Каманаа џхынгэынмза 5 иџахаз азеиџш аќышана аќны анышэ иамаз 23 џык ауаа анышэ ратара азин картит.

Нанхэамза 12 Рафик Аиба ауахуама аќны ашэуаа џнеигалит. Мери лашыа, Вахтанг Пакелиани дыздырит. Дэгыдскылит.

– Иахыаџќыа ихынхэуеит Аќэаќа, – сан лахы ихы ирхеит Рафик, – шэрыщца.

– Мап, – уаџќыа иааџылџэеит сан.

– Вахтанг дџаџќьеит:

– Избан?

– Избанзар... – ажэаќэак рыла еиќэсыршэап хэа салагит, инартџбааны сдоухатэи џагылазаашыа атэы ахэара аамџа сымамзт. Мамзаргыы ишџаххэарыз: ауаџытэисаратэи ахы иаќэырхаразы, занзагыы иаџсам Каман, ауахуама, Аб Андриа инышэынџтра ааныџбра, ахатэы каамет аќќыс ихраку, хазшаз иааигэахара аџэанырра аџсахра ауп. Хазшаз иааигэара хэакоуп. Адгыыл аќны хшыапы ыќэгыламшэа, ахауа аќны хазсо халоуп, аџџаќэа хрылоуп, азы хэаќэсуеит, Петр еиџш, уи хэргэырџэоит, уамашэа иубаша зхатара уадаџу, ушыџызџаауа, аныхэаратэи аџэанырра ала хэртэоит ари џыахнытэи адгыыл аќынгыы (анџэадхэаџцо иоуп ибхэо иаанаго еиыызкаауа) уи џыаргыы хэшыџуам. Ауахуама хэдџахэалоуп. Аќэыџхара хэаќэу, ауаа рыла аќум, анџэа ила. Уи ахэаа инахыганы иќоу адунеи ахы анеира мап аџэќыра аиха еиџшуп ахала аќэыџхара

еиха еиџшуп. Табу аилагара азуны ацара азин
аиуразы иатахуп: адырга. Аха адырга цьарггы иѳам.
Адеахэаларатэ ацэынырра ызуам. Ауахума хзадтуам.

Иара усггы иаххагыз амшқэа хрыхэаџшыр
имарианы иельшэкаауеит: ауахума аѳны аѳазаара
адгьылтэи аџстазаара аѳнытэ аха аѳэитреи, џхьаѳа
ацара иеха изеиџбу атэы аибашьра иалагаанзаггы
исызбхьан. Мап уи хазшаз исыдитцаз акузам, ари
аџстазаара аѳны назази рыбжьара мчырада, схала
исызбыз аџцэара ауп. Хара иалххыз амѳа, ахаанггы
азэы иахамхэацт, ахаанггы аѳыта аѳнытэ алцра, хазшаз
иѳни, Аб Андриа иааныжьреи азцаара, уи азэггы
издыруам.

– Агэра згом, даѳа знык ишэоуеит хэа ас еиџш
иѳоу атагылазаашьа аѳыта шэалцыр азы...

– Абзиараз Вахтанг!

Пакелианы даахэаѳшит нас ихэит:

– Атынчра шэитааит антэа!

* * *

Нанхэамза 14 Аб Андриа ѳнѳажэи мшы изыѳах-
цит. Нанхэамза 15 рзы Рафик Аиба иѳаихэит.

– Еилегит, инцэеит. Аамѳаѳэа зеггы нцэеит.
Мышқэак раамышьятахь амѳа хэѳэлар ауп. Адца
насымгзар (иѳасымцар истаху, мчыла исшэыркэацэит:
Каман аѳнытэ шэшьапы алгара шэѳахзам шэымацара
шэысзааныжьуам) ахэатэхамцара азы арратэ атри-
бунал сартоит сара, рыѳабггы атагылазаашьяѳэа

раан даеа фронт ахь сиасуеит, аҕсахҕы ихарала срымшыр, ахымзҕгара, ааламыс хеыратэ аҕсра шәыызшәывгом. Зоиа аҕыхәтәантәи атак стахуп: бцо-ма? Мап сызсыдылом, бсықәшахатха, бара бхы мацара адагы быҕхагы бнапы дануп, аҕстазаара акгы ибзаҕсамзыргы, ибуалуп, уи лыпату ахьчара базхәыщыр, бхылт лахатыр азы бақәшахатха. Дрыцх-ашья, базхәыц илызҕшу, хара сыҕоуп хәа ирдырыр, лган аҕны дзыхьчо даныҕамла.

– Усызыҕыр... – дналагит сан, аха Рафик даа-никылеит: – бмыццакын, шыжынза базхәыц, аҕа-гылазаашья атәы ибзианы базхәыц, икапан, базхәыц мап акра иацу, бмазеиума иарбынхаалак алтшәа азы, бара бхы ибзадцома иарбынзаалак атакҕхықәра. Аха иетасхәоит, ибхабмырштан, хөык ауаа рынасыҕ бхасабыр ауп, бара бзы, сара сзы, Мариа лзы аҕстазааратә ма аҕсратәи азызбара быдбкылоит.

– Рафик? – ләгы нткьеит сан.

– Абзиараз! Шыжы схынхәуеит.

12. Бесарион Пълиа

Гэдоҭа аҕнытэ ааҕхьара зыҭаз ирласы ацхыраара ҕазто “УАЗ” шкэакэа агэарҕ аҕхьа иаангылит, аанда аҕнытэ снаҕшит, раҕхьаза мазки бжаки рыбжьара агэарҕ стытит. Рафик сан амашьына ашэа ааиртын инапы ндэықэитцит слыцхраауеит хэа, сан амашьынарныҕэады иган дтатэеит. Рафик ашьтахьҕа диасит. Амашьына аҕнынза иаанханы иҕаз шыаҕақэак ҕастаанза сашьтахьҕа сынхьахэит, атзамц ата аҕны ақьашана ахракыра ахь сыпшааит, нас ауахуама ахь схынхэит. Анцэадзыхшаз лныха аҕхьа ацэашьы иаркыз ашьшьаха абылра иаҕын. Истахын исхэар, атыхэтэантэи анхацэа рыла иааныжбу ари аргылара аҕны иарку атыхэтэантэи ацэашькэа хэа, аха саҕэыцит...Издыруада...Мышкы зны ...Еиҭах... Атыхэтэаны саб еитеихаз апальмакэа сынрыхэаҕшит. Иури Ануа изы азэҕы акгы издыруамзт. Деикэхама? Дыршьыма? Абар арт апальмакэа рыҕсы тоуп. Рызх-арагы иацырҭазшэа сҕэы иаанагит.

– Хцеит, – ихэит Рафик.

Ацкунцэа амашына акны исызгышын. Батал цыаргы дызбомзт.

– Цугуровка акны дыкоуп, ихэит Астамыр. Инапы акны ихылгэа иркэчон, ихэхэы уарччаратэ еилажэжэан – айбашыра ианалгалак бабахыгшаауа, аехэшыа Мариа?

– Абертыг акны Астамыр.

Дгэйдскылеит, иблакэа лагырызла итэит. Заали Едгарты агысшэа расхэит, амашына сыкэлит, Рафик иагыгха снатэит.

– Агэра згоит – дааччарц иезикит Астамыр, иаарласны абержэса рагыгхагылафы бакухоит, издыруада зны хымгэада, Камантэи ауахуама ахь ахынхэра быкэшэар.

Амашынарныкэафы амашына аус айыруит. Хэдыкэлит. Агынцыар акнытэ схы тырхэхэаны ацкунцэа снапы рзыскыит. Даргы иркыит. Рыгэкэа алакамкэа рыжэаакэа хырышышы игылан.

Аладара хталит. Арха хакэлит. Ацха ахь хдэыкэлит. Избоит Каман иауеит. Еиха еиха исыртцуеит. Агысабара зегы амацэыс еигыш афыр-фырхэа реыртгсахуеит. Хабалак алэа гылоуп. Исзеилкаауам, еитах цыара маца акума, мамзаргы ицаахыоу амца акнытэ иаауама ари алэа. Хабалак алэа ахылцуеит, еиларбгоу аонкэа рыцхаха, иуоуаза игылоуп уаанза игышзаза икылаз аонкэа уажэы рыгышэмацэа иыргышусшэа, ргэашэкэа аартны, ргэаргы гышзакэа хрывсны хдоит.

– Бзызхэыцуазеи? – дсазцауеит Рафик Аиба.

Хаиҗәтәоуп, аскам аҗәкәкәә иҗәбәаны икны. Ама-
шына аибашыра амшала иҗхасатхаз амәа аҗны наҗ –
ааҗ интахо ацара иаҗуп, зны зынла аццакра иациттоит.
Аҗәкәхә хкыднаҗоит. Саби игәырәә сыманы сцоит
схәит.

– Уатцәы Гәдоҗатәи абахта ахь бызгоит, зехынць-
ара ибсырбоит. Ақыртуа аткәәцәә бсырбоит. Рацәә-
жәара алшара быстоит. Ибтаху бразцаа, зыҗны ибтаху
брацәәжәә, издыруада акы рдыруазаргы – сақәиргәыҗ-
уеит.

–Итабуп Рафик!

– Мариа – җыц дналагоит, сыбла дынхҗыгшлоит.
Амца сыхҗоит. Саргәатеиуеит, саршатцәуеит, зегы
здырыр зтаху алаҗш, сыҗсы ацанза, уаҗа иҗоу
амаза иеликаар итахуп. Исылшом. Схы ласырҗәуеит.
Издыруеит хаидытра аан Рафик зтак имоуыз ажәә
иҗәар итахуп (аиашазы абержәхәыс саку, сакуму?)
Избанзар иара ихата игәы иаанаго ашыақәырҗәбәара
дашьтоуп, итахуп иитаху атак ауасиат еиҗш иахар.

Слак– җакоит, акы аҗәара сцәыуадабуп. Ишҗазури?
Иасхәарыма? Иасымхәар аума? Ааи мап? Мап акухап.
Оо анцәә! Иаҗсоума? Иаҗсам? Издыруада ааи? Аеи,
ааи иасхәоит. Ианба? Уатцәы? Хылбыҗехан? Хучык
аацыр? Уажәыцәҗка? Сзазҗшуам. Азин сымазам.
Ацыхәтәантәи аамта хамцны ицоит. Архәарақәә,
ахракырақәә зегы шыаҗәа шыаҗәа хәзааигәанатәот
хаиҗырттра. Иасхәоит җминут, хуминутк. Аҗнқәә хры-
всыр. Даеа қытак хашытахь иаанхар. Ахәырта. Абна.

Арха. Уажэы, абар уажэы...Исылшар ауп...Исылашр ауп...Аха..Мап...Мап. Исылшом, акы сааннакылоит. Аиаша ахэареи амхэареи сгэы ацака ейкраны итоуп, сгэы аартрей, аха акы сааннакылоит.

–Сгэы иаанагоит акы бхэар бтахуп. Игэабы. Быпхамшьян. Сыбзыфэроит, Мариа.

Сымч еизызгоит, сеазыкастоит. Исыздыруам исыхьяу, уи сзеилкаауам. Акы сылшом. Сгэы итоу атыгара сылшом, акгы сзауам. Сыхшыф исанахэоит мап, Исхэар истаху, сыбжы тыганы ишпасхэари? Истахи? Апстазаара иатэу акэышра мамзаргы ахшыф.

– Мариа!

– Ааи – снапшуеит. Сыблакэа штысхоит. Дзыпшу еитах исызиахэом, итабуп ада уха акы сызуахэом Рафик.

* * *

Амашына амётэы ажэйтэ фны акны иаангылеит. Амашына ашышьахэа слалбааит нак аак снапшы аапшит. Абар ацьашьахэтэы! Зхатара удафыз атынчра аасылалеит. Апхьазага акэырхызшэа. Апсабара агеисра мачхит. Анервтэи ихьааз аисыра аангылит. Ахра еинылеит. Акошмар нтэеит. Амш амца зкуаз ахэаера, уахынлатэи ицкьаз атынчра иапсахит. Ажэфан акны аетэакэа акит, амагана еипш амза кнахан. Апша асит. Ацьмакэа рыкаабжы, алакэа ршрей абжы гон. Апхыз салазма? Лабэабоума? Уахынлатэи

атынчра, ус баша сара сзызхэыцуаз алапшытцашэара акузар? Аҕыц алабҕабара азхатара сцэуадаадын. Схы сцэызызшэа сгэы иаангон. Зыбжыы мгоз итынчыз атагылазаашыа уамашэа избон, итэымын сара сзы. Сбылхатц гыыжыуа схэыцуан: Иббома? Атзамцкэа зегыы еибгоуп. Абар алашара аҕенцьыр акны. Абар афатэ ахыкарто ашэ абжыы гоит. Даеа цстазаарак акалара алшара ыкоушэа, акы ада. Арпжэагакэа зытоу адгьыл ахеитэатэа акэпсойт. Ажэытэра гылазар акухап. Аамтеи, акэыпшырей хахкэеит.

– Бышпакую? – уамашэа ибаны дсыхэапшыуан Рафик.

– Ааи, хар сывам. Агэашэ ааиртит. Агэарп ах хтеитеит. Рафик иан дахпэылит. Аоныка дхапхэеит. Аиышэа хахалыртэеит. Лмахуар хьалшышыааит. Аха-чапыр лзит. Абыста луит. Ашэха пэылкэеит. Акуц лжэит. Акы сзымфеит сара. Саапсара иахарастэит. Аиашазы апхашыара сафон. Аҕыц ацэанырракэа исызцэыртыз атыхэтэантэи сымч сылырхуан.

Ауаххыа аамышытахь Рафик иан аиартакэа лырмазеит. Ацэарта, ахчы, ахыза, ашыаршыаф. Амшэ ацэа акаруат апхыа. Аа абар – сара схы иасхэон, – аиарта кэымшэышэ акны сылаиоуп, ашыыршыаф ашэышэырра иафуп. Ахахэ хышэашэа акэиара еипш сыбэакэа сыхуам. Ахчы схы ыластоит. Ахыза сыкэстоит. Сыблакэа хызэоит. Атынчра сазызыфэроит. Уамашэа иубап, аха уажэы, абыждыура ацынхэрас атынчра саршэоит, сзыфэроит, слымха аца агэгэы

тгоит, сыѳнуцкәтәи стынчра еиланагоит. Изакәйтә еиҕылареи, акыр аамтә игәхьаазгоз, ус баша еснагьтәи атагылазаашьа аҕны! Изакуйтә ииасроузи иҕоу аибашьра аҕнытә атынчра ахь, уи азы зынзагы смазеимзт! Итәыму атагылазаашьа аҕны атынчра ацынхәрас ахеитатца ахысбжыы ҕхыз избоит. Ауахуама гәхьаазгоит. Агәарҕ ақьашана, апальмақәа, саб, уи иус тыхәҕцәара амамкәа Каман аҕнытә исыцны иааууеит. Уи изра ашьтақәа (ускан иалздрауазеи) ауахуама азааигәара, азыхьҕшыа аҕны даансыжьзаап.

* * *

Ақыртүа аткәацәа рбара аамышьтахь (Иури Ануа изы урт акгы рыздыруамзт) Гәдотатәи абахтә аҕнытә анцәдзыхшаз лыхьыз зху ауахуама ахь хдәыкәлеит, избанзар азәызатцәык, зыгәра угашаз, анырра змаз уафы, уи изы Рафик Аиба изхеитуаз ала Иури Ануа иҕхәыси иҕхәи рзы ацхыраара акатцара зылшоз ауахуама аҕхьагылафы Аб Бесариан Аҕлиа иакун.

Избан Аб Бесарион?

Сгәы иаанагоит Рафик уи чыдала дахьидыруаз азы акум аха уи ақыртүа ахцәацәа рахь имаз азнеира акун.

Еиха интқааны: ииашлуп аҕхьагылафы саб даараза иезааигәаз аиѳызара рыбжьамзт аха, Бесарион Аҕлиа имѳа абазаратә аҕнытә адоухатәи ахь ииашаны Иури Ануа ицхыраарала дазнеит. Аҕхьагылафыс данырҕшыа аамышьтахь ахыҕхьазара рацәа ауаа изааигәахеит. Аибашьра ианалага инаркны афронт

аҕхаьтәи ацәәхәакәа рахь лассы аенира далагит, ихы деигзомзт, ашәарта ивигомзт, зегьы раҕхьаза излауала аруаа рхыҕхьазара рацәа ақырсианра ахь рыиагара даҕын (уи иоуп азы изаазхыз Даур Зыхәбеи, Деодоти ҕхынгәымза 3 рзы Каман иалалаанза) насгы, излауала ахтәацәа рхыҕхьазара рацәа иекәирхеит. Ипарадоксуп аха асепаратистра злаз аҕсуа, ақыртцәа зцәымҕаз аҕхьагылаҕы (Ааи Аб Бесарион) дазәымку ашьразы иргоз ақыртцәа абцарла еикәых иказ аҕсуаа дрымжәаахьан. Иамихит амлакрей, аҕсреи ашәарта аҕнытә.

Еиларбгаз ақытақәа рҕны иаанханы иказ анцәаиматцүәцәа реиҕш еилеихәон, иматәа ишәихуан дара иршәитцон, атынчра ахь ииаигон, амца ахьакыз ацәахәа ианахигалак зыгәра игоз ауаа рыҕны иаанижьюан, ауахуаеи, абертыкеи рыҕны итцәахуан. Иара ихатаҕы итцәахуан иҕны, цьара азәы иифо имамхәа идырыр ацхабжьон имашьына алашарақәа ырцәаны ақыта аҕны ҕныцҕхьаза денины имашьына аҕны иара инапы ала афатә рзишон, ашыла ухәа убас егырт имаз зегьы аҕнкәа рҕны иаанижьюан.

Рафик Аиба илшон акы дацәымшәакуа, дымлак – ҕакуа игәра игар. Аб Бесарион шыжьныхәа, даалгон еиҕш, аныхәаҕцәа икушаны агәартҕ аҕны дгылан. Рафик дизааигәахеит, иган днагылеит, акы еихәит. Агәашә аҕны хаҕшны хгылан. Иахбон ақәшахатра иадырганы ихы ааиртысит Аиба иахь, даагыжьит, ахәыцра зхыз иблақәа наххигеит, нас еитах аныхәаҕцәа рахь

дгыжыт, ажэак ашышаха иара ихы азы ихэозшэа
иааргеит. Рафик иаразнак агэшэ ахь дааит.

– Аб Бесарион зеггы идыруеит, – ихэит адэахыька
ддэылтыр иахьшэартам атыць ахь шэигоит, Костиа
иёны шэынирхоит, мышқэак ха, Бабобра ахаирбафэаза
аькнытэ Акэатэи ахаирбафэаза ахь афрра азин иауаанза.
Сгэы иаанагоит аурыс абжьаказэафэа рькны аикэшаф-
атра ииура ицэыцэгьахом. Уи азы афьшэара ду имоуп,
ахадара змоу шэарт шэхата шэгэы шэеанызыр ауп.
Аб Бесарион иихэо шэахымфьан, уи шэимазцаакуа
шыафэа шэмыргылан. Агэрамгара змоу ауаа рькны
аимадарақэа, афьц ауаа рдырра, шэгэы аартны ацэа-
жэарақэа шэыркэатц. Азэгы игэра жэымган. Аөнудка
шэдэылымтын. Ажэа сышэтома?

– Хэарада Рафик.

– Еиеи, нас – даараза ибзиоуп, – даагэыфьсынчх-
аит, инапы иахаз асаат днахэафьшит, зеггы шэасхэеит
хэа сыкоуп. Уаха акыр хэмоума еилхаргаша? Мап?
Нас ус акузар иахзаанхаз афьсшэа ибыхэара ауп, хаи-
фьырцуеит, – инапы афэаирхеит, – Мариа, – ибжьа
аафьцэеит, ибла алафьырз нхгылит, – ибасхэашагы
сыздыруам...Истахуп анасыфь бымазар. Истахуп аха-
ан сыбхамштыр. Аамтак зны амемуарқэа рёыра
бэазыбкыр, сыбгэаларшэы. Амемуарқэа рькны аиаша
ма ибхэап. Бызустоу атэы бхэап.

– Рафик...

– Исымбэзон, аберфьхэыс лыблақэа ахьбымам,
исымбо фьыбшьома атэым ацкы ахьыбшэу?– даангылит,
фьитуам, ихы ларкэны инапкэа дрыхэафьшуан, ми-

нуткәак җымткәа итачкәымкәа дрыхәапшуан, нас иа-
уижьтит итачкәымкәа.

Аб Бесарион агәрпъ дтыцхьан, инаскьаганы дх-
азпшыш.

– Азы уыҗзаухыр утахзами? – Рафик иахь иxy
ирхеит, – җыц уиоит.

– Ааи истахуп, аха Зоиа азы сзаалхыр ауп.

– Избан?

– Избанзар Зоиа илеипшу афырхатца апхәыс
схаан дсымбацт.

– Абзиара уыкалааит, саахәйтхәытын апхәа-
гылафы иахь сҗынасхеит. Сшьаҗакәа еиха ирыцсдон.
Сыҗхьан, акы аасыгымхит. Сашьтахька ахьахәра
сылымшеит. Сцәаныррала избон Рафик Аиба атак
змоуыз иблакәа сшынаскьаргоз.

* * *

Саб Гәдоҗатәи иуа Костиа иҗны мчыбжьык
хақан. Рапхьатәи аухы хаштра ақәымзт: аберматәа
хазәзәаанза, аҗыц аматәа хшәахцаанза. Азырши,
афәы лаха змаз асапын ала хәахкәабейт. Даараза
акыр аамта азыршы атцакәа сгылан. Ачыкуабарта акны
игылаз афақъ пхәа сҗылахәаны аамта схызгон, схысҗы
азы иатцакын, нас акадифа еипш икәымшәшәышәыз
ампахьшыла сцәасжыы сырбейт. Ахалат бабей, ата-
пачкақәеи сышьян, уаанза сыматәа атцака ицәахны
исықәыз ссахы, уажәы скәакәа икәын ицәырганы.

Схахэы ахэара сафын зны аххэаза, нас мачк ирсаз аххэага ала. Слассза, стынчза сыкан. Ғыц уажэы сизшэа. Афыцра ацэанырра сааннажумзт.

Костиа агэарпэ ахь ипэшуаз апэенцэыр зэаз уатах хаитит, аха амчыбжэ зегы абарца ахыгы хақэымтцит, апэенцэыргы аахмртит, апэардагы хамнахеит, алашарагы ахмаркит, аоны зынза хдэылымтцит. Апэшэмацэа рыда азэгы дхамбит. Азэы машэырла химбарц азы, апэша еипэш ғымт, хумбо хшыапэыкэкэа хрықэгыланы хныкэон, адэахы афнытэ зыгэра умгашаз быжыкэак хахар, амардуан икэлоз азэы ишыапы ашытыбжэ хахар, ацэцэа абжыы, ашэ асра абжыы абарткэа хахар, атаацэа ихартоз адыргала, аган афны иказ ауатах ма акрыфарта ахь хнеины хеахцэахуан.

Ххы цэырхгар хтахымзт. Хара ххы ацэыргарала апэшьмацэа ауадафра итафмыргыларц, ғымт иказ асасцэа руа дарбыныз ишэартаз атэы хаздырумзт убри афнытэ зегы рыфнытэ хеахцэахуан. Аб Бесарион Акэафа хдэыкэцараз аамта шипэшаалак, Гэдоца иа-разнак халцыр акун.

Аи нанхэамза 26 Костиа ионы апэхьа апэхьагылафы имашына аангылеит. Апэшэмацэа апэсшэа раххэит, амашына хақэтэеит, Бамборафа амфа хақэлеит.

Саат бжак афра цит, акэпэрырта ашта афны хафан. Хабалк ус баша ауааи, аурысцэеи рыдагы апэсуа аруаа иалагыжыуа иалан, аха Аб Бесарион ицыз ауаа зустаз аилкаара азэгы ихы ахь имнеит. Аурыс аидрамфангага ахаирплан аборт афны пэырхага хамамкуа апэхьагылафы иихэаз ажэакэак рала хақэтэеит:

Анцәадхызшаз ауахуама иахьатәи алахәылацәа,
хара хдоухатәи ххылц роуп. Аҕәаҕа иццакуеит, ижәгар
иауазеи. Агәыҕра сымоуп мап сашәхарым.

Ахауа ахь ххалаанза аилиуминатор аҕнытә
сыҕшит, Аб Бесарион ианпы хзиҕьон. Сгәы сыхьит.

Ашәарта ду ала итәыз өнөажәижәәәа мшы зегьы
иаразнак ала инцәазшәа: агәыҕра, азыҕшыра, амаза
аилкаара, аҕстазаара иатәу, зыҕсы таны икәу зегьы
рымаза аилкаара атаахыра, ахьыз змамз ацәанырра,
ицьбараз аныррақәа. Аҕстазаара зегьы. Азәы иҕста-
заара азы аҕстазаарей, аҕсреи аткьыс иҕәҕәу.

13. Атыхэтэаны

Цхэм – Аҕсны аепархиа аекпископ хада Меуҕе Даниел иааиышьтыз Абацэа Бабушератэ ахаирбаҕэаза аҕнытэ ақалақь акафедратэ ауахуама ахь хнаргеит.

Фымш раамышьтахь нанхэамза 28 рзы Қарт хақан.

Ахыннатэ аендокринологиатэ акафедра аҕны ау-сура стаххит, аха нас сан лгэаҕхарала апатриархра ахь снанагит, уақа жэаға шықэса схызгеит.

Анафс Ацқбаза иҕшьарала ауафьтэисатэ аҕс-тазаара ахь схынхэит.

– Агэра ганы сыҕоуп, даараза ақэҕиара дукэа брызнеиуеит, – сымға иныхэеит апатриарх, – аха иб-дыруз ибхыбгаз атэы бхэар ауп.

2005 шықэсазы аендокринолог илицензия згит ақ-ақымы, аказареи аинститут аусуфь сакухит.

2010 шықэсазы Аҕснэтэи автономтэ республика агэабзиареи, асоциалтэ ахьчареи аминистр ихаты-ҕуафьс скарцит.

Иахья Аҕснэтэи агэреибагара ашьақэырҕэбэареи аинаалареи азтаарақэа рзы аминистр ихатыҕуафь соуп.

Абри аамта зеггы Аибей, Батал Тарнавеи рыкны аимадарақәа смырцит.

Батал раҕхаьтәи ашәкәы айбашьра ианалгацәкыа исзааишьтит. Анаџс ашәкәыџрракәа, ател асрей ма аелекторнтә адырракәа рынашьтырей иаҕсахит, аимадара хабжьоуп. Иахыа аинтернет аха аҕны аимадарақәа нахагзоит.

Апатриархра аҕны исыртаз акартақәа рыла, Батал ихатәы ҕстазаара адаггы (азы иезааихит, аҕхәыс дааигит, ақыртуа ахучы чкәынас иаазара итаххит) Иури Ануа ишьта аилкааразы излагаз аус атәы еснагь исирдыруан.

Ашыкәскәа рыбжьара саб изкны аггы сыздыруамзт. Анакәа ихыз мацк ахәыхрей, алашара ахь аиагарей алшара хнатит, Аҕснытәи айбашьра иалахәыз Петербургтәи арезиднт, ҕхынгәынмзатәи ахтыскәа чыдала иалахәыз, ателехуаҕшратә аинтервиу.

Петербургтәи арезидент ихәоз ашыкәскәа раамышьтахь еиха иелкааны Батал Тарнава исзеитеихәит.

Тарнава идырра ихатәы аҕшьагарала дызлагаз аусҕшаара ичыдаз илабџабаз алтцәшақәа ирышьагәытын.

Аусҕшаара 1993 шыкәса тагалан азы ҕхынгәынмза 5 рзы имџаҕгаз ажәылара иалахәыз аруаа рыџцаәжәарала иалагит. џажәашыкәса раамышьтахь 2013 рзы, атыхәтәантәи ашахатџы, зџахәы зџырхуаз иҕнытәысыра змамыз алтцшәакәеи, аиашеи рыла интәеит.

џажәашыкәса раҕхыа ари ашахатџы Ешыратәи абатален аҕны арратә матцура иуан, деибашьуан.

Пъыхнгэйнмза 5 рзы Ешыратэи абатален, акыр сааттэи айбашьра аамышьтахь, Гэдотатэи агэпықкэа ирыцны рапъхьаза Гэымста ихытцны, Иоан Ахьфэи ихьыз зхыз ауахуама инадгылеит.

* * *

Иашьыргы!

Саб Апъхьагылафэи иаразнак дынихэапъшит, акэшах-атра аниоу ашэ ахь ифэинеихеит, ашэ аатит.

Азал ахь ифнамлит. Ашэхамс афны илак факуан. Акэпыцьмакэа реипъш саб икэшаны игылан. Автоматтэ абна дыргылит:

– Уызустада?

– Иури Ануа.

– Ааи аха арака иутахи?

– Сныхэоит афсуааи, акыртцэеи рзы.

– Ишпъа?

– Сныхэоит афсуааи, акыртцэеи рзы...Избанзар хеишьцэоуп.

– Аешьцэа? Изакэытэ газароузеи! Изакэытэ хагароузеи! Иабантэ ааугеи? Ахышьтыхра узхоит, ишьакэурфэфэоит уафсуоуп хэа, насгы иуцэахуам акыртцэа рзы узныхэо, акыртцэа аешьцэа роуп хэа иупъхьазома?

– Ааи, ааи итабыргуп избанзар издыруеит афсуа хата дызустоу.

– Уаангыл! Уфэи еихакы! Убжбы умырган! Аешьцэа ракум...Унеи, унеи, ушьапы ргыл, уласы схэит, уласы!

Сыбла лашьцеит, зегы еилахуеит. Ақыжра. Ахә-
хәара. Ахәара. Ахатәы ахәара:

- Дныхәа, дыпъшьа Аб Андриа!
- Анцәа илпъха умазааит!
- Итабуп абжыагафы!

Аныхәара дахъзеит, илахы ицьымшь апъшьара, саб
ашәакъ ашьхәала дыпъко пъхәака ддәыкәыргалаанза.

Ашә нхытц анакәа гылан, ажәәан иара ашьапы ала
илыбаазшәа икан, акәа бәбәа иаакәымтцзакуа алеира
иафын. Акәа леира иалазит. Иури Ануа ишьта агәашә
акны изит.

Дабаргеи: аинвалидцәа рөны ахьаума? Гәымста
арха ахь аума?

Мап. Қырса изыхь хәа изышьтоу Васелиско лзыхь
ахь.

- Апъсахфы! Атаифы!

Ашьапкәа. Атачкәым. Ашәакъ ашьхәа. Имгәа.
Икәакәа. Ихы. Икышә.

- Дәфашәхәа! Атцла дадәфашәхәа!

Дәфархәеит.

- Шәиеихс!

Зны ишьапкәа иреихсит.

- Шәиеихс!

Еитах ишьапкәа иреихсит.

- Шәиеихс!

- Шәиеихс!

Атыхәтәаны...

Инаскыаганы атрансформатор атыпъ ыкан.

Иури Ануа иргәақыз иҕсыбаџ атла аҕнытә
икнырхит, аргылары иџнажьны амца адыркит.

Аргылары блит, аҕсыбаџ – мап.

џажәамш раамышьтахь Каманҕа Санкт-Петербур-
гтәи агәыҕ талит.

Аҕсыбаџ рбит, анышә иартит.

2015 шықәсазы Батал Тарнава Васелиско лзыхь
аҕны иҕыхаз антцамта сзааишьтит.

Антцамта аҕны анышәынтра ықан: ажәырт, аанда,
ацъар.

Уи Иури Ануа инышәынтра акун.

Ажәырт ахысны унапы иакышаз атыҕ, иаакәыр-
шаны ус баша ател ала икәыршан, хыхь иаамачыз
аурыс цъар ахагылан.

Еитах...еитах...

Амш зеггы стәыуан.

2015 шықәс ҕхынгәынмзазы издыруз аҕсуак
ибжьы сирҳаит.

Абар фрагменткәак “Фейсбук” антцамтакәа рҕкнытә:

“Мшабзиа Манана! Сгәы иаахәоит бахьызбо!”

“Мшабзиа! Саргыы даараза сгәы иаахеит...”

“Агәыҕьра сымоуп сыбгәалашәоит хәа. 2013
шықәса аҕхын мзқәа Каман еицххыҕгеит. Ихәыз

сырхылапшуан. Өнак, пухынгэйнмза 6 рзы амашына ала хбызнеит. Чыдала хайпылит. Ауахуама акнытэ ахэшэқэа сыбтит баб истарц азы, истахын быхэара насыгзар, сбыцхраар, аха Иури Ануа ишыта цьаргы исымбит. Сгэы иаанагон ақыта далыргеит. Схы акынгы иааиуамзт ишыра ргэабып хэа. Нас Каман аансыжыыр акухеит. Ихэыз ауаа алзгар акхеит. Нас исахаит, атынчра ахь шэшиасыз, шэзалцыз. Сгэы иаахэеит, сгэырбьеит, стынчхеит, аха шэысхамштит. Еснагь сыбла ихгылан 1993 шықэса апхын. Исгэалашэоит шақа патула бхы шымғапгыпгыз ауахуама акны.

Еснагь истахын издыдыр, бынасып зеипшраказ, уажэы ааигэа ауп ианеилыскааз... Бан лгэы бзиами?”

“Ааи, ииашоуп зны зынла лгэы лыхьеуеит, аха анцэа илпхала хар лымазат”.

“Сара сыкнытэ асалам ду лыта. Итцаауланы анцэа дхалцоит, издыруеит, икалаз амшала апсуаа рахь лгэы атан агэаара азаанлыжьюамзт. Аибашьра ацэгъара ауп, уи зегы иахкысит. Апъышэара зегы иахтит”.

“Аибашьра аиашазы ацэгъара ауп, аха икам ухы иакэырцо агэымбылцьбарей, зычхара цэгью атагылазаашья”.

“Иури Ануа иғарпшыра акухап бызлацэажэо”.

“Хэарада...Ашықэсқэа рыбжьара. Ускан азы ииашамза аешыцэа реибашьра ианалага, саб аиғагылара иалахэыз арратэ аполитикатэ амчқэа рыкнытэ ганк адгылара арахь ма анахь акум акыртцэеи, апсуааи рыбжьара дыкан, насгы ускан имғатысуаз атагылазаашьяқэа азы даараза ихадаз, ишэартаз ароль

алихит, уи анеитралла а́кны азеиҕш акгыы амазам, мамзаргыы ихьяам, абжьаратэи икэымшэышэза иҕ- хаза икоу – апозиция а́кныи, ашьакатэара апоцесс аламхыреи зынзагыы иреиҕшам. Ииашоуп Аҕсны а́кнытэ афра, Қарт ма Москвака ацара ианитаххожаалак илшон, аха Каман ааныжьра, иҕстазаара ацынхэрас зынзагыы ихы а́кны имааит, Иоан Ахьёы иуахуама дазхэыцны ауп ихы шытцейкыз, уи ала афганк рыкнытэ идырцаз ицабыргымз ахарақэа рымшала иҕстазаара гәакрала далцит. Зны ақыртцэа иртахын уи ишьра, “еиҕагылаз аганкэа рзы абцарала реикэыршэара”. Нас аҕсуаа уи еиҕшыз ахарала ашьра икэыртцит. Рытқашья змамз ахарақэтара акун, аха агэра згоит, ацыхэтэантэи аминут азы саб ишьёы атамзаара иитит. Хзықэшэаз ацэызра ду хахэамҕшыкэа харт зегыы анажьра кәхцит”.

“Аи атамзаара рзахуит. Анажьреи, аныхэареи рыла зегыы ххы еикэхархит, Манана, акумзыр схаёы иааиуам аибашьра алтцшэа хшашьццылоз. 1992 – 1993 шықэсақэа рзы атаацэа рхатарнакцэа, даараза исзааигэаз ауаа сцэызит: сашьцэеи, сахэшьаҕацэеи урт рыкнытэ реитцбы шықэсыки фымши ихытуан, аҕсыбаоқкэа уажэы ааигэа ихаҕшааит, егырт уажэыгыы аешьцэа рқашана а́кны анышэ иамоуп”...

“Даараза сгэы иалсит, угэы ытызшыааша ацэ- анырра. Атаацэа иалаху азэы иҕсра иунато ахьяа даараза ибзианы издыруеуит. Аамта заиааиуам. Еснагь аҕсы тоуп...Аҕсуа аешья, Батал Тарнава акыр аамта имоаҕысуаз аусҕшаара антэамтазы, саб

инышэынтра Азыхь Ацкьа а́кны ипъшааны атыхымтакэа ансзааижьты, сихэеит амобилтэи ател адгьыл а́кны ишьтеитарц, акилометр рацэа ахьыбжьоу а́кнытэ, акыр шыкэса раамышьтахь саб дысцэыуарц азы...”

“Батал ипъшаама?”

“Ааи, ааи апъшаара мацара акум еиҕикаант, ирыцкэеит, икэиршеит, ацыр иалхыз ацбар ҕыц ахаиргылеит. Мчыбжьык знык ибызцэа иманы Лыхнытэ уахь днеиуеит Иури Ануа ипъсы азы ихыитэалоит, ипъсы пату ақэцаразы”.

“Хымҕада сиццоит. Истахуп ақьашана а́кны сшы-мхышгылар Иури Ануа атамзаара ситарц сихэаоит”.

“Иззакуи?”

“Икалаз азы ашыкэскэа раамышьтахь иахьсаҳаз азы, сихьымзеит, дысзеикэмырххеит, даараза ихьынтуп, даараза сагхит...”

“Ибхэо закызеи?”

“Ааи Батал сиямадоит иаарласны Каманка хцоит. Изыбцэыстэахри, ашэара ахьаа ду аку ма хаштра зкэым сгэалашэарақэа раку (бхаҕы ибзаагэоу шакаҕы ахэцэа хара хнапы атака рыпъсы рхырхыз) аибашьра аамышьтахь исцэыуадаҕын, иахьанза Каман ахь аенира амзыз сзыпъшаауамзт. Уажэышьта издыруеит уи зыкастцараны сыкоу...”

* * *

Атыхэтэаны: Стаацэарахит.

Зона Адамиа иахья Ан Мариам лоуп.

Дсымоуп аешья Малхаз Ануа, уи ындажэижэаа мшы аткэара аан, минуткгы хаанимыжыт: Қартынтэ ашэкэкэа хзынаишьтуан, хара хтагылазаашья аилка-аери, хартынчреи азы, абжыагылаери, ахэареи азы, апатриарх ицхыраарала, атэыла актэи ахафкэеи, ахэынткарра аихабыи, аихабыра алахэылацэа еснаг дрымадан, дгэамтуан, дшацэуеит, игэы пжэон. Зны иархэон, рыхыкгы рыхкэа хырцэцэеит хэа. Зных ддыртанчуан, Камантэи ауахуама акны хакоуп хэа, афсара ашэара хтагылам хэа, днеиыр итахын, даа-ныркылеит. Ахшыф амазамзт. Акгы дызхахэомзт.

Сынхоит Қарт.

Афсны сгэыбра ауп.

Каман пхызырла избоит: ауахуама, исызгэакыоу ауаа ркыашанақэа.

Сгэы иаанагоит, афстазаара хыкэкыс иамеи? Ашышьахэа илашоу ашэаху ахь аиасра уацларц адо-ухатэи амра. Ушьа рутар, мамзаргы агэафра, уи ацынхэрас афсы уоуырц, ухатэы цэажы акны нумоуа ахьяа, уи зегы адгыл акны угэыхэара амхра ауп.

Афсрацпхыза алашара ду акны, шыафак ала азааигэара ауп, пырхага ыкамкэа пцэарада аада ахунара ауп.

Афсра закуи?

Ари назазатәи атема уи аҕшаара өдунеик рыбжьара ахысра аҕымтра аилкаара, изыҕхьазода, шаҕа эпохеи, дунееи шаҕаөы ашәкәыөцәа шаҕа ажәа атәаршьахьоу.

Даеакуп адгьыл уаөы ицәанырракәа рыхәбагыы рыла аҕсра заку даналацәажәо. Зынза ихазуп афбатәи ацәаныррала ианеилукаауеит аҕсра.

Сгәы иаанагоит аткәара өынөажәижәәөа мшы абри ацәанырра, абри адырра, абри ахәамта снарцеит.

Қарт, П. Чанчибаже имға 6

☎ 214 34 01, 577 33 38 55

stamba.damani@gmail.com

📘 Акьыпъхьырта Дамани / Print House Damani